

IJAER

INTERNATIONAL
JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

ULUSLARARASI
MUHASEBE VE FİNANS
ARAŞTIRMALARI
DERGİSİ

IJAAR

INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

ULUSLARARASI MUHASEBE VE FİNANS ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Sorumlu Editör

Prof. Dr. Ahmet Vecdi CAN – Sakarya Üniversitesi

Editörler

Doç. Dr. Fevzi Serkan ÖZDEMİR – Türkiye Büyük Millet Meclisi

Prof. Dr. Haluk BENGÜ – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Alan Editörleri

Prof. Dr. Selahattin KARABINAR (Muhasebe) – İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. M. Başaran ÖZTÜRK (Finans) – Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi

Dil Editörü

Doç. Dr. Nevran KARACA – Sakarya Üniversitesi

Editör Yardımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Şuayyip Doğuş DEMİRCİ – İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Öğr. Gör. Dr. Metehan KÜÇÜKER – Bülent Ecevit Üniversitesi

Arş. Gör. İsmail Hakkı ÜNAL – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Mizanpaj Editörleri

Öğr. Gör. Dr. Metehan KÜÇÜKER – Bülent Ecevit Üniversitesi

Arş. Gör. İsmail Hakkı ÜNAL – İzmir Demokrasi Üniversitesi

Son Okuyucular

Dr. Öğr. Üyesi Şuayyip Doğuş DEMİRCİ – İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi

Arş. Gör. Bilge ÖNAL – Sakarya Üniversitesi

Yayın Kurulu Sekreterleri

Öğr. Gör. İdil ÖZKAN – Bülent Ecevit Üniversitesi

Hilal KÜÇÜKER

E-ISSN 2687-3540

Bu dergide ileri sürülen fikirler makalelerin yazarlarına aittir.

IJAFR (UMFAD) Dergisi Ulakbim Dergipark sistemi (<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijafr>)

üzerinden makale kabul etmektedir. Hakem değerlendirmeleri de kör

hakemlik sistemi ile bu arayüz üzerinden gerçekleştirilmektedir. Tayin edilmiş

olan hakemlere değerlendirme süresi olarak 4 hafta verilmektedir. Yazarlar da

tüm süreç içinde ivedilikle bilgilendirilmektedir. Dergi henüz herhangi bir index'te taranamamakla

birlikte TR DİZİN (ULAKBİM) başvurusu gerçekleştirilmiş ve izleme aşamasına alınmıştır.

Yılda iki defa (Mayıs ve Kasım aylarında) yayınlanan, akademik ve hakemli bir dergidir.

Dergimizin amacı; Muhasebe ve Finans Alanındaki bilimsel çalışmaların etik

değerlere ve yayın koşullarına bağlı olarak değerlendirilmesi ve içerdiği görüşler

yazarlarına ait olmak kaydıyla bilim camiası ve uygulamacılarla

paylaşılmasıdır.

Makale gönderme adresi

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijafr>

E-ISSN 2564-6591

Views expressed in International Journal of Accounting and Finance Researches
are those of authors.

Authors have to apply IJAFR (UMFAD) system on <https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijafr> to submit
their papers due to blind peer review. Assigned referees should complete their
evaluations in 4 weeks and authors are informed about the process immediately.

Although the journal has not been scanned in any index yet,
TR DİZİN (ULAKBİM) application has been made and
it has been taken into the monitoring phase.

IJAFR is published two times (in May and November) a year as an
international academic and peer-reviewed journal.

Aim of this review is evaluation of the submitted articles (scientific research or
studies) in the disciplines of Accounting and Finance with regards to our ethic
policy and publication guidelines and sharing these articles' aspects, thoughts
(which directly belongs their authors) with scientific community and practitioners.

For Manuscript Submission

<https://dergipark.org.tr/tr/pub/ijafr>

IJAAR

INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

BİLİM KURULU/SCIENCE ADVISORY BOARD

Prof. Dr.	Abdülmeçid NUREDİN	Uluslararası Vizyon Üniversitesi	Gostivar	Makedonya
Prof. Dr.	Agim MAMUTİ	University Of New York Tirana	Tiran	Arnavutluk
Prof. Dr.	Ahmet Vecdi CAN	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Prof. Dr.	Alan SANGSTER	The University of Sussex	Brighton	İngiltere
Prof. Dr.	Ali ALAGÖZ	Selçuk Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Ali CEYLAN	İstanbul Ticaret Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Antonella RUSSO	Universita degli Studi di Napoli	Napoli	İtalya
Prof. Dr.	Banu Esra ASLANERTİK	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Bharat SARATH	Rutgers, The State University of New Jersey	New Jersey	ABD
Prof. Dr.	Beyhan MARŞAP	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Çağnur BALSARI	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Durmuş ACAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Burdur	Türkiye
Prof. Dr.	Engin DİNÇ	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Trabzon	Türkiye
Prof. Dr.	Ercan BAYAZITLI	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Fatih Coşkun ERTAŞ	Atatürk Üniversitesi	Erzurum	Türkiye
Prof. Dr.	Fatih DALKILIÇ	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Fatma Naciye Can MUĞAN	İzmir Ekonomi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Figen ÖKER TÜRÜDÜOĞLU	Bahçeşehir Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Fikret ÇANKAYA	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Trabzon	Türkiye
Prof. Dr.	G. Nilüfer TETİK	Akdeniz Üniversitesi	Antalya	Türkiye
Prof. Dr.	Ganite KURT	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Güler ARAS	Yıldız Teknik Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Haluk BENGÜ	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türkiye
Prof. Dr.	Ass Hasan SALIU	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Prof. Dr.	Hayrettin USUL	İzmir Katip Çelebi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Hüseyin AKAY	İzmir Demokrasi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Hüseyin AKTAŞ	Celal Bayar Üniversitesi	Manisa	Türkiye
Prof. Dr.	Hüseyin DAĞLAR	Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	Burdur	Türkiye
Prof. Dr.	Kadir GÜRDAL	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Kamil BÜYÜKMİRZA	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Kıymet TUNCA ÇALİYURT	Trakya Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Lúcia L. RODRIGUES	University of Minho	Porto	Portekiz
Prof. Dr.	Ass Lulzim TAFA	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Prof. Dr.	M. Başaran ÖZTÜRK	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türkiye
Prof. Dr.	Mehmet ÖZBİRECİKLİ	Mustafa Kemal Üniversitesi	Hatay	Türkiye
Prof. Dr.	Mehmet YÜCE	Uludağ Üniversitesi	Bursa	Türkiye
Prof. Dr.	Metin SABAN	Bartın Üniversitesi	Bartın	Türkiye

Prof. Dr.	Mieke JANS	Universiteit Hasselt	Hasselt	Belçika
Prof. Dr.	Mustafa MIYNAT	Celal Bayar Üniversitesi	Manisa	Türkiye
Prof. Dr.	Nalân AKDOĞAN	Başkent Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Necdet ŞENSOY	Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Nuran CÖMERT	Marmara Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Oktay GÜVEMLİ	MUFTAV Başkanı	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Orhan ÇELİK	Ankara Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Ömer İSKENDERÖĞLU	Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi	Niğde	Türkiye
Prof. Dr.	Ömer LALİK	İstanbul Ticaret Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Pitabas MOHANTY	Xavier School of Management	Cemşidpur	Hindistan
Prof. Dr.	Rafet AKTAŞ	Yıldırım Beyazıt Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Raif PARLAKKAYA	Necmettin Erbakan Üniversitesi	Konya	Türkiye
Prof. Dr.	Recep PEKDEMİR	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Reşat KARCIOĞLU	Atatürk Üniversitesi	Erzurum	Türkiye
Prof. Dr.	Saime ÖNCE	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	Türkiye
Prof. Dr.	Selahattin KARABINAR	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Semra KARACAER	Hacettepe Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Serap YANIK	Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Prof. Dr.	Serdar ÖZKAN	İzmir Ekonomi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Seval KARDEŞ SELİMOĞLU	Anadolu Üniversitesi	Eskişehir	Türkiye
Prof. Dr.	Sezgin DEMİR	Adnan Menderes Üniversitesi	Aydın	Türkiye
Prof. Dr.	Supriti MISHRA	International Management Institute	New Delhi	Hindistan
Prof. Dr.	Shaip BYTYQI	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Prof. Dr.	Ass Shemsedin VEHAPI	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Prof. Dr.	Süleyman UYAR	Alanya Alaaddin Keykubat Üniversitesi	Alanya	Türkiye
Prof. Dr.	Süleyman YÜKÇÜ	Dokuz Eylül Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Şakir SAKARYA	Balıkesir Üniversitesi	Balıkesir	Türkiye
Prof. Dr.	Turhan KORKMAZ	Mersin Üniversitesi	Mersin	Türkiye
Prof. Dr.	Türker SUSMUŞ	Ege Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Prof. Dr.	Ümit GÜCENME GENÇOĞLU	Uludağ Üniversitesi	Bursa	Türkiye
Prof. Dr.	Ümmühan ASLAN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Bilecik	Türkiye
Prof. Dr.	Yakup SELVİ	İstanbul Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Prof. Dr.	Yasemin KÖSE	Bülent Ecevit Üniversitesi	Zonguldak	Türkiye
Prof. Dr.	Yıldız ÖZERHAN	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Doç. Dr.	C. Yiğit ÖZBEK	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Doç. Dr.	Emine Ebru AKSOY	Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi	Ankara	Türkiye
Doç. Dr.	Erkan ÖZTÜRK	Kırklareli Üniversitesi	Kırklareli	Türkiye
Doç. Dr.	E. Savaş BAŞÇI	Hitit Üniversitesi	Çorum	Türkiye
Doç. Dr.	Fevzi Serkan ÖZDEMİR	İzmir Demokrasi Üniversitesi	İzmir	Türkiye
Doç. Dr.	Gülfen TUNA	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	Hakan TUNAHAN	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	Hilmi Erdoğan YAYLA	Hasan Kalyoncu Üniversitesi	Gaziantep	Türkiye
Doç. Dr.	İbrahim AKSU	İnönü Üniversitesi	Malatya	Türkiye
Doç. Dr.	İdris VARICI	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	Samsun	Türkiye
Doç. Dr.	Marta MACIAS	Universidad Carlos III de Madrid	Getafe	İspanya

Doç. Dr.	Mehmet PEKKAYA	Bülent Ecevit Üniversitesi	Zonguldak	Türkiye
Doç. Dr.	Murat YILDIRIM	Karabük Üniversitesi	Karabük	Türkiye
Doç. Dr.	Nalan KAZAZ	Kosova AAB Üniversitesi	Prishtina	Kosova
Doç. Dr.	Nevran KARACA	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	Recep YILMAZ	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	Sinan ESEN	Sakarya Uygulamalı Bilimler Fakültesi	Sakarya	Türkiye
Doç. Dr.	S. Serdar KARACA	Tokay Gazi Osman Paşa Üniversitesi	Tokat	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Caner ATIŞ	Mersin Üniversitesi	Mersin	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Elmas YALDIZ HANEDAR	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	İffet KESİMLİ	Kırklareli Üniversitesi	Kırklareli	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Julijana ANGELOVSKA	University of Tourism & Management	Üsküp	Makedonya
Dr. Öğr. Üyesi	Nermin AKYEL	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Ömer Faruk GÜLEÇ	Kırklareli Üniversitesi	Kırklareli	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Recep YILMAZ	Sakarya Üniversitesi	Sakarya	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Semra BANK	Karadeniz Teknik Üniversitesi	Trabzon	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Ş. Doğu DEMİRCİ	İzmir Katip Çelebi	İzmir	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Tuba TOKSÖZ	Koç Üniversitesi	İstanbul	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Yakup ÜLKER	Cumhuriyet Üniversitesi	Sivas	Türkiye
Dr. Öğr. Üyesi	Akbulayev Nurhodja Nazırhodja	Azerbaycan Devlet İktisat Üniversitesi	Bakü	Azerbaycan
Dr. Öğr. Üyesi	Mohammad HUDAIB	University of Glasgow	Glasgow	İskoçya

IJAAR

INTERNATIONAL JOURNAL OF ACCOUNTING AND FINANCE RESEARCHES

BU SAYIDA DEĞERLENDİRME YAPAN HAKEMLER (REFREES AT THIS ISSUE)

Prof. Dr. Ayşe Banu BAŞAR

Prof. Dr. Batuhan GÜVEMLİ

Prof. Dr. Fatih Coşkun ERTAŞ

Prof. Dr. Fatma TEKTÜFEKÇİ

Prof. Dr. Ganite KURT

Prof. Dr. Seval KARDEŞ SELİMOĞLU

Doç. Dr. İdris VARICI

Doç. Dr. Nevran KARACA

Dr. Öğr. Üyesi Ahmet TERZİ

Dr. Öğr. Üyesi Ali APALI

Dr. Öğr. Üyesi Hüseyin TEMİZ

Dr. Öğr. Üyesi Tuba Derya BAŞKAN

* Hakemler, unvan ve isim alfabetik sırasına göre listelenmiştir.

İÇİNDEKİLER

GEÇMİŞE BAKIŞ

Sevgi ŞEKER	MÖ 8. BİNYIL'DAN YAZININ İCADINA KADAR	107
Fatma ŞEKER	KULLANILAN MUHASEBE SİSTEMİ: TOKEN'LER	

TEORİK İNCELEME

Selahattin KOÇ	BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ (BT) DENETİMİNDE BİLGİ	121
Sevgi ŞEKER	GÜVENLİĞİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI	
Fatma ŞEKER	STANDARTLAR VE TÜRKİYE'DEKİ UYUM	
	ÇABALARININ İNCELENMESİ	
Filiz YÜKSEL	SÜREKLİ DENETİM, ENTEGRE RAPORLAMA'NIN	141
	SÜREKLİ DENETİMİ	
Fevziye KALIPÇI	BDS 701 KAPSAMINDA KİLİT DENETİM	157
ÇAĞIRAN	KONULARININ ÜLKELER BAĞLAMINDA ANALİZİ	

AMPİRİK ARAŞTIRMA

Vesile ÖMÜRBEK	MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ENTEGRE	169
Zehra KILINÇ	RAPORLAMAYA İLİŞKİN FARKINDALIK	
	DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: GÖLLER	
	BÖLGESİNDE BİR ARAŞTIRMA	
Mahmut	MUHASEBE AÇISINDAN TİCARİ ALACAKLARA	195
DEMİRTAŞ	YÖNELİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ:	
İdris VARICI	MUHASEBE MESLEK MENSUPLARINA YÖNELİK BİR	
Fevziye KALIPÇI	UYGULAMA	
ÇAĞIRAN		

MÖ 8. BİNYIL'DAN YAZININ İCADINA KADAR KULLANILAN MUHASEBE SİSTEMİ: TOKEN'LER*

Öğr. Gör. Sevgi ŞEKER**
Öğr. Gör. Fatma ŞEKER***

Geçmişe Bakış
(Retrospect)

Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Kasım 2019; 1 (2): 107-119

ÖZ

Günümüzden yaklaşık olarak 10.000 yıl önce, insan toprağı işlemeyi keşfetmiş, avcı-toplayıcı yaşam biçiminden vazgeçerek yerleşik düzene geçmiştir. Yaşamını şansa bırakmak yerine topraktan elde ettiği ürünlerle sürdürmeyi öğrenen insan, daha sonra ürettiği ürünlerden ihtiyacından fazlasını takas etme yoluyla ilk ticari faaliyetleri başlatmıştır. Ancak bu ticari işlemlerle ilgili insanların hafızasında kalan bilgiler birbiri ile uyuşmamış ve anlaşmazlıkları doğurmuştur. Bu nedenle hatırlamaya yardımcı olması, daha da önemlisi ticareti yapılan malların hesabının tutulması ve kayda geçirilmesi amacıyla, dönemin insanları tarafından bir hesaplama ve kayıt sistemi geliştirilmiştir.

Bu çalışmada MÖ 8000'li yıllardan yazının icat edildiği MÖ 3000'li yıllara kadar Bereketli Hilal ve Antik Mezopotamya'da yaygın bir şekilde kullanılan ve yaklaşık olarak 5000 yıl boyunca varlığını sürdüren arkaik muhasebe sistemi ve bu sistemin temelini oluşturan "Token"lar inceleme konusu yapılacaktır. Token'ların ortaya çıkışı, gelişimi, bir muhasebe ve kaydetme sistemi olarak rolleri arkeolojik buluntular ile desteklenerek açıklanacak ve böylece muhasebe biliminin kökenine ışık tutmaya çalışılmıştır. Suriye ve Anadolu topraklarından İran'a kadar yaygın bir şekilde kullanılan Token'ların zaman içinde kil tabletlere nasıl aktarıldığı ve en eski yazı sistemi olarak kabul edilen piktografik yazıya nasıl dönüştüğü arkeolojik kanıtlara dayanılarak anlatılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Token, Muhasebe Tarihi, Arkaik Muhasebe Sistemi.

JEL Kodları: M40, M41, N95.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Şeker, S., Şeker, F. (2019). MÖ 8. Binyıl'dan Yazının İcadına Kadar Kullanılan Muhasebe Sistemi: Token'ler. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 107-119.

* Makalenin gönderim tarihi: 21.11.2018; Kabul tarihi: 20.02.2019, iThenticate benzerlik oranı %19

**Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, sseker@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: [0000-0001-7131-112X](https://orcid.org/0000-0001-7131-112X)

*** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, fatmaseker@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: [0000-0003-2118-1798](https://orcid.org/0000-0003-2118-1798)

THE ACCOUNTING SYSTEM THAT USED FROM BC 8TH MILLENNIUM TO WRITING INVENTION: TOKENS

ABSTRACT

Nearly 10.000 years ago, man discovered cultivation and proceeded to permanent settlement by giving up the hunter-gatherer way of life. Instead of leaving life to chance, human learned to sustain with the products obtained from the land and then started first commercial activities by swapping the surplus of the grown products. However, information in people's memory related to these commercial transactions didn't match with each other and caused conflicts. Therefore in order to help remember, more importantly to keep the accounts of goods, a calculation and entry system has been improved.

In this study, tokens-which are survived until the invention of writing and extensively used in the Fertile Crescent and the Ancient Mesopotamia nearly during 5000 years as B.C. 8000-year entry system, will be examined. The emergence and improvement of tokens, their roles as an accounting and entry system will be explained by supporting archaeological findings and so it'll be tried to light the way for the origin of accounting. It will be explained how the Tokens, which are widely used from Syria and Anatolia to Iran, are transferred to clay tablets over time and transformed into pictographs considered to be the oldest writing system.

Keywords: Token, the History of Accounting, Archaic Accounting System.

JEL Codes: M40, M41, N95.

1. GİRİŞ¹

Muhasebenin genel tanımı, “*Mali nitelikli işlemleri ve olayları para ile ifade edilmiş şekilde kaydetme, sınıflandırma, özetleyerek rapor etme ve sonuçları yorumlama bilim ve sanattır*” şeklinde ifade edilmektedir (Sevilengül 2009, 4). Bu tanımdan hareketle muhasebenin ilk işlevi ekonomik faaliyetleri kaydetme işlemidir.

Arkeolojik veriler insanların yaşamını sürdürebilmek için gerekli malzemeleri ve malları temin edebilmek amacıyla ilk ticari faaliyetlere “Üst Paleolitik Dönem”de² (MÖ. 40.000 - MÖ. 12.000) başladığını ortaya koymaktadır. Dönemin insanların barındıkları yerler olan mağaralardan elde edilen arkeolojik veriler değiş-tokuş edilen bir takım ürünlerin uzak mesafeli ticaretinin yapıldığına dair bilgi sağlamaktadır. Örneğin; Orta

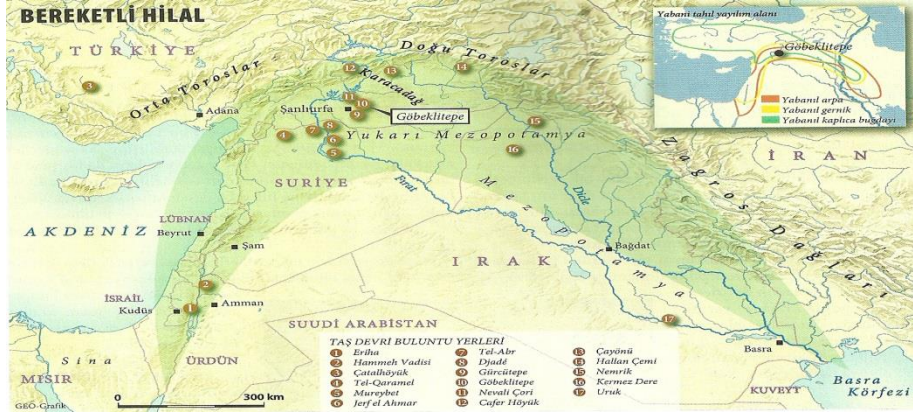
¹ Bu makale, 17-20 Ekim 2018 tarihinde İzmir’de düzenlenen 5.Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresinde sunulmuş olan özet bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

² Paleolitik Çağ günümüzden yaklaşık 2 milyon yıl önce başlamış ve 10.000 yıl önce son bulmuştur. Doğanın sınırlayıcı ve belirleyici baskısı altında yaşayan Paleolitik Çağ insanları ekonomik açıdan, avcı ve toplayıcı toplulukları temsil ederler. Bu dönemin insanları, yaşadıkları ortamda bulunan yabani sebze, meyve ve kökler ile avlandıkları hayvanları yiyerek beslenmişlerdir. İklim ve çevre koşullarının değişkenliği nedeniyle, yeni besin kaynakları aramak ve av hayvanlarını izleyerek, küçük gruplar halinde konar - göçer bir tarzda yaşamışlardır. Kaya sığınaklarının bulunduğu yerlerde mağara ve kayaaltı sığınaklarında barınmışlar, kaya sığınaklarının bulunmadığı yerlerde ise açık havada kurdukları sığınaklarda yaşamışlardır.

(Kaynak : <http://www.anadolumedenyetlerimiz.gov.tr/TR.7778/paleolitik-cag.html>)

Fransa'nın batısındaki Dordogne Mağarasında Akdeniz kökenli deniz kabuklularına ait buluntuların ele geçmesi, Don Nehri kıyısındaki Gagarino'da ele geçen bazı çakmaktaşlarının nehrin 120 km. aşağısında yer alan bölgelerden getirilmesi dönemin insanların uzak mesafeli ticari faaliyetlerde bulunduğu dair kanıtlar sunmaktadır (Aslantaş 2014: 323).

MÖ. 10.000'li yıllarda yaşanılmaya başlanılan Neolitik Dönem³, insanoğlunun iktisadi tarihi incelendiğinde bir devrim olarak tanımlanmaktadır. Bu dönemde iklimsel koşulların elverişli hale gelmesiyle avcı-toplayıcılıktan vazgeçerek yerleşik hayata geçen insanoğlu doğaya hükmeder hale gelmiştir. Elde ettiği tarımsal ve hayvansal ürünlerle ihtiyacından fazlasını üreterek artı ürüne geçen insanların, ihtiyaç duydukları diğer malları temin edebilmek için değiş-tokuş esasına dayanan ticari faaliyetlerinin Neolitik Dönem'de de yoğun şekilde devam ettiği görülmektedir.

Şekil 1: Bereketli Hilal

Kaynak: Schmidt, K. (2007), *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı: Göbekli Tepe - En Eski Tapınağı Yapanlar*, (Çev: R. Arslan), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.93.

Dönemin insanları, ürettikleri ve ticaretini yaptıkları malların belli bir bölgedeki varlığı, transferleri ve mülkiyetleri, bu malların el değiştirmesindeki borç-alacak iddialarının açıklanması ve kaydedilmesi gerektiğinin farkındaydı. Günümüzden yaklaşık 10.000 yıl önce tarım ve evcil hayvanların ortaya çıkışının sonrasında Bereketli Hilal'de -günümüzde Suriye, Güneydoğu Anadolu ve Irak'ı içine alan bölge- basit köy yerleşmelerinin kurulması, değiş-tokuşu yapılan malların sayısal olarak kayıt altına alınmasına ilişkin bir sistemi gerekli kılmıştı. Soyut anlamda ne hesaplamanın ne de yazının mevcut olmadığı bir zaman diliminde böyle bir hesap verilebilirlik sisteminin var olma olasılığı ne idi (Mattessich 1994: 6-7)? Yazının icadının M.Ö. 3.200'lerde gerçekleştiği bilindiğine göre yazının

³ İnsanlık tarihinde, besin üretimi yanında ilk yerleşik toplumların kurulması ile başlayan dönem Neolitik Çağ adıyla anılmaktadır (kaynak: <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77779/neolitik-yeni--cilali-tas-cag.html>)

ve rakamların olmadığı bir dönemde gerçekleşen ticari faaliyetler nasıl hesaplanabilmekte ve kayıt altına alınabilmekteydi?

Bu çalışmada bu sorulara cevap aranacaktır. MÖ. 8. Binyıl'da başlayarak, yazının icat edildiği tarih olan MÖ. 3200'lü yıllara kadar yaygın şekilde kullanılan arkaik muhasebe sistemi inceleme konusu yapılacaktır. Bu muhasebe sisteminde kullanılan kaydetme araçları token'lar hakkında ayrıntılı bilgi verilecek, tarihsel süreçteki gelişimi ve yazının icadındaki etkileri gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

2. MÖ. 8. BİNYIL MUHASEBE SİSTEMİ

Mezopotamya ve çevresinde 20.YY'ın başlarından itibaren yapılan arkeolojik araştırmalar, yazının icadından 5.000 yıl öncesinde "Token (hesaplama- calculi taşı) " adı verilen bir hesap verilebilirlik sisteminin varlığını ortaya koymuştur. Token'lar, bir hesaplama ve kayıt sistemi aracı olarak kullanılan küçük kil simgelerden oluşan kil objeler olarak tanımlanmaktaydı.

Arkeolojik kazı çalışmalarında elde edilen Token'ların hangi amaçla kullanıldığı uzun süre ilgi uyandıran bir konu olmuştur. 1960'lı yıllarda Maurice Lambert ve Pierre Amiet'in Token'ların bir kaydetme sistemi olarak kullanıldığını vurguladıkları çalışmaları bu ilgi odağının ilk dürtüsünü oluşturmuştur (MacGinnes vd. 2014: 290). Yine aynı tarihlerde Oppenheim çalışmalarında Mezopotamya bölgesinde yer alan Nuzi yerleşmesinde MÖ. 2. Binyıl'a kadar kullanımda olan çeşitli kil objelerden bahsetmiş ve Token olarak isimlendirilen bu objelerin hesaplama ile ilgilerinin olduğunu savunmuştur. Bu sav üzerine çalışmalarını yoğunlaştıran Pierre Amiet ise Token'ların MÖ. 4. Binyıl'da Susa'da kullanılmış olan bir kayıt sistemi olduğunu deşifre etmiş (Moghimi ve Nashli 2015: 29) ve bu kil objelerin yazının öncülü olduğu görüşünü benimsemiştir.

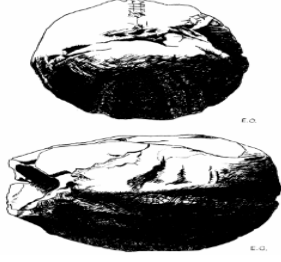
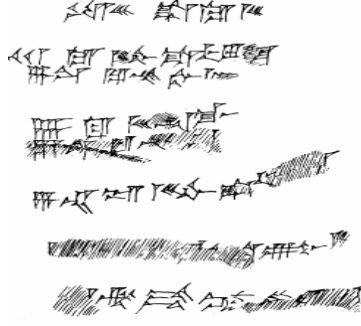
Oppenheim'in yayımladığı bir makalede tartışmaya açtığı ve dikkörtgenimsi içi boş kil topu olarak yorumladığı Bulla'yı Schmandt-Besserat, dış yüzeyinde yer alan çivi yazısı oyuklardan hareketle bir tablet olarak tanımlamıştır (Mattessich 1994:8).

MÖ. 2. Binyıl'a tarihlenen "Nuzi Bullası" olarak kayıtlara geçen eserin içerisinde 48 adet Token bulunmuş ve şaşırtıcı bir biçimde aynı işlemin hesabını içeren muazzam bir çivi yazısı tablet ile bir arada ele geçmişti. Token sisteminin adeta "Rozetta Taşı"⁴ niteliğinde olan Nuzi Bullası, içerdiği Token'lar, hayvanlar listesi ve çivi yazılı metni ile Nuzi'deki saymanların defter tutmak amacıyla kullandığı bir muhasebe kayıt aracı olduğuna dair şüphe bırakmamaktaydı. Bu tablette ele geçen Token'lar ile 7 farklı koyun ve

⁴ **Rozetta Taşı:** 1798 yılında Mısır'da keşfedilen, yapım tarihi M.Ö. 2000'li yıllar olarak tespit edilmiş, belli başlı 3 Mısır tapınağına gönderilmek üzere 3 farklı dilde yazılmış olan bir taştır. Bu 3 farklı dil sayesinde Mısır hiyeroglif yazısının esrarının çözülmesini sağlamış ve tarihe geçmiş bir eserdir.

keçi listelenmekte ve mal sahibinden bu küçükbaş hayvanları teslim aldığı anlaşılan Ziqarru'nun mührünü taşımaktaydı (Mattessich 1994: 8).

Tablo 1. Nuzi Bulla'sı ve Bullanın Üzerindeki Çivi Yazısı Metin

 <p>Yumurta Şekli Tablet (Nuzi Bullası)</p> <p>Kaynak: Woods, C., The Earliest Mesopotamian Writing, Visible Language, 2015, USA, p.46.</p>	 <p>Nuzi Bullası, Irak</p> <p>Kaynak: Oppenheim, A. Leo, On an Opertaional Device in Mesopotamian Bureaucracy, Journal of Near Eastern Studies, Vol:18 No:2, April 1959, p.122.</p>	 <p>Nuzi Bullasına Ait Çivi Yazısı Metin</p> <p>Kaynak: Oppenheim, A. Leo, On an Opertaional Device in Mesopotamian Bureaucracy, Journal of , Near Eastern Studies, Vol:18 No:2, April 1959, p.122.</p>
--	--	---

Tablo 1'deki çivi yazısı metnin tercümesi şöyle idi (Oppenheim, 1959:123):

“Koyun ve Keçi Taşları (Token'lar koyun ve keçilere atıfta bulunmaktadır):

21 doğum yapmış koyun

6 dişi kuzu

8 tam yetişkin koç

4 erkek kuzu

6 doğum yapmış keçi

1 teke

2 dişi yavru

Ziqarru'nun mührü (çoban)”.

Çalışmalarının asıl odak noktası “yazının ve soyut hesaplamının kökenini araştırmak” olan arkeolog Denise Schmandt-Besserat, çalışmaları esnasında muhasebenin kökenine rastlamış ve akıl almaz bir keşfi ortaya koymuştur (Mattessich 1994:7). Yaptığı birçok müze ve arkeolojik yerleşim ziyaretlerinde karşısına çıkan, boyutları 1-4 cm arasında değişen Token'ların, çeşitli şekillerde kil ile elde kalıplanarak yapıldığını ve dahası birçok Token şeklinin kil tabletler üzerinde yer alan arkaik işaretlerin şekilleri ile eşleştiğini fark etmiştir (Mattessich 1987: 73). Schmandt-Besserat, Token'ların MÖ. 8.000'li yıllarda Bereketli Hilal'de tarımın ortaya çıktığı dönemlerde

kullanılmaya başlanmasını kayıt tutma ihtiyacı ile ilişkilendirmiştir (Schmand-Besserat 1986-b: 268). MÖ. 8.000- MÖ. 3.000 yılları arasına tarihlenen Token'lar ile M.Ö. 3.500-M.Ö. 3.000'li yıllarda içerisinde kil Token'ları barındıran kil Bullalar arasındaki bağlantıyı takip ederek, bu buluntuların bir muhasebe sisteminin araçları olduğunu fark etmiştir. Dahası pek çok Token işaretinin kil tabletlerin üzerine baskısı alınmış işaretler ile uygunluk göstermekte olduğuna dikkat çekmiş ve bir çeşit Token sözlüğü ortaya çıkarmıştır (Mattessich 1994: 9).

Tablo 2: Tokenler ve Resimyazı (Piktograf)

Token Türü	Resimyazı (Piktograf)	Çevirisi (Tercümesi)	Token Türü	Resimyazı (Piktograf)	Çevirisi (Tercümesi)
		Kuzu			Ekmek
		Koyun			Yağ
		Dişi Koyun			Yem
		İnek			Tatlı (Bal?)
		Köpek			Tatlı (Bal?)
					Bira
					Koyun Sütü
		Kumaş			Tahıl
		Yün			Parfüm
		Yün, koyun postu			Metal
		Sicim, halat			Bilezik, yüzük
		Keçe, hasır, kilim			Yatak
		Giysi ya da bez türü			Hizmet/İşgücü

Kaynak: Mattessich, R. "Archaeology of Accounting and Schmandt-Besserat's Contribution", accounting and financial history, vol.4, no.1, 1994, pp.10-12.

Token'lar, günümüzde İsrail, Suriye, Türkiye, Irak ve İran'a kadar geniş bir coğrafi alanda yapılan pek çok arkeolojik kazıda ele geçmiştir. 45 yerleşim yeri ile Irak, 42 yerleşim yeri ile İran en fazla yoğunlaştığı alanlardır. Ayrıca, Suriye'de 15 yerleşim yerinde, Türkiye'de 5 yerleşim yerinde - Gritille/Adıyaman, Can Hasan/Karaman, Süberde Höyük/Konya, Çayönü/Diyarbakır, Beldibi/Antalya- en karakteristik Token örneklerine rastlanmıştır (Schmand-Besserat 1986-b: 253).

Schmandt-Besserat Token'ları tarihsel gelişimini dikkate alarak Yalın Token'lar ve Kompleks Token'lar olarak iki gruba ayırmıştır.

2.1. Yalın Token'lar

Suriye ve İran’da ortaya çıkan ilk Token’lar M.Ö. 8.000’li yıllarda yerleşik hayata geçişle birlikte insanların tarıma başladığı döneme denk gelmektedir. Tarımın yükselişi ile kayıt tutma ihtiyacı ile ilişkili olabileceği görülmektedir. Dönemin insanları tarım ile başlayan yeni yaşam biçimlerinde hasat planlama ve ürünlerin birikimini şansa bırakmayarak bir hesaplama ve kayıt tutma araçları yaratmıştı. Bu gereksinimlerini karşılamak için de Token’ları geliştirmişti. Aslına bakılırsa Token’lar ilk hesaplama araçları sayılmazdı. Tüm Dünya’da benzer örnekleri olduğu gibi Antik Yakın Doğu’da da hesaplama önceleri doğada hazır bulunan çakıl taşları ve deniz kabukları ile yapılmaktaydı. Örneğin; bir çoban sürüsündeki hayvanlarını takip edebilmek için çakıl taşlarını kullanmakta yeni doğan bir hayvan için ekleme yapmakta ya da kaybolan hayvan için bir çakıl taşı eksiltmekteydi. Kimi zaman hayvan hesaplamak için kullandığı çakıl taşını kimi zaman bir ölçek tahıl için de kullanmaktaydı. Hesaplama aracı olarak kullanılan çakıl taşlarının hayvan sayısını mı, bir ölçek tahılı mı temsil ettiğini işleme taraf olan kişiler dışında kimse bilmemekteydi. Dönemin insanları bu sorunu aşabilmek için “Token (calculi taşı- hesaplama taşı)” adı verilen ve insan eliyle farklı geometrik şekilde yapılmış kil objeler geliştirmişti. Çakıl taşlarından Token’lara geçiş basit bir keşifti ancak önemli bir keşifti. Her bir Token şekline spesifik bir anlam verilmişti (Schmandt-Besserat 1986-a: 35-36).

Token sisteminin ilk biçimleri “Yalın” olarak tanımlanmıştır ve bu sistemin başlangıcından itibaren 4 bin yıl boyunca kullanılmıştı. Tahıl ürünleri ve hayvan sayısını takip etmek için kullanılan (Moghimi and Nashi 2015: 31) Yalın Token’lar genel olarak düz bir yüzeye sahipti. Çoğunlukla form olarak koni, küre, üçgen, silindir, düz ve mercekli disk, dikdörtgen, oval gibi geometrik şekillerden oluşmaktaydı. Bu kil objeler ortaya çıkışlarından itibaren gündelik hayatta yaygın bir şekilde yerleşmiş ve Neolitik, Kalkolitik ve Erken Tunç Çağları boyunca sadece dış yüzeylerinde ufak değişikliklerle kullanılmaya devam etmişti (Schmandt-Besserat 1992: 17-24). Örneğin; silindir şeklindeki bir Token bir hayvanı, küre ve koni şeklindeki bir Token, bir ölçek tahılı temsil etmekteydi. Bir kişiye gönderilen üç adet küre ve koni şeklindeki Token üç kile⁵ tahıl olarak anlaşılmaktaydı. Bir grup küre ve koni şekilli Token, sistemde yer alan herhangi biri için daima ve kesin olarak bir miktar tahılı temsil etmekteydi (Schmandt-Besserat 1986-a: 35-36).

* Seh Gabi (İran)

⁵ Genellikle tahıl ölçmede kullanılan bir ölçü birimi.

* Susa (İran) M.Ö.
4. Binyıl sonları

** Tepe Gawra
(Günümüz Irak)
M.Ö. 4400

Şekil 2: Yalın Token'lar

Kaynak: * Schmandt-Besserat, D. Tokens: Their Significance for the Origin of Counting and Writing. <https://sites.utexas.edu/dsb/tokens/tokens/>
** Schmandt-Besserat, D. The Origins of Writing. Ed. Wayne M. Senner. University of Nebraska Press. USA. 1989, p.30.

2.2. Kompleks Token'lar

Token sistemindeki ilk kayda değer dönüşüm MÖ. 3.300 yıllarında meydana gelmiştir. Binlerce yıl anlamlarını koruyarak devam eden Yalın Token'lara, malların çeşitliliğinin artması, üretime işgücünün de katılmasıyla birlikte yeni biçimler getirilerek Kompleks Token'lar ortaya çıkarılmıştır. Yalın Token'lar tahılları ve hayvanları temsil ederken, Kompleks Token'lar hizmetleri, işgücünü, üretimi yapılan mamulleri temsil etmekteydi (Mattessich 1987: 76-77).

Sistemdeki dönüşüm gemiler, araçlar, hayvanlar da dahil olmak üzere yeni ürünleri temsil eden parabol, bükülmüş bobin, fıçı gibi geometrik şekillerin eklenmesiyle ya da doğal biçimli Token'lara kesik/çizgi, noktalama işaretlerinin konması ile gerçekleşmiştir (Schmandt-Besserat 1986-a: 35-36).

İlk Kompleks Token'lar, Sümer şehir devletlerinden biri olan Uruk kentinde "Tanrı Inanna" için yapılmış olan "Eanna" tapınağının kalıntılarında ele geçmiştir. Dolayısıyla Sümer Tapınak Ekonomisinin ve devlet olgusunun yükselişi ile aynı zamanlarda ortaya çıkmıştır. Bu nedenle devlet bürokrasisi, kaydetme ihtiyacı çerçevesinde oluşan muhasebe sisteminin gelişmesiyle ilişkilendirilmektedir (Schmandt-Besserat 1989:31).

*Antik Girsu (Günümüz Irak) M.Ö.
3300)

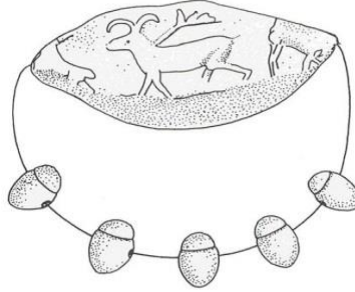
** Susa (İran)- M.Ö. 4. Binyıl sonları

Şekil 3: Kompleks Token'lar

Kaynak: * Schmandt-Besserat, D. Tokens: Their Significance for the Origin of Counting and Writing. <https://sites.utexas.edu/dsb/tokens/tokens/>
** Schmandt-Besserat, D. The Origins of Writing. Ed. Wayne M. Senner. University of Nebraska Press. USA. 1989, p.30.

Sümer ekonomik sisteminde tanrılar için yapılan tapınaklar ekonomik sistemin merkezi konumundaydı. Toprağı işleyen halk topraktan elde ettiği ürünlerinden ihtiyacını aldıktan sonra kalan kısmını tanrılar için yapılmış tapınaklara teslim etmek zorundaydı. Tapınak ekonomisine bağlı olarak teslim edilen malların kayıtlarını tapınaktaki rahipler tutmaktaydı. Teslim aldıkları malları kaydetmek için Token sistemini kullanmakta olan rahipler teslim edilen malı simgeleyen Token'ların kil tablet üzerine baskılarını alarak ilk yazılı muhasebe kayıtlarını oluşturmaya başlamışlardı.

Tapınakta biriken mallar zamanla ticari faaliyetlerin artmasına neden olmuş, tapınak yöneticileri belli bir işleme ilişkin kayıt altına aldıkları Token'ları bir arada tutmak için arşivleme teknikleri geliştirmişlerdir. Bu tekniklerden ilki bağlama tekniği olarak tanımlanmaktaydı. Bir ticari işleme ait Token'lar bir ip veya benzeri bir malzeme üzerine diziliyor ipin her iki ucu bir araya getirilip kil topak ile tutturularak mühürleniyordu. Ancak bu yöntemde bağlama yapılan organik malzemenin zamanla çürümesiyle Token'lar dağılıyor, dolayısıyla bu yöntem kayıtların uzun süre arşivlenmesini olanaksız hale getiriyordu.

Şekil 4: Bağlama Tekniği

Kaynak: Mattessich, Richard (1987), Prehistoric Accounting and the Problem of Representation: On Recent Archeological Evidence of The Middle-East from 8000 BC to 3000 BC, *The Accounting Historians Journal*, 14 (2), p.78.

Zamanla geliştirilen bir diğer arşivleme yöntemi ise "Bulla" adı verilen kil topaklardı. Kil ıslak iken 5-9 cm büyüklüğünde oluşturulan kil topak içerisine belli bir ticari işlemi temsil eden Token'lar yerleştirilerek kapatılıyordu. Kil kuruduktan sonra bir çeşit çelik kasaya dönüşüyor ve kil topak kırılmadan ticari işlemin içeriği anlaşılamıyordu. Bu sorunu aşabilmek için Sümerli muhasebeciler henüz kil ıslak iken bulla yüzeyine Token şekillerinin baskılarını alıp sonrasında kil topak içerisine yerleştirmesini yapmaya başladılar. Geliştirdikleri bu işaretleme sistemine Bulla kırılmadan da ticari işlemin içeriğinin tanımlanabilmesi mümkün hale geliyordu.

Örneğin; 10 farklı mal çeşidi içeren bir ticari işlemde, malları temsil eden Token'ların Bulla yüzeyine mühür baskıları alınarak işaretleniyor, sonrasında Token'lar Bulla'nın içerisine yerleştirilerek kapatılıyordu. Bu yöntemle sadece Token sayısı bilinmekle kalmıyor Token türlerinin temsil ettiği malların içeriği de kolayca tanımlanabiliyordu (Schmandt-Besserat 2006: 49-51).

Şekil 5: Bulla Tekniği (İran-Susa MÖ. 3300)

Kaynak: <https://sites.utexas.edu/dsb/tokens/tokens/>

M.Ö. 3.200'lerde ticari işlemlerin ve Bulla'ların içerdiği bilginin artması ile Token'larla mühürlenmiş Bulla'ların yerini kil tabletler almış ancak kil tabletlerin yüzeylerine Token'ların baskılarının alınması devam etmiştir (Schmandt-Besserat 2009: 149). Yalın Token'lar kil tabletler üzerine doğrudan baskıları alınmak suretiyle, Kompleks Token'lar ise üzerindeki çizik/kesik, delik gibi işaretlerin baskılarda tam çıkmaması sebebiyle "stylus" denilen kalemle kazınmak suretiyle aktarılmaktaydı. Her bir ticari işlem tabletin ön yüzünde çizgilerle ayrılmak suretiyle kaydedilirken arka yüzünde ise malların toplamı gösterilmekteydi.

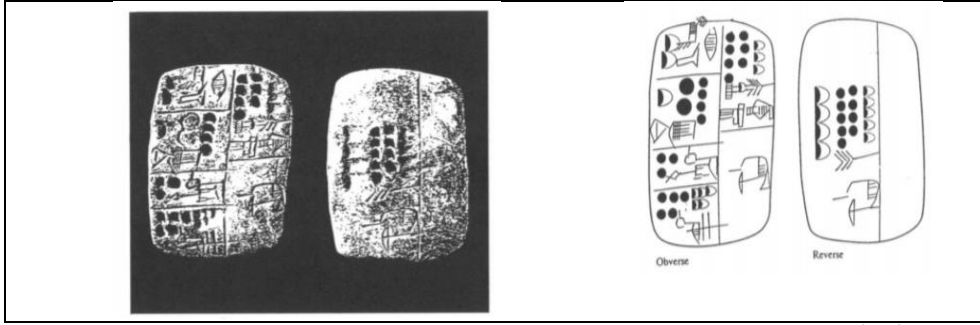
Şekil 6: Mühür Baskılı Tablet (Sayısal Tablet)

Kaynak: Overmann, Karenleigh A. (2016), The Role Materiality in Numerical Cognition, *Quaternary International*, Issue: 405, p. 46.

M.Ö. 3.500-3.000 yılları arasında kullanıldığı anlaşılan mühür baskılı kil tabletler, çokluk ifadelerini temsil edecek yeni işaretlerin geliştirilmesi açısından da önemli bir gelişmeydi. Örneğin; 13 adet koyun hesabı için tablet üzerine 13 defa koyunu temsil eden Token'ın mühür baskısını almak yerine, tablet üzerinde Token şeklinin yanında miktar ve çokluk belirtecek şekiller bir başka deyişle rakamlar geliştirmişlerdi. Yani Sümerli muhasebeciler MÖ.

3.200-3.100 yıllarında ilk rakamsal gösterimleri geliştirerek muhasebede veri yönetimi konusunda bir devrim ortaya koymuşlardır.

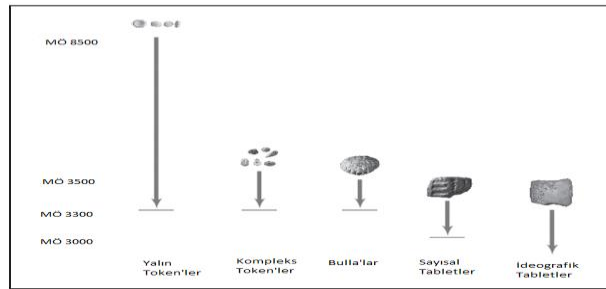
Aşağıdaki şekilde yetkili Kushim ile yetkili Nisa arasında arpa dağılımının kaydedildiği bir kil tablet örneği verilmiştir. Şekilde çizgiler ile bölümlere ayrılmış tabletin ön yüzü ile malların toplamının özetlendiği arka yüzü gösterilmektedir. Arka yüzünde yer alan toplama işlemi o dönemde sadece rakamların geliştirilmediğini, kayıt işlemine bağlı olarak aynı zamanda aritmetik işlemlerin de yapıldığını kanıtlar niteliktedir.

Şekil 7: Arpa'nın Yetkililer Kushim ve Nisa Arasında Dağılımı İle İlgili Hesabı Taşıyan Kil Tablet ve Taslağı

Kaynak: Mattessich, Richard (1998), Recent Insights Into Mesopotamian Accounting of The 3rd Millennium B.C.- Successor To Token Accounting, *The Academy of Accounting Historians*, 25 (1), p. 9.

Dönemin muhasebecileri, mühür baskılı kil tabletler üzerinde iki tür işaretleme geliştirmişlerdir. Rakamları temsil eden işaretler mühür baskı almak suretiyle malları temsil eden işaretler ise “stylus” adı verilen kalemle kil tabletler üzerine kazınmak suretiyle gösterilmekteydi (Schmandt-Besserat 2006: 118). Sümerli muhasebeciler günümüzden yaklaşık 5.000 yıl önce muhasebenin en temel işlevlerinde kaydetme işlevi gereği malların hesabını tutabilmek amacıyla hem soyut hesaplamaya olanak veren rakamları hem de tarihteki ilk yazı sistemi olarak kabul edilen piktografik yazıyı keşfetmişlerdi.

Şekil 8: Denise Schmandt-Besserat'ın Yazı'nın Tarihi Şeması

Kaynak: Englund, Robert K., *The Oxford Handbook of Cuneiform Culture*. Ed. Karen Radner and Eleanor Robson. 2011. p.35.

Piktografik resim yazısı, yazını gelişimi sürecinde zamanla Sümer Çivi Yazısı'na dönüşmüştür. Ancak yazı yazma ve okuma ayrıcalığı aristokratların elinde olduğu için Token sisteminin halk arasında kullanımı uzun yıllar devam etmiştir.

3. SONUÇ

İnsanoğlu Üst Paleolitik Dönemde avcı-toplayıcı yaşam biçimini sürdürdüğü on binlerce yıl önce başladığı ilk ticari faaliyetlerinde dahi hafızasına güvenmemesi gerektiğinin bilincinde idi. Bu bağlamda kimi zaman avladığı hayvanların kimi zaman da değiş-tokuş ile elde ettiği ürünlerin kaydını tutmak için çeşitli yöntemler geliştirmeye başlamıştı.

Yerleşik hayata geçilen Neolitik Dönemde, insanoğlunun ekip biçmeye başladığı ve ihtiyacından fazlası olan ürünlerin değiş-tokuşu ile ticari faaliyetlerin artarak devam ettiği görülmektedir. Dönemin insanların, ürettiğini ve ticaretini yaptığı mallarını kaydetmek için çeşitli yöntemler geliştirmeye başladığı arkeolojik kalıntılardan anlaşılmaktadır. Arkeolojik kazılarda birçok bölgede ele geçen ve başlangıçta “Token” (calculi taşı - hesap taşı) olarak adlandırılan buluntular bir kayıt sisteminin varlığına işaret etmektedir.

Yapılan araştırmalar günümüzde Suriye ve Anadolu topraklarından İran'a kadar yaygın bir bölgede ele geçen Token'ların her birinin spesifik bir mal türüne karşılık geldiği ve ticarete konu olan malları temsil ettikleri görülmektedir. Dahası zamanla ticareti yapılan ürünlerin çeşitliliğinin artması ile gelişimine devam eden Token kayıt sisteminin ilk ortaya çıktığı zamandan 5.000 yıl sonrasında insanlık için büyük bir keşif olarak değerlendirilen yazının icadına öncülük etmekteydi.

Denise Schmandt-Besserat'ın çalışmaları sonucunda Yalın Token'lar ve Kompleks Token'lar olarak sınıflandırdığı bu buluntu gruplarının, ilk yazılı belgeler olarak bilinen çivi yazılı tabletlerde de elde edilen bilgiler ile örtüşmekte olması, ticari işlemleri kaydetme araçları olduklarını dolayısıyla muhasebe biliminin en temel işlevi olan kaydetme fonksiyonunu karşıladığını gözler önüne sermektedir.

KAYNAKÇA

- Arslantaş, Y. (2014). Paleolitik ve Mezolitik (Epi-Paleolitik) Çağ'da Barınma, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24 (2), 319-343.
- Englund, R.K. (2011). *Accounting in Proto-Cuneiform. The Oxford Handbook of Cuneiform Culture* (Ed. Karen Radner and Eleanor Robson). New York: Oxford University Press.
- MacGinnis, J. & Monroe, M.W. & Wicke, D. & Matney, T. (2014). *Artefacts of Cognition: The Use Of Clay Tokens In A Neo-Assyrian*

- Provincial Administration, *Cambridge Archaeological Journal*, 24 (2), 289-306.
- Mattessich, R. (1987). Prehistoric Accounting and the Problem of Representation: On Recent Archeological Evidence of The Middle-East from 8000 BC to 3000 BC, *The Accounting Historians Journal*, 14 (2), 71-91.
- Mattessich, R. (1994). Archaeology of Accounting and Schmandt-Besserat's Contribution, *Accounting Business and Financial History*, 4 (1), 5-28.
- Mattessich, R. (1998). Recent Insights Into Mesopotamian Accounting Of The 3rd Millennium B.C.- Successor To Token Accounting, *The Academy of Accounting Historians*, 25 (1), 1-27.
- Moghimi, N. & Nashli, H.F. (2015). An Archaeological Study Of The Tokens From Tepe Zagheh, Qazvin Plain, Iran, *International Journal of The Society of Iranian Archaeologists*, 1(2), 28-40.
- Oppenheim, A.L. (1959), On An Operational Device In Mesopotamian Bureaucracy, *Journal of Near Eastern Studies*, 18 (2), 121-128.
- Overmann, Karenleigh A. (2016), The Role Materiality in Numerical Cognition, *Quaternary International*, Issue: 405, 42-51.
- Schmandt-Besserat, D. (1986 a). Tokens: Facts and Interpretation, *Visible Language*, 20 (3), 250-272.
- Schmandt-Besserat, D. (1986 b). The Origins of Writing: An Archaeologist's Perspective, *Written Communication*, 3 (1), 31-45.
- Schmandt-Besserat, D. (1989). *Two Precursors of Writing: Plain and Complex Tokens*. The Origins Of Writing (ed.Wayne M. Senner), USA: University of Nebraska Press.
- Schmandt-Besserat, D. (1992). *Before Writing Volume:I From Counting To Cuneiform*. USA: The University of Texas Press.
- Schmandt-Besserat, D. (2006). *How Writing Came About*, USA: University of Texas Press.
- Schmandt-Besserat, D. (2009). Tokens and Writing: The Cognitive Development, *Scripta*, Vol:1, 145-154.
- Schmidt, K. (2007), *Taş Çağı Avcılarının Gizemli Kutsal Alanı: Göbekli Tepe -En Eski Tapınağı Yapanlar*, (Çev: R. Arslan), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.
- Sevilengül, O. (2009). *Genel Muhasebe*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Woods, C. (2015). *The Earliest Mesopotamian Writing (Visible Language: Inventions of Writing In The Ancient Middle East and Beyond (Ed. Christopher Woods)*. Chicago: Oriental Institute Museum Publications.
- <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77778/paleolitik-cag.html>
- <http://www.anadolumedeniyetlerimuzesi.gov.tr/TR,77779/neolitik-yeni--cilali-tas-cag.html>

<https://sites.utexas.edu/dsb/tokens/tokens/>

BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ (BT) DENETİMİNDE BİLGİ GÜVENLİĞİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI STANDARTLAR VE TÜRKİYE'DEKİ UYUM ÇABALARININ İNCELENMESİ*

Doç. Dr. Selahattin KOÇ**

Öğr. Gör. Sevgi ŞEKER***

Öğr. Gör. Fatma ŞEKER****

Teorik İnceleme
(Theoretical Research)

Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Kasım 2019; 1 (2): 121-139

ÖZ

İçinde bulunduğumuz çağda, Bilişim Teknolojilerinde (BT) yaşanan akıllı almayan gelişmeler, başta bilgisayarlar olmak üzere birçok bilişim teknolojisi aracının işletme faaliyetlerinde kullanılmasına neden olmuştur. Dahası bilişim teknolojilerinin kullanımı, yoğun küresel rekabet ortamında işletmelerin hayatta kalabilmesi için bir tercih değil zorunluluk haline gelmiştir. Muhasebe ve denetim faaliyetleri de bilişim teknolojilerindeki gelişmelerden etkilenmiş, kağıtsız muhasebe ve kağıtsız denetim olarak nitelendirilen yeni bir dönem başlamıştır. Artık muhasebe bilgileri bilişim teknolojileri araçları ile üretilmekte, saklanmakta ve aynı araçlar ile ilgili kişilere raporlanmaktadır. Bilgisayar ortamında üretilen bilgiler de yine bilgisayarlar vasıtasıyla denetim yazılımları kullanılarak denetlenmektedir.

Bu aşamada muhasebe denetiminde önemi her geçen gün artan ve en kritik işletme kaynaklarından biri haline gelen "bilgi"nin üretildiği teknolojilerin de denetlenmesi zorunluluğu ortaya çıkmaktadır. Bu nedenle denetim standartları ve düzenlemelerinde belki de en çok dikkat çeken başlıklardan biri BT denetimi ve bilgi güvenliği konusu olmuştur.

Bu çalışmada, BT denetimi ve bilgi güvenliği kavramı ile BT denetiminde bilgi güvenliği konusuna yer veren ISO/IEC 27000 Serisi, COBIT, ITIL, NIST SP 800 Serisi gibi düzenleme ve standartlar inceleme konusu yapılacaktır. Ayrıca Türkiye'deki standart ve düzenlemelerdeki bilgi güvenliği ile ilgili çalışmalar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Sözcükler: Bilgi Teknolojileri Denetimi, Bilgi Güvenliği, Bilgi Güvenliği Uluslararası Standartları.

JEL Kodları: M40, M42, M49.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Koç, S., Şeker, S., Şeker, F. (2019). Bilişim Teknolojileri (Bt) Denetiminde Bilgi Güvenliği ile İlgili Uluslararası Standartlar ve Türkiye'deki Uyum Çabalarının İncelenmesi. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 121-139.

* Makalenin gönderim tarihi: 06.11.2018; Kabul tarihi: 17.04.2019, iThenticate benzerlik oranı %43

** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, skoc@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: [0000-0003-4285-5632](https://orcid.org/0000-0003-4285-5632)

*** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, sseker@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: [0000-0001-7131-112X](https://orcid.org/0000-0001-7131-112X)

**** Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, fatmaseker@cumhuriyet.edu.tr, ORCID: [0000-0003-2118-1798](https://orcid.org/0000-0003-2118-1798)

INTERNATIONAL STANDARDS FOR INFORMATION SECURITY IN INFORMATION TECHNOLOGY (IT) AUDITING AND REVIEW OF COMPLIANCE EFFORTS IN TURKEY

ABSTRACT

In the current era, intelligent developments in Information Technologies (IT) have led to the use of many information technology tools, especially computers, in business operations. Moreover, the use of information technology has become a necessity, not an option for business to survive in a highly global competitive environment. Accounting and auditing activities have also been influenced by the developments in information Technologies, and a new period has begun, characterized as paperless accounting and paperless auditing. Accounting information is now being produced, stored and reported to the relevant persons with the same tools. The information produced in the computer environment is also audited by means of computers via audit software.

At this stage in auditing, the necessity of supervising the technologies where the "information" which has become one of the most critical business resources and whose importance has been increasing day by day has been produced has appeared. One of the most noticeable titles in the audit standards and regulations mentioned above has been the topic of IT audit and information security.

In this study, the concept of IT audit and information security; ISO/IEC 27000 Series, COBIT, ITIL, NIST SP 800 Series which provide information security in IT audit will be discussed. Also will be given information about the work related to information security standards and regulations in Turkey.

Keywords: Information Technology Auditing, Information Security, Information Security International Standards.

JEL Codes: M40, M42, M49.

1. GİRİŞ¹

Yaşadığımız çağın getirdiği dinamik rekabet ortamında bir işletmenin hayatta kalabilmesi, doğru bilgiye doğru zamanda ulaşabilmesi ve bunu iş süreçlerine aktarabilmesi ile mümkündür.

İşletme bakış açısıyla bilgi, en önemli üretim faktörleri arasındadır. İşletmelerin rekabet avantajı elde edebilmesi, karar almada kullanılacak olan doğru bilgiyi sistematik olarak elde etmesine, depolamasına, iş süreçlerinde kullanılmasına ve gerektiğinde ilgililerle paylaşmasına bağlıdır. Dolayısıyla bilginin de yönetilmesi gerekmektedir (Önder, 2018, s.90). Bu bağlamda muhasebe sistemlerinin ürettiği bilgiler de işletmelerin başarısında kritik bir rol oynamaktadır.

Günümüzde yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte bilgi, bilişim teknolojisi araçları ile üretilmekte, kullanılmakta, depolanmakta ve

¹ Bu çalışma, Sivas Cumhuriyet Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (CÜBAP) tarafından İKT-116 proje numarası ile desteklenmiştir.

Bu makale, 17-20 Ekim 2018 tarihinde İzmir’de düzenlenen 5.Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresinde sunulmuş olan özet bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

paylaşılmaktadır. Muhasebe sistemleri de bu teknolojik gelişmelerden etkilenmiş ve başta bilgisayarlar olmak üzere birçok bilişim teknolojisi aracı muhasebe uygulamalarında yoğun olarak kullanılır hale gelmiştir.

Bilgisayarların muhasebe faaliyetlerinde kullanılması, muhasebe denetiminde de köklü değişimlere neden olmuştur. Denetlenecek olan verilerin hacim olarak çok büyük boyutlara ulaşması ve muhasebe ile ilgili kayıtların bilgisayar ortamında tutulmaya başlanması denetim sürecini ve denetim tekniklerini de etkilemiştir (Karkacıer, 2014, s.12). Ayrıca denetime konu olan ve BT araçları kullanılarak üretilen muhasebe bilgilerinin yine aynı araçlar ile denetlenmesi BT denetimini daha da önemli hale getirmiştir. Çünkü bilgisayarlı ortama taşınan bilgiler, daha önce var olmayan siber saldırılar vb. riskler ile karşı karşıya kalmış ve BT’nde bilgi güvenliğinin sağlanması zorunluluğu doğmuştur.

Bu çalışmada, bilişim teknolojileri denetimi kapsamında bilgi güvenliği konusu inceleme konusu yapılacaktır. Bilgi güvenliğinin sağlanmasına yönelik olarak uluslararası alandaki düzenlemeler ve standartlar araştırılacak, bu bağlamda Türkiye’de bilgi güvenliğinin sağlanmasına yönelik düzenlemeler hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

2. BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ (BT) VE BİLİŞİM TEKNOLOJİLERİ DENETİMİ

BT ile ilgili pek çok farklı tanım yapılmaktadır. Kimi zaman “bilginin bilgisayarlar aracılığı ile elde edilerek işlenmesi, depolanması ve paylaşılması” olarak tanımlanırken, kimi zaman “bilginin elde edilmesi, işlenmesi, saklanması ve paylaşılmasında mühendislik ve yönetim tekniklerinin kullanıldığı teknolojiler ve bunlarla ilişkili sosyal ve ekonomik yapılarıdır” şeklinde ifade edilmektedir. (Akolaş, 2004, s.33).

En basit tanımıyla BT, verileri toplamak ve bilgiye dönüştürmek için donanım, yazılım, iletişim araçları ve bunları destekleyen kaynaklar ve personelin teknolojiye dayalı olarak işletme süreçlerinde kullanılmasıdır.

2000’li yılların başından itibaren denetime konu olan mali raporlar üretilirken BT araçlarından yararlanılmaktadır. Bu mali raporların kaynağını oluşturan muhasebe verileri de aynı araçlar kullanılarak üretilmektedir. (Meral, 2016, s.84). Dolayısıyla sadece muhasebe uygulamaları değil, muhasebe denetimi de “denetim süreci” ve “denetim teknikleri” bakımından değişikliğe uğramıştır.

BT’de yaşanan gelişmelerin, muhasebe mesleğinde etkilerini şu şekilde özetlemek mümkündür (Karkacıer, 2014, s.12):

- Geleneksel muhasebe uygulamaları olan belgelendirme, kaydetme gibi faaliyetler değişmiştir,
- Muhasebede “kayıt tutma işlevi”nin önemi azalmış, danışmanlık ve denetim önemli hale gelmiştir.
- Zamandan tasarruf sağlanmıştır,

- İşlem maliyetleri düşmüştür,
- Teknolojik hileler ortaya çıkmıştır,
- Finansal tabloların zamanında ve karşılaştırılabilir şekilde sunulmasına olanak sağlamıştır,
- E-imza, e-beyanname, e-bildirge ve fatura ve defterlerin elektronik ortamlara taşınması ile kağıtsız muhasebe olarak nitelendirilen muhasebe uygulamalarına geçilmiştir,
- “Bilişim teknolojileri denetimi” kavramının ortaya çıkmasına neden olmuştur.

İşletmelerin bilgi sistemlerine olan bağımlılığı arttıkça, bu sistemlerdeki güvenlik açıkları ve bu açıklar nedeniyle karşılaşılabilecek risklerin yönetilmesi de önem kazanmıştır. Önceleri belgeler üzerinde yapılan suistimaller BT aracılığıyla daha zahmetsiz ve kolay yapılmaktadır. Bu nedenle geleneksel yöntemler ile tespiti mümkün olmayan hile ve suistimallerin önlenmesi için bilgi teknolojilerinin de kontrol ve denetimi önem kazanmaktadır (Biçer ve Aydın, 2015, s.216).

Teknolojik gelişmelere bağlı olarak muhasebe bilgi sistemlerinde ortaya çıkan güvenlik tehditlerini kısaca aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Demir, 2005, s.149):

- Bilginin gizliliğinin veya mahremiyetinin kaybedilmesi,
- Bilginin çalınması,
- Bilgi ve bilgi teknolojilerinin hileli kullanımı,
- Kasti değiştirme veya veri manipülasyonu sonucu bilgi bütünlüğünün kaybı,
- Kötü niyetli davranışlar ile ortaya çıkan işlem hataları.

BT denetimi, BT denetim standartları ve çerçeve dokümanlar kapsamında sistemler üzerinde işletmelerin sahip olduğu bilgilerin korunmasına, bütünlüğünün, erişilebilirliğinin ve güvenilirliğinin sağlanmasına yönelik olarak, bu teknolojilerin kurumların amaçlarına uygun şekilde etkin ve verimli bir hizmet sağladığı konusunda makul bir güvence vermek adına yapılan incelemelerdir. BT denetiminin niteliği, kapsamı, yürütülme biçimi ve denetimin hedeflerine göre değişmektedir. Denetimde hedeflenen finansal süreçleri etkileyen BT süreçlerinin denetlenmesi, belirli bir faaliyet alanında hizmet veren BT işleyişinin yasal mevzuata uygun olup olmadığının tespit edilmesi, BT'nin bilgi güvenliği hususunda değerlendirilmesi, BT performans ve etkinliğinin değerlendirilmesi ya da farklı diğer konuların değerlendirmesi olabilir. Bu nedenle belirlenen hedefler doğrultusunda BT denetimi bağımsız bir denetim olarak yapılabileceği gibi, mali denetim, uygunluk denetimi, performans denetimi, güvenlik denetimi gibi başka denetim alanları ile birlikte de yürütülebilir (Gündoğan, 2016, s.18).

Bilindiği üzere günümüz iş ortamında bilgiye rahat ve kolay erişebilme bir takım riskleri de beraberinde getirmektedir. Bu riskler, önemli

bilgilerin kaybolması, çalınması, değiştirilmesi, ya da kötüye kullanılması gibi farklı şekillerde ortaya çıkabilmektedir. Şayet bilgi, elektronik ortama taşınmış ise, kağıtlara basılmış bilgiye nazaran daha savunmasızdır. Çünkü elektronik ortama taşınmış ve ağ üzerinde kaydedilmiş bilgiler, yine aynı bilişim teknolojisi araçları vasıtasıyla saldırı ve risklere açık olabilmektedir. Bu nedenle bilgi ve belgelerin koruma altına alınabilmesi için “*bilgi güvenliği*” kavramından söz edilir olmuştur (Alagöz ve Allahverdi, 2011, s.49).

3. BİLGİ GÜVENLİĞİ

Bilginin elektronik ortamlar üzerine taşınması ile birlikte bireyler ve örgütler açısından çeşitli güvenlik riskleri ortaya çıkmıştır. Her geçen gün artan risk ve sorunlar nedeniyle, örgütlerde bilgi güvenliğinin sağlanması hem kurum imajı, hem de kurumun güvenilirliği ve faaliyetlerinin devamlılığı açısından son derece önemli hale gelmiştir (Şahinaslan ve diğerleri, 2009, s. 597).

Bilgi güvenliği, bilgiye erişmenin sürekli olarak sağlandığı bir ortamda, bilginin göndericiden alıcıya kadar gizlilik içinde, bozulmaya ve değişikliğe maruz kalmadan ve üçüncü kişiler tarafından ele geçirilmeden bütünlüğünün sağlanarak güvenli şekilde iletilmesi süreci olarak tanımlanabilir (Vural ve Sağiroğlu, 2008, s. 509).

Bilgi güvenliğinin sağlanabilmesi için bilginin;

- 1- Gizlilik (Confidentiality),
- 2- Bütünlük (Integrity),
- 3- Kullanılabilirlik (Availability) olmak üzere üç unsurunun yeterli düzeyde sağlanabilmesi ile mümkündür.

Bu kavramları inceleyecek olursak, “*gizlilik*”, bilginin yetkisi olmayan kişilerin erişimine kapalı olması olarak tanımlanabilir. “*Bütünlük*”, yetkisi olmayan kişilerce bilginin değiştirilmesi, silinmesi, ya da başka bir şekilde tahrip edilmesine karşı içeriğinin korunması şeklinde ifade edilebilir. “*Kullanılabilirlik*” ise bilginin ihtiyaç duyulduğu her an kullanıma hazır olmasıdır. Yaşanabilecek herhangi bir sorunda bile bilginin erişilebilir olması gereklidir (Yılmaz, 2014, s. 47).

Tarihsel süreç içerisinde bilginin karakteristik özelliklerinin (gizlilik, bütünlük, kullanılabilirlik) temel olarak değişmemesine karşın, bilginin durumuna -yani bilginin işlenmesi, depolanması ve iletilmesine- ilişkin önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu kapsamda alınacak güvenlik önlemlerinin çeşitliliği de değişim göstermiştir. Bilgi varlıklarının güvenliği sağlanırken teknoloji, bilgi güvenliği politikaları ve insan kaynağına yönelik eğitim/farkındalık unsurlarına dikkat edilmesi gerekmektedir (Henkoğlu, 2017, s.49).

İşletmeler açısından bilgi güvenliğinin sağlanmasının önemi kısaca şu şekilde sıralanabilir (Vural ve Sağiroğlu, 2007, s.192):

- Güvenlik ile ilgili tehdit ve risklerin önceden belirlenmesi ve etkin bir risk yönetimi sağlanabilmesi ve bu sayede kurumsal itibarın korunması,
- İş sürekliliğinin sağlanması,
- Bilgi kaynaklarına erişimin denetlenmesi,
- Bilgi varlıklarının gizlilik, bütünlük ve doğruluğunun sağlanması,
- İşletmeye ait bilgi varlıklarına ilişkin suiistimal/kötüye kullanma gibi durumların engellenmesi,
- Sahip olunan bilginin güvenli şekilde üçüncü taraf veya denetçilere açık olmasının sağlanması,
- Bilişim sistemlerini kullanan kişilerin dikkatsizlik, bilinçsizlik veya suiistimal gibi nedenlerden ötürü ortaya çıkabilecek donanım, yazılım ve ağda oluşabilecek arızalara karşı koruma sağlanması.

Muhasebe açısından bilgi güvenliği konusu incelendiğinde kağıt üzerindeki verilere dayalı olarak gerçekleştirilen geleneksel muhasebe süreci yerini elektronik veri değişimi (EDI), elektronik fon transferi (EFT), internet, intranet, extranet, genişletilebilir biçimleme dili, genişletilebilir işletme raporlama dili (XBRL), ilişkisel veri tabanı yönetim sistemleri, web araçları gibi bilişim teknolojilerinin kullanıldığı, işlemlerin bütünlük veri tabanlarında ve web platformunda yürütüldüğü dijital uygulamalara bırakmıştır. Bilgisayarlı ortam muhasebe işlemlerini kolaylaştırmış ve hız kazandırmıştır. Ancak pek çok güvenlik sorununu da beraberinde getirmiştir. Bu nedenle işletmeler için hayati öneme haiz muhasebe bilgilerinin bilgisayarlı ortamdaki güvenliğinin sağlanması için gerekli önlemleri alması zorunluluk haline gelmiştir (Alagöz ve Allahverdi, 2011, ss. 58-59).

4. BİLGİ GÜVENLİĞİ İLE İLGİLİ ULUSLARARASI STANDARTLAR VE DÜZENLEMELER

İşletmelerin kullandıkları BT ortamları, benzer teknolojileri kullanıyor olsalar bile birbirinden oldukça farklıdır. İşletmeler, arzu ettikleri hedeflere ulaşmak adına onları destekleyen ve yönlendiren BT ortamları kullanmaktadır. Dolayısıyla her bir işletme farklı risk profiline sahiptir. Her bir denetim faaliyeti, gerek büyüklük ve kullanılan kaynaklar bakımından gerekse yürütülen denetim adımları bakımından farklılık gösterdiği için, bu faaliyetlerin yürütülmesinde tutarlı bir çerçeveye ihtiyaç duyulur (Weiss and Solomon, 2016, p.74). Bilginin gizliliği, bütünlüğü ve kullanılabilirliği ile onu destekleyen süreç ve sistemlerle ilgili riskleri yönetmek için gerekli denetim ortamının kurulması ve bakımının sağlanması şarttır. Bu amaçla bilgi güvenliği yönetimi için bir takım standartlar geliştirilmiştir (Takçı ve diğerleri, 2010, s. 170).

Genel olarak bir standart ister hesap verebilirlik standardı olsun, ister teknik bir standart ya da bilgi güvenliği standardı olsun, bir sistemin başarması gereken bir dizi gereksinimi temsil eder. Standartlar, ürün ya da

hizmetlerin kalite, güvenlik, güvenilirlik, verimlilik vb istenilen özelliklere sahip olmasını sağlar (Tofan, 2001, p. 128). Bilgi güvenliği ile ilgili standart ve düzenlemeler, bilginin bir organizasyon içinde yönetilme biçimlerini tanımlayan bir dizi belgelenmiş, üzerinde anlaşmaya varılmış politikalar, prosedürler ve süreçler olarak ifade edilebilir. Ana hedef, riskleri ve güvenlik açıklarını azaltarak organizasyonun genelinde güveni artırmaktır. Bu amaçla çeşitli sektörler için küresel olarak geliştirilen çok sayıda standart ve düzenleme vardır. Bu standart ve düzenlemelerden bilgi güvenliği ile ilgili olan ve en yaygın kullanım alanı bulanlar ISO/IEC 27000 Serisi, COBIT, ITIL ve NIST SP 800 Serisi standartlar ve düzenlemelerdir.

4.1. ISO/IEC 27000 Serisi (Information Technology- Security Techniques- Information Security Management Systems-Overview and Vocabulary)

Organizasyonların üst düzeyde bilgi güvenliğini ve iş sürekliliğini sağlamak için teknik önlemlerin yanında, teknik olmayan (insan faktörü, prosedürel faktörler, vb.) önlemlerin alınması, tüm bu süreçlerin devamlılığının sağlanması ve bilgi güvenliği standartlarına uygun olarak yönetilebilmesi amacıyla Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi (BGYS) kurmaları gerekmektedir. Bilgi güvenliği standartları kurumların kendi iş süreçlerini bilgi güvenliğine yönelik risklerden korumaları ve önleyici tedbirleri sistematik biçimde işletebilmeleri ve standartların gereğini yerine getiren kurum veya kuruluşların belgelendirilmesi amacıyla geliştirilmiştir (Şen ve Yerlikaya, 2013, s. 677).

Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi, ilk kez 1998 yılında BSI (British Standards Institute) tarafından yayınlanan BS 7799-2 standardında kullanılmıştır. Bu standart daha sonra Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO) tarafından kabul edilmiş ve ISO/IEC 27001:2005 olarak yayınlanmıştır (Marttin ve Pehlivan, 2010, s. 50).

Uluslararası Standartlar Örgütü (ISO) ve Uluslararası Elektroteknik Komisyonu (IEC) tarafından geliştirilerek yayınlanan ISO/IEC 27000 Serisi, bilgi güvenliği yönetimi için küresel olarak tanınan bir çerçeve sağlamaktadır. Her ne kadar ISO/IEC 27000 standartlar serisi bilgi güvenliğine yönelik olsa da ön planda olan standart ISO/IEC 27001'dir.

ISO/IEC 27001 standardı, bir bilgi güvenliği yönetim sisteminin kurulması, uygulanması, sürdürülmesi ve sürekli iyileştirilmesi için gerekli şartları ortaya koyar. Bu standartta ortaya konulan şartlar geneldir ve türleri, büyüklükleri ve doğalarından bağımsız olarak tüm kuruluşlara uygulanabilir olması hedeflenmiştir. Teknik ve teknoloji bağımlı bir standart değildir. Belli bir ürün veya bilgi teknolojisi ile ilgilenmez. Tek ilgi alanı vardır, o da "*bilgi güvenliği*"dir. Teknik detaylara inmeden kuruluşların bilgi güvenliği hususunda neler yapması gerektiğini açıklar (Gündoğan, 2016, s. 20).

BGYS yaşayan bir süreç olmak zorundadır. Bu nedenle standart, BGYS için, “Planla- Uygula- Kontrol Et- Önlem Al (PUKÖ)” döngüsünü benimsemiştir. PUKÖ modeli aşamaları şu şekilde özetlenebilir (Şen ve Yerlikaya, 2013, s. 679):

Planlama: Kurumun BGYS politikası, amaçları, hedefleri, prosesleri ve prosedürlerinin oluşturulur.

Uygulama: BGYS’nin gerçekleştirilmesi ve işletilmesini yani, BGYS politikası, kontroller, prosesler ve prosedürlerin gerçekleştirilip işletilmesini ifade etmektedir.

Kontrol etme: BGYS’nin izlenmesi ve gözden geçirilmesi, BGYS politikası, amaçlar ve kullanım deneyimlerine göre süreç performansının değerlendirilmesi ve uygulanabilen yerlerde ölçülmesi ve sonuçların gözden geçirilmek üzere yönetime rapor edilmesini ifade etmektedir.

Önlem alma: BGYS’nin sürekliliğinin sağlanması ve iyileştirilmesi, yönetimin gözden geçirme sonuçlarına dayalı olarak, düzeltici ve önleyici faaliyetlerin gerçekleştirilerek BGYS’nin sürekliliğinin ve iyileştirilmesinin sağlanmasını ifade etmektedir. Bu aşamalar sürekli bir biçimde birbirini izleyerek yaşayan bir sistem oluşturmaktadır.

Standartın 2005 yılına ait sürümünde sürekli vurgulanan Planla–Uygula–Kontrol Et–Önlem Al (PUKÖ) döngüsüne olan bağlılık 2013 yılında yayımlanan sürümünde yer almamaktadır. Ancak düzenli aralıklarla iyileştirme ve geliştirme yapılmasının önemi vurgulanmaktadır. Bu durum, PUKÖ döngüsünün istenilirse sürekli iyileşmeyi sağlamak adına güncel sürümde de kullanılabilceğini göstermektedir (Gündoğan, 2016, s. 21).

ISO/IEC 27000 Standart Ailesi içinde yer alan ve dikkat çeken bir diğer standart, bilgi güvenliği risk yönetimi için ilkeler ortaya koyan ISO/IEC 27005’dir. Bu standart ISO/IEC 27001’de belirtilen genel kavramları destekleyerek, bir risk yönetimine dayalı olarak bilgi güvenliğinin sağlanmasına yardımcı olmak için tasarlanmıştır. Bu standart bilgi güvenliği risk yönetiminin analiz süreci olarak yorumlanır. Riskin kabul edilebilir bir düzeye indirilebilmesi için “ne yapılmalı” ve “ne zaman yapılmalı” konusunda karar vermeden önce olası sonuçların ne olabileceği ile ilgili analiz yapılabilmesine olanak tanır (Firoiu, 2015, p. 93).

ISO/IEC 27000 serisi Bilgi Güvenliği standartları bir kısmı zorunlu bir kısmı kılavuz niteliğinde olan çok sayıda standarttan oluşmaktadır. Bu standartları Tablo.1.deki şekilde özetlemek mümkündür.

Tablo 1: ISO/IEC 27000 Bilgi Güvenliği Standartları Serisi

<ul style="list-style-type: none"> • ISO/IEC 27000:2012 – ISO 27000 serisi standartlar için sözlük, terimler ve kavramlar. • ISO/IEC 27001:2013 – Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi için gereklilikler.	<ul style="list-style-type: none"> • ISO/IEC 27017 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – ISO/IEC 27002’ye dayalı Bulut bilişiminin bilgi güvenliği boyutları • ISO/IEC 27018:2014 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Bulut bilişiminin	<ul style="list-style-type: none"> • ISO/IEC 27034-2 – Bilgi teknolojisi – Uygulama Güvenliği – Bölüm 2 : Organizasyon normatif çerçeve. • ISO/IEC 27034-3 -Bilgi teknolojisi – Uygulama Güvenliği – Bölüm 3 :
--	--	---

<ul style="list-style-type: none"> • ISO/IEC 27002:2013 – Güvenlik Teknikleri-Bilgi güvenliği için uygulama kodu. • ISO/IEC 27003:2010 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – ISO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemi Uygulama Rehberi • ISO/IEC 27004:2009 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Bilgi güvenliği yönetimi ölçüm teknikleri • ISO/IEC 27005:2011 – Bilgi Teknolojileri – Bilgi güvenliği risk yönetimi • ISO/IEC 27006:2011 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Akredite olarak BGYS bağımsız denetim ve belgelendirme hizmetleri veren kuruluşlar için rehberlik • ISO/IEC 27007:2011 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Bilgi güvenliği yönetim sistemleri denetim kuralları • ISO/IEC 27008:2011 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Bilgi güvenliği kontrollerine ilişkin denetçiler için yönergeler • ISO/IEC 27010:2012 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Sektörler arası ve kurumlar arası iletişim için bilgi güvenliği yönetimi • ISO/IEC 27011:2008 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – ISO / IEC 27002 dayalı telekomünikasyon kuruluşları için bilgi güvenliği yönetim kuralları • ISO/IEC 27013:2012 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – ISO/IEC 27001 ve ISO/IEC 20000-1 entegre uygulanması konusunda rehberlik • ISO/IEC 27014:2013 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Bilgi Güvenliği Yönetişimi • ISO/IEC 27015:2012 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Finansal hizmetler için bilgi güvenliği yönetim kuralları 	<p>kişisel olarak tanımlanan bilgiler ile ilgili gizlilik boyutları</p> <ul style="list-style-type: none"> • ISO/IEC 27019:2013 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Enerji sektöründe özel proses kontrol sistemleri için ISO/IEC 27002 dayalı güvenlik yönetimi kuralları • ISO/IEC 27031:2011 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – İş sürekliliği için bilgi ve iletişim teknolojisi hazırlığı için yönergeler • ISO/IEC 27032:2012 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Siber güvenlik için kılavuzluk bilgileri • ISO/IEC 27033-1:2009 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Ağ Güvenliği – Bölüm 1 : Genel bakış ve kavramlar. • ISO/IEC 27033-2:2012 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Ağ Güvenliği Bölüm 2 : Ağ güvenliği tasarım ve uygulama ilkeleri. • ISO/IEC 27033-3:2010 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Ağ Güvenliği – Bölüm 3: Referans ağ senaryoları – Tehditler, tasarım teknikleri ve kontrol sorunları. • ISO/IEC 27033-4 Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Ağ Güvenliği – Bölüm 4 : Güvenlik ağ geçitleri kullanarak ağlar arasında güvenli iletişim. • ISO/IEC 27033-5 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Ağ Güvenliği – Bölüm 5: Sanal Özel Ağ kullanarak ağlar arasında güvenli iletişim (VPN) . • ISO/IEC 27033-6 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Ağ Güvenliği – Bölüm 6: Kablosuz IP ağ erişimi güvence altına alınması. • ISO/IEC 27034-1:2011 – Bilgi teknolojisi – Uygulama 	<p>Uygulama güvenliği yönetimi prosesi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ISO/IEC 27034-4 – Bilgi teknolojisi – Uygulama Güvenliği – Bölüm 4 : Uygulama güvenliği onaylama • ISO/IEC 27034-5 – Bilgi teknolojisi – Uygulama Güvenliği – Bölüm 5 : Protokoller ve uygulama güvenliği veri yapısı kontrol. • ISO/IEC 27034-6 – Bilgi teknolojisi – Uygulama Güvenliği – Bölüm 6 : Özel uygulamalar için güvenlik rehberi. • ISO/IEC 27035:2011 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Bilgi Güvenliği Olay Yönetimi. • ISO/IEC 27036-1:2014 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Tedarikçiler İlişkileri için Bilgi Güvenliği – Bölüm 1: Genel bakış ve kavramlar. • ISO/IEC 27036-2:2014 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Tedarikçiler İlişkileri için Bilgi Güvenliği – Bölüm 2: Gereklilikler. • ISO/IEC 27036-3:2013 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Tedarikçiler İlişkileri için Bilgi Güvenliği – Bölüm 3: Bilgi ve İletişim Teknolojileri tedarik zinciri güvenliği için ilkeler. • ISO/IEC 27037:2012 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Dijital delil belirlenmesi, toplanması, elde edilmesi ve korunması için ilkeler • ISO/IEC 27038 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Dijital redaksiyon için özellikleri içerir. • ISO/IEC 27040:2015 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Depolama güvenliği • ISO 27799:2008 – ISO/IEC 27002 Kullanılarak Sağlık Sektöründe Bilgi Güvenliğinin Sağlanması
---	---	--

• ISO/IEC 27016:2014 – Bilgi teknolojisi – Güvenlik teknikleri – Bilgi güvenliği yönetimi – Örgütsel ekonomi	Güvenliği – Bölüm 1 : Genel bakış ve kavramlar.	
--	---	--

(Kaynak: <https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:27000:ed-5:v1:en>)

4.2. Control Objectives for Information Related Technology – Bilgi Teknolojisi ve İlgili Teknolojilere İlişkin Kontrol Hedefleri (COBIT)

COBIT, bilişim sistemleri yönetimi ve denetimi konularında en geniş teorik çerçeveyi sunarak küresel çapta en fazla kabul gören ve kullanılan bilişim sistemleri standardıdır (Kayrak, 2007, s. 204).

COBIT, kar amacı gütmeyen, bağımsız bir organizasyon olarak 1969’da kurulan ISACA tarafından sunulmuştur. Bilgi güvenliği, güvence, risk yönetimi ve yönetim konularında çalışan uzmanlara ve BT liderlerine, bilgi ve teknolojiye sağladıkları faydayı artırmaları ve bunlara ilişkin riskleri yönetmeleri konusunda destek sağlamaktadır. COBIT, kurumsal BT yönetişimini ve yönetimini destekleyen tek iş çerçevesidir. Yenilikçi ve etkin bilgi ve teknoloji kullanımını destekleyerek kurumların iş hedeflerine ulaşmasını sağlayan COBIT, tüm dünyada yaygın olarak kullanılmaktadır (https://m.isaca.org/About-ISACA/History/Documents/COBIT-5-translation_pre_Tur_0114.pdf).

COBIT, organizasyonların BT birimleri için yönetim denetim mekanizması olarak geliştirilmiştir. Zamanla BT yönetim standardı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Hedefi, kurum içerisinde değer yaratmak ve kurumun etkili BT süreçlerine sahip olması için gerekli kontrol hedeflerini tanımlamak, bu kontrol hedeflerine uygun rolleri önermek ve kurum yönetişim olgunluk seviyesini artırmaktır (Alıç ve Durdu, 2015, s. 351).

Organizasyonların iş hedeflerini ve gereksinimlerini karşılayacak bilgilerin üretimi ve aktarımının hızlı, sürekli ve güvenli olarak sağlanabilmesi için teknoloji kullanımından kaynaklanan risklerin belirlenmesi, yönetimi ve kontrolünün etkin ve verimli olarak yapılması gerekmektedir. Kısaca “Teknoloji risklerini nasıl yöneteceğiz ve bağlı oldukları yapıyı nasıl güvenli hale getireceğiz?” sorularının yanıtları, sadece bilgi işlem yöneticileri değil, teknoloji yoğun çalışan ve iş süreçlerine teknolojiyi entegre etmiş olan tüm kurumların yöneticileri için önem taşımaktadır. COBIT, bu sorulara sistematik bir yaklaşım sergileyerek ve yönetsel ihtiyaçlara da yanıt verecek şekilde oluşturulmuş bir yöntemdir. COBIT, iş hedeflerinin bilgi işlem hedeflerine dönüşümü, bu hedeflere ulaşmak için gerekli kaynakları ve gerçekleştirilen süreçleri bir araya getirmektedir

(<http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/BT%20Denetim/CobiT%20C3%87er%C3%A7evesi.pdf>).

COBIT, BT'nin maruz kaldıkları riskleri, bu risklerin değerlendirilmesi ve ortadan kaldırılmasına yönelik kontrolleri ve bu kontrollerin denetlenme yöntemlerini ele alan bir bakış açısı ile oluşturulmuş bir mimariye sahiptir. COBIT, teknolojinin hızlı değişimi doğrultusunda güncel tutulmaktadır. 1996'da ilk kez yayınlanan COBIT, güncellenerek 1998'da 2., 2000 yılında 3. ve 2005 yılında 4., 2007 yılında 4.1 ve son ürünü olarak da COBIT 5 versiyonuna ulaşmış ve "Kurumsal BT Yönetimi" kavramını ön plana çıkarmış bir standarttır. COBIT'in bir model olarak herhangi bir kurumda yer alabilecek tüm teknoloji süreçlerini kapsayan yapısı içerisinde, gruplanmış 4 süreç alanı ve 34 tane temel Bilgi Teknolojisi süreci yer almaktadır.

Şekil 1: COBIT'in Temel Prensipleri

(Kaynak: Moeller, Robert R. (2008). Sarbanes-Oxley Internal Controls: Effective Auditing with AS5, CobiT, and ITIL. John Wiley&Sons, Inc., New Jersey. p.123.)

COBIT'in temel süreçleri, yukarıdaki şekilde görüldüğü şekilde dörde ayrılmaktadır. Bu süreçler; iş gereksinimleri, bilgi teknolojileri kaynakları, BT süreçleri ve kurumsal bilgilerden oluşmaktadır. İş gereksinimleri prensibinin oluşmasında etkinlik, verimlilik, gizlilik, bütünlük, erişilebilirlik, uyumluluk ve güvenilirlik ölçüleri önemli bir yer almaktadır. BT kaynaklarını uygulama, bilgi, altyapı (teknoloji) ve insan (olanaklar) oluşturmaktadır. Bilgi teknoloji süreçlerini ise etki alanları, süreçler ve faaliyetler oluşturmaktadır. Öncelikle bu süreçlerde bilgi teknolojileri kullanımı ile risk ve kaynak optimizasyonu sağlamaktadır (Gökoğlan, 2018, s. 70).

4.3. Information Technology Infrastructure Library- Bilişim Teknolojileri Altyapı Kütüphanesi (ITIL)

ITIL, 1980'li yılların sonlarında, İngiltere Ticaret Bakanlığının BT altyapı ve hizmet süreçlerinin standartlaştırılması çalışmaları ile ortaya çıkan bir kütüphanedir. 1990'lı yıllarda özellikle Avrupa ülkelerinde birçok büyük şirketin ve kamu kuruluşunun ITIL standartlarını benimsemesi ve uygulamaya koyması ile tüm dünyada kabul edilen bir endüstri standardı olmuştur (Dabade, 2010, p. 1).

ITIL, hizmet sunumu ve desteği süreçlerinden oluşan hizmet yönetiminin en etkin şekilde yapılmasına yönelik detaylı bir rehber niteliği taşır. Süreç odaklı olması, bilgi işlem süreçlerini birbirine entegre etmesi,

kullanıcı memnuniyeti öncelikli olması ve büyüklüğü ne olursa olsun tüm kurum ve sektörlerde uygulanabilir olması en belirgin avantajlarıdır (Gantz, 2014, pp. 182-183).

ITIL, güvenlik odaklı olarak BT geliştirme ve BT işlemleri için geliştirilmiştir (Susanto et. al, 2011, p. 25). İş süreç yaklaşımı sayesinde ITIL, müşteri, tedarikçi, IT departmanı ve kullanıcıları arasında başarılı bir şekilde iletişim kurulmasını sağlar. 1987 yılında ilk hali ile BT yönetimine yönelik “en iyi uygulamalar”dan oluşan bir çerçeveyi anlatan el kitabı şeklinde iken günümüzde kütüphane olmaktan çıkmış ve BT yönetim metodolojisi haline gelmiştir (Gantz, 2014, p. 182).

ITIL’da BT servis yönetiminin asıl amacı, iş hedeflerinin karşılanmasına yönelik teknoloji tabanlı bilgi servislerinin sağlanması ve desteklenmesidir. ITIL ve COBIT birbirlerini tamamlar niteliktedir (Uysal, 2012, s. 254).

ITIL güvenlik politikası BT varlıklarının doğru/yanlış işlenmesi, erişim kontrolü, e-posta, internet, anti virüs, bilgi sınıflandırma, uzaktan erişim gibi konuları içerir (Jašek et. al, 2015, pp. 1-2).

4.4. National Institute of Standards and Technology (NIST) - Special Publications (SP) NIST-SP 800 Serisi

National Institute of Standards and Technology (NIST), 1901 yılında ABD Ticaret Bakanlığı bünyesinde kurulan bir standart kurumudur. Sahip olduğu elektrik-elektronik, fizik, kimya, bilişim teknolojileri gibi birçok alanda hizmet veren laboratuvarlarında bilim adamları, mühendisler, teknisyenler ve diğer destek personeli ile Amerikan endüstrileri için standartlar geliştirmektedir (<https://www.nist.gov/director/pao/nist-general-information>).

1990 yılında NIST tarafından SP 800 (Special Publications) grubu standartlar yayınlanmıştır. Bu standartlar en eski bilgi güvenliği standartlarıdır. Bilgi güvenliğinin neredeyse her yönünü kapsayan 100’den fazla belgeden oluşmaktadır. Bu dizideki yayınlar hükümetler, endüstriler ve akademik kuruluşlardaki güvenlik ve araştırma çabalarına ilişkin raporlar sunar (Kim and Solomon, 2018, pp. 397-398). Tüm bu belgeler arasında NIST yaklaşımını en iyi temsil eden, bilgisayar güvenlik el kitabı NIST SP 800-12’dir.

SP 800-12, bilgi güvenliği ile ilgili temel prensiplerin ayrıntıları ile ele alındığı çekirdek dokümandır. Bu belge dizinin geri kalan dokümanları ile birlikte güvenlik konularını temel ilkelere uygun olarak ele alınabileceği özel stratejileri, prosedürleri ve kontrolleri ayrıntılı şekilde açıklamaktadır. Örneğin NIST SP 800-45 Elektronik Posta Güvenliği Yönergeleri; NIST-SP 800-50 Bilgi Teknolojileri Güvenliği Bilinçlendirme ve Eğitim Programı Oluşturma; NIST-SP 800-63 Elektronik Kimlik Doğrulama Kuralları; NIST-SP 800-95 Güvenli Web Hizmetleri İçin Yönergeler sözü edilen bilgi

güvenliği ile ilgili bu ayrıntılı destek dokümanlarından sadece birkaçıdır (Tofan, 2011, pp. 131-132).

Bu standartlar arasında özellikle risk yönetimi konusunda dikkat çeken NIST-SP 800-30 Risk Değerlendirmesi Yürütme Kılavuzudur. Risk değerlendirmeleri etkin bilgi güvenliği programlarının geliştirilmesinde kritik bir rol oynamaktadır. Yöneticilerin örgütlerine ve BT altyapılarına ilişkin bilgi güvenliği risklerini değerlendirmelerine olanak tanır. NIST-SP 800-30 rehberi finans, sağlık, bilişim, üretim ve askeri organizasyonlar gibi pek çok organizasyon uyarlanabilir şekilde esnek olarak geliştirilmiştir (<https://csrc.nist.gov/News/2012/NIST-Special-Publication-800-30-Revision-1>)

Tüm NIST-SP 800 dokümanları, önemli temel kavramları, maliyet konularını, güvenlik kontrolleri arasındaki ilişkileri açıklayarak bilgisayar tabanlı kaynakların (donanım, yazılım ve bilgi dahil) güvenliğini sağlamada yardımcı olmaktadır. NIST'in kendisi bir sertifika programı sunmasa da farkındalık, gelişim ve eğitim alanlarında destek sağlamaktadır (Tofan, 2011, pp. 131-132).

5. TÜRKİYE'DE BT DENETİMİNDE BİLGİ GÜVENLİĞİ

BT denetiminde bilgi güvenliği konusunda Ülkemizdeki durum değerlendirildiğinde ISO/IEC 27000 ailesinden olan ISO/IEC 27001 standardı karşımıza çıkmaktadır. Orijinal ismi “Information Technology-Security Techniques- Information Security Management Systems-Requirements” olan bu standart, Türk Standartları Enstitüsü (TSE) tarafından Türkçeye çevrilmiş, “Bilgi Teknolojisi- Güvenlik Teknikleri- Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemleri- Gereksinimler” adı altında TS EN ISO/IEC 27001 standardı hazırlanmıştır. Teknik bir standart olmayan ISO/IEC 27001 kurum, kuruluş ve işletmelerin güvenlik gereksinimlerini tanımlamış, ancak gerçekleştirme şekillerini işletmelere bırakmıştır. Başka bir ifade ile kurum içi ve dışı yanlış ve kötü amaçlı kullanıma karşı bilginin korunması için gerekli beklentileri tanımlamıştır. TSE tarafından hazırlanan standardın amacı Bilgi Güvenliği Yönetim Sistemini kurmak, işletmek, izlemek, gözden geçirmek, sürdürmek ve iyileştirmek için bir model oluşturmak olarak ifade edilmiştir (Yılmaz, 2014, s. 51).

Ülkemizde özellikle bankalarda ve finans sektöründe bilgi güvenliği konusunda dikkat çeken bir diğer standart COBIT'tir. Türkiye'de COBIT'in kamuoyuna ilk yansması Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK)'nın bazı bankaları COBIT esaslı bir denetime tabi tutması ile gerçekleşmiştir. BDDK'nın 2006 yılından itibaren yayımladığı tebliğ ve yönetmeliklerde COBIT esaslı denetimi tüm bankalar için genişleterek zorunlu hale getirmesi ile tüm bankalar COBIT'le tanışmıştır (Güneş vd., 2013, s. 5). BDDK tarafından yayımlanan “Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetiminde Esas Alınacak İlkelere İlişkin Tebliğ”de “Genel Kontroller” başlığı altında Madde 22 (2);

“Madde 22 (2): Banka, genel kontrollerin tesisi amacıyla uluslararası kabul görmüş bir standart, çerçeve veya metodolojiyi belirleyerek, buna göre kontrolleri tesis eder. Seçilecek standart, çerçeve veya metodoloji, bankanın faaliyet kapsamı ve faaliyetlerde yararlanılan bilgi teknolojileri ağırlığı ve karmaşıklığı göz önünde bulundurularak belirlenir. Bankanın bilgi sistemleri genel kontrollerini tesis etmek üzere kullanacağı standart, çerçeve veya metodolojinin COBIT’te ele alınan kontrol hedeflerini gerçekleyebilmesi, eğer bu konuda eksiklikleri varsa buna ilişkin kontrollerin ayrıca ele alınarak tesis edilmesi gerekir.” ifadeleri ile BT denetiminin COBIT’i esaslarına uygun olarak yürütülmesi gerekliliğini belirtmiştir.

Ülkemizde sadece bankalarda değil, finans ve üretim sektörlerinde de COBIT süreç yönetimi kullanılmaktadır. Yasal mevzuat açısından incelendiğinde, Sermaye Piyasası Kurulu’nun yayımladığı “Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri:X, No:22), BT denetimi ile ilgili olarak bir bilgi güvenliği standardına vurgu yapmamakla birlikte, bilgi güvenliği konusuna işaret etmektedir. SPK’nın yayımladığı bir diğer tebliğ, doğrudan BT denetimini hedef alan “Bilgi Sistemleri Bağımsız Denetim Tebliği (III-62.2)”dir. Söz konusu Tebliğ 2018 yılında 30292 sayılı Resmi Gazetede yayımlanmıştır. Tebliğin Üçüncü Bölümü’nde “Bilgi Sistemleri Bağımsız Denetim Faaliyetinde Bulunma Şartları” ile ilgili hükümler yer almaktadır. Bu bağlamda Madde 12-1 (a) ya göre;

“Madde 12 – (1) Bilgi sistemleri bağımsız denetimi yapmak üzere görevlendirilecek denetçi yardımcısı dışında kalan denetçilerin;

(a) Bilgi Sistemleri Bağımsız Denetim Lisans Belgesi veya Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Birliği (ISACA) tarafından verilen Bilgi Sistemleri Denetçisi Sertifikasına (CISA) sahip olmaları” şartı getirilmiştir.

CISA sertifikası alabilmek için, denetçilerin CISA sınavında başarılı olmaları gerekmektedir. CISA sınavında ise COBIT, ISO 27001 ve ITIL dokümanlarının okunmasının faydalı olacağı belirtilmektedir (Erken ve Bozkurt, 2009, ss. 104-106). O halde SPK’nın BT denetiminde bilgi güvenliği konusunda COBIT, ISO 27001 ve ITIL standartlarını göz önünde bulundurduğunu söylemek mümkündür.

T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı İç Denetim Koordinasyon Kurulu (İDDK) tarafından 2014 yılında “Kamu BT Denetimi Rehberi” yayımlanmıştır. Rehberde uluslararası kabul görmüş risk tabanlı bir denetim yaklaşımı benimsenmiştir. Bu bağlamda BT denetimlerinin önemli bir alanını oluşturan BT yönetim süreçleri, uluslararası standartlar ve çerçeveler doğrultusunda belirlenmiştir. Rehber’de COBIT, ISO 27001 ve ITIL çerçevelerinden yararlanıldığı anlaşılmaktadır (Meral, 2016, ss. 92-93).

Ülkemizde BT denetimi açısından düzenlemeler gerçekleştiren bir diğer kurum olan Sayıştay, 6085 sayılı Sayıştay Kanunu’nun, “Sayıştay’ın Görevleri” başlıklı 5. Maddesi uyarınca, kamu idarelerinde mali denetim konusunda yetkilendirilmiştir.

Sayıştay denetimi kapsamına giren kamu kurumlarının BT'ne gün geçtikçe artan bağımlılığı, kurum bilgi sistemlerinin güvenli bir şekilde çalışıp çalışmadığı ve güvenilir veriler üretip üretmediği konusunda da denetlenmesini gerekli kılmaktadır. Bu amaçla Sayıştay Bilişim Sistemleri Denetim Rehberi yayımlanmıştır. Rehberin hazırlanmasında başta Bilgi Güvenliği Standartları (ISO 17799, ISO 27001, ...) olmak üzere, Uluslararası Sayıştaylar Birliği (INTOSAI) rehber ve standartları, Bilgi Sistemleri Denetim ve Kontrol Birliği (ISACA) rehberlerinden yararlanıldığı ifade edilmiştir (Bilişim Sistemleri Denetimi Rehberi, 2013, s. 1). Buna göre Sayıştay tarafından gerçekleştirilen BT denetimlerinin de ISO 27001 güvenliği standartlarına uygun olarak gerçekleştirildiği söylenebilir.

ITIL; doğru servislerin, doğru müşterilere, müşteri ihtiyaçları göz önüne alınarak tasarlanması, minimum risk ile hayata geçirilmesi ve mümkün olduğu kadar yüksek verimlilikle çalıştırılması esaslarına dayanan, tüm bu şartlar sağlandıktan sonra ise servislerin sürekli olarak iyileştirilmesini öngören endüstriyel bir “en iyi uygulamalar” kütüphanesidir. Kurumlara servisleri ile ilgili yapılması gerekenleri doğrudan göstermez; bunun nedeni her işletmenin farklı servislere, her servisin ise farklı süreçlere ihtiyaç duymasıdır. Ancak genel olarak servis mimarisini ve bu mimarinin oluşturulması veya iyileştirilmesi için takip edilmesi gereken yolları gösterir. Türkiye’de büyük ölçekli kurumlarda özellikle finans ve Telekom şirketlerinde ITIL uygulamalarıyla ilgili çalışmalar vardır. Örnek olarak 35 milyon abonesiyle Türkiye’de GSM operatörü Turkcell verilebilir.

Ülkemizde 24 Mart 2016 yılında TBMM’de kabul edilen ve 7 Nisan 2016 tarihinde yürürlüğe giren 6698 Sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunu da gerek bireysel düzeyde gerekse kamu ve özel sektör kuruluşlarında bilgi güvenliği ile ilgili düzenlemeler getirmiştir. Anılan kanun ile şirketleri çalışanlarının, iş ortaklarının, danışmanlarının ve müşterilerinin kişisel verilerini korumakla yükümlü kılmaktadır. Bu amaçla kişisel verileri korumakla yükümlü şirketlere “uygun güvenlik düzeyini sağlamaya yönelik her türlü teknik ve idari tedbirleri alma” zorunluluğu getirilmiştir. Her ne kadar yasa ile sadece gerçek kişilere ait kişisel bilgilerin korunması hedeflenmişse de kişisel verileri işleyen şirketler veri sorumlusu olarak bilgi güvenliği ile ilgili her türlü tedbiri almakla yükümlü kılınmıştır. Bu tedbirler arasında kurum çalışanlarının eğitilmesi ve farkındalık çalışmalarını da içermek üzere, şirketlerin ağ ve sistem güvenliğini, verilerin güvenli şekilde depolanması ve iletilmesini, erişim kontrollerinin düzenlenerek sürekli gözden geçirilmesini, periyodik sistem zafiyet testlerinin yapılmasını güncel tehditlerin takip edilerek gerekli önlemlerin alınmasını veri yedekleme ve fiziksel güvenliğin sağlanması sayılmıştır.

6. SONUÇ

Yaşadığımız çağ bilgi çağı olarak isimlendirilmektedir. İşletmeler, bilgiye dayalı bir rekabet sistemi içinde varlığını sürdürmek zorunda kalmıştır. Günümüzde işletmeler rekabet avantajı kazandıracak bilgileri, başta bilgisayarlar ve internet olmak üzere çeşitli BT araçları ile elde etmekte, işlemekte, depolamakta ve gerektiğinde ilgililerle paylaşmaktadır. Muhasebe sistemleri de bu gelişmelerden etkilenmiş ve artık muhasebe bilgileri BT araçları ile üretilir ve üretilen bu bilgiler yine aynı araçlar ile denetlenir olmuştur.

Başta maliyet ve hız olmak üzere çeşitli avantajlar sağlayan BT araçları, aynı zamanda daha önce var olmayan bir takım riskleri de beraberinde getirmiştir. Bilgisayarlı ortama taşınan bilgilerin güvenliğinin sağlanması bu risklerden belki de üzerinde en yoğun çalışılan risk türü olmuştur. Bu amaçla pek çok uluslararası kurum ve kuruluş, gerek özel gerekse kamu kurumları için hayati öneme sahip bilgilerin korunabilmesi amacıyla bilgi güvenliği standartları ve düzenlemeleri geliştirmiştir.

Bilginin yetkisi olmayan kişilerin erişimine kapalı olması, değiştirilme veya yok edilme riskinin ortadan kaldırılması temeline dayalı olarak geliştirilen bu standartlardan en yaygın kullanım alanı bulanlar ISO/IEC 27000 serisi başta olmak üzere, COBIT, ITIL ve NIST SP 800 serisi standartlarıdır. Bu standartlar bilişim teknolojileri odaklı olarak bilgi güvenliğinin sağlanması için kurumlar nezdinde yapılması gereken işler, süreçler ve hizmetler hakkında çerçeve sunmuştur ve çağın gerekleri dikkate alınarak sürekli güncellenir olmuştur. Ayrıca söz konusu standartlara uyum derecesi arttıkça, şirketlere olan güven de artmıştır.

Muhasebe bilgilerinin üretildiği BT araç ve uygulamalarını da ilgilendiren bu standart ve düzenlemelere ülkemizde de uyumlaştırma çalışmaları göze çarpmaktadır. Örneğin BDDK yayımladığı yönetmeliklerde COBIT'e uyumu zorunlu kılmaktadır. Ayrıca birçok yasal düzenlemede bilgi güvenliğine vurgu yapılmakta ve gerekli tedbirleri alma konusunda kurum ve kuruluşlara sorumluluk getirmektedir.

KAYNAKÇA

- Alagöz, A. ve Allahverdi, M. (2011). Kurumsal Bilgi Güvenliği ve Muhasebe Bilgi Sistemi. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 4 (3), ss.47-64.
- Alıç, E. ve Onay Durdu, P. (2015). Bilgi Teknolojileri Proje Yönetimi: Türkiye'deki Organizasyonların Durumu. 9. *Ulusal Yazılım Mühendisliği Sempozyumu (UYMS)*, 9-11 Eylül 2015, İzmir, ss.349-361.
- Akolaş, A. (2004). Bilişim Sistemleri ve Bilişim Teknolojisinin Küreselleşme Olgusu ve Girişimcilik Üzerine Yansımaları. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Sayı:12, ss.29-43.

- Biçer, A.A.ve Aydın, O. (2015). Denetimde Bilgisayar Destekli Denetim Tekniklerinin (BDDT) Kullanımı ve Bu Yöntem İle Bir Suistimal Vakasının Tespiti. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Özel Sayı:28*, ss.213-229.
- Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurulu (BDDK). (2007). Bankalarda Bilgi Sistemleri Yönetiminde Esas Alınacak İlkelerle İlişkin Tebliğ.
- Dabade, T.D. (2010). Information Technology Infrastructure Library (ITIL). Proceedings. *Proceedings of the National Conference INDIACom-2007, Computing For Nation Development*, , February 25-26, New Delhi, pp.1-2.
- Demir, B. (2005). Muhasebe Bilgi Sistemlerinde Bilgi Güvenliği. *Muhasebe ve Finansman Dergisi, Sayı:26*, ss.147-156.
- Erken, H. Ve Bozkurt S.V. (2009). Bilgi Sistemleri Denetçiliği Sertifikası. *Denetim*, Sayı:2, ss.104-107.
- Firoiu, M. (2015). General Considerations on Risk Management and Information System Security Assessment According to ISO/IEC 27005:2011 and ISO 31000:2009 Standards. *Calitatea: Acces la Success*, 16(149), pp. 93-97.
- Gökoğlan, K. (2018). COBIT ve COSO İç Kontrol Yaklaşımlarının Karşılaştırılması. *International Journal of Management and Administration*, 2(3), ss.66-80.
- Gündoğan, B. (2016). Bilgi Sistemleri Denetiminde ISO/IEC 27001 Ve ISO/IEC 27002 Standartlarının Yeri. *Muhasebe ve Denetim Dünyası Dergisi*, 1(2), ss.15-28.
- Güneş, F., Kızıldeniz, S., Selçuk, S., Suna, B. ve Coşkun, S. (2013). *Bilgi Teknolojileri Denetimi ve COBIT'in Sektörel Uygulanabilirliği*". Akademik Bilişim Konferansı, 23-25 Ocak 2013, ss.1-8.
- Henkoğlu, T. (2017). Kişisel Verileriniz Ne Kadar Güvende? Bilgi Güvenliği Kapsamında Bir Değerlendirme. *Arşiv Dünyası Dergisi, Sayı:17-18*, ss.46-56.
- İç Denetim Koordinasyon Kurulu (İDDK). (2014). Kamu BT Denetimi Rehberi.
- Jašek, R., Králík, L. and Popelka, M. (2015). ITIL® and Information Security. *AIP Conference Proceedings*, 1648 (1), pp.1-5.
- Karkacıer, A. (2014). SPK'da Bilgi Teknolojileri Denetimi Faaliyetleri. *Journal of International Management, Educational and Economic Perspectives*, 2 (1), ss.11-17.
- Kayrak, M. (2007). Bilişim Sistemleri Stratejisinin Önemi ve Sayıştay Deneyimi, *Sayıştay Dergisi, Sayı:65*, ss.199-208.,
- Kim, D. and Solomon, M.G. (2018). Fundamentals of Information Systems Security. 3th. Ed., Jones&Bartlett Learning, USA.
- Kişisel Verilerin Korunması Kanunu. (2016).
- Martin, V. ve Pehlivan, İ. (2010). ISO 27001:2005 Bilgi Güvenliği Yönetimi Standardı ve Türkiye'deki Bazı Kamu Kuruluşu Uygulamaları

- Üzerine Bir İnceleme. *Mühendislik Bilimleri ve Tasarım Dergisi*, 1(1), ss.49-56.
- Meral, E. (2016). Türkiye’de Bilgi Sistemleri Denetimi ve Kamu Gözetimi Kurumu’nun Bilgi Sistemleri Denetiminde Üstlendiği Misyon. *Muhasebe ve Denetim Dünyası*, 1(1), ss. 83-99.
- Moeller, R.R. (2008). *Sarbanes-Oxley Internal Controls: Effective Auditing with AS5, CobiT, and ITIL*. John Wiley&Sons, Inc., New Jersey.
- Önder, Ş. (2018). ISO 27001 Standardı Kapsamında Kurumsal Bilgi Güvenliği ve İşletme Performansı Arasındaki İlişki: BİST 100 Endeksinde Yer Alan İşletmeler Üzerine Bir Uygulama. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 14(14), ss.89-98.
- Sayıştay. (2013), Bilişim Sistemleri Denetimi Rehberi, Ankara.
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2018). Bilgi Sistemleri Bağımsız Denetim Tebliği (III-62.2).
- Sermaye Piyasası Kurulu. (2006). Sermaye Piyasasında Bağımsız Denetim Standartları Hakkında Tebliğ (Seri: X, No:22).
- Susanto, H., Almunawar, M.N. and Tuan, Y.C. (2011). Information Security Management System Standards: A Comparative Study of the Big Five. *International Journal of Electrical&Computer Sciences*, 11(5), pp.23-29.
- Şahinaslan, E., Kantürk, A., Şahinaslan, Ö., ve Borandağ, E. (2009), Kurumlara Bilgi Güvenliği Farkındalığı, Önemi ve Oluşturma Yöntemleri. *Akademik Bilişim ’09 – XI. Akademik Bilişim Konferansı Bildiriler Kitabı*, 11-13 Şubat 2019, Harran Üniversitesi, Şanlıurfa, ss. 597-602.
- Şen, Ş. ve Yerlikaya, T. (2013). ISO 27001 Kurumsal Bilgi Güvenliği Standardı. *Akademik Bilişim 2013- XV. Akademik Bilişim Konferansı Bildiriler Kitabı*. 23-25 Ocak 2013, ss. 677-681.
- Takçı, H., Akyüz, T., Uğur, A., Karabağ, R. ve Soğukpınar, İ. (2010). Bilgi Güvenliği Yönetiminde Varlıkların Risk Değerlendirmesi İçin Bir Model. *Türkiye Bilişim Vakfı Bilgisayar Bilimleri ve Mühendisliği Dergisi*, 3(1), ss.47-52.
- Tofan, D.C. (2011). Information Security Standards. *Journal of Mobile. Embedded and Distributed Systems*, 3 (3), pp. 128-135.
- Uysal, M.P. (2012). Bilgi Teknolojileri Yönetim Süreçleriyle Bütünleşik Bir E-Öğrenme Tasarım Modeli. *E-Journal of New World Sciences Academy*, 7(1), ss.251-268.
- Vural, Y. ve Sağiroğlu, Ş. (2007). Kurumsal Bilgi Güvenliği: Güncel Gelişmeler. *Uluslararası Katılımlı Bilgi Güvenliği ve Kriptoloji Konferansı Bildiriler Kitabı*, 13-14 Aralık 2007, Ankara, ss.191-199.
- Vural, Y. ve Sağiroğlu, Ş. (2008). Kurumsal Bilgi Güvenliği ve Standartları Üzerine Bir İnceleme. *Gazi Üniversitesi Mühendislik Mimarlık*
- Weiss, M.M. and Solomon, M.G. (2016). *Auditing IT Infrastructures for Compliance*. Jones&Barlett Learning, USA.

Yılmaz, H. (2014). TS ISO/IEC 27001 Bilgi Güvenliği Yönetimi Standardı Kapsamında Bilgi Güvenliği Yönetim Sisteminin Kurulması ve Bilgi Güvenliği Risk Analizi. *Denetim Dergisi*, 15, ss. 45-59.

<http://www.denetimnet.net/UserFiles/Documents/Makaleler/BT%20Denetim/CobiT%20%C3%87er%C3%A7evesi.pdf> Erişim Tarihi: 15/08/2018.

<https://csrc.nist.gov/News/2012/NIST-Special-Publication-800-30-Revision-1> Erişim Tarihi: 25/08/2018

<https://www.iso.org/obp/ui/#iso:std:iso-iec:27000:ed-5:v1:en> Erişim Tarihi: 15/03/2019

https://m.isaca.org/About-ISACA/History/Documents/COBIT-5-translation_pre_Tur_0114.pdf Erişim Tarihi: 18/03/2019

<https://www.nist.gov/director/pao/nist-general-information> Erişim Tarihi: 17/03/2019

SÜREKLİ DENETİM, ENTEGRE RAPORLAMA’NIN SÜREKLİ DENETİMİ*

Dr. Öğr. Üyesi Filiz YÜKSEL**

Teorik İnceleme
(Theoretical Research)

Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Kasım 2019; 1 (2): 141-155

ÖZ

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler işletme faaliyetlerinin yürütülmesi, muhasebe süreci ve dolayısıyla denetim çalışmalarını da etkilemiştir. Bu gelişmeler sürekli denetim kavramını ortaya çıkarmıştır. Sürekli denetim bilgi teknolojilerinin kullanımı ile sürekli kontrol değerlemesi ve sürekli risk değerlemesi işlemlerinin yerine getirilmesi, olarak tanımlanabilir. Diğer taraftan son yıllarda çevresel, sosyal ve yönetsel konularda yaşanan olumsuzluklar işletmenin finansal sermaye yanında finansal olmayan sermaye unsurlarına yönelik riskleri yönetmelerini, finansal olmayan sermaye unsurları için de değer yaratmaları ve bu değeri raporlamaları gerektiğini ortaya koymuştur. Bu çalışmada, sürekli denetim, kurumsal risk yönetimi, sürdürülebilirlik risk yönetimi, entegre raporlama konuları incelenmiş, entegre raporlamanın sürekli denetimi açıklanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Sürekli Denetim, Sürdürülebilirlik Risk Yönetimi, Entegre Raporlama.

JEL Kodları: M40, M41, M42.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Yüksel, F. (2019). Sürekli Denetim, Entegre Raporlama’nın Sürekli Denetimi. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 141-155.

* Makalenin gönderim tarihi: 21.11.2018; Kabul tarihi: 16.08.2019, iThenticate benzerlik oranı %20

**Dumlupınar Üniversitesi, filizyüksel@windowslive.com, ORCID: [0000-0002-7654-7665](https://orcid.org/0000-0002-7654-7665)

CONTINUOUS AUDITING, CONTINUOUS AUDITING OF INTEGRATED REPORTING

ABSTRACT

Developments in information technology have also affected the execution of business activities, the accounting process and therefore audit work. These developments reveal the concept of continuous auditing. Continuous auditing can be defined as continuous control evaluation and continuous risk valuation with the use of information technology. On the other hand, the negativities in environmental, social and managerial issues in recent years have revealed that the managers should manage the risks for the non-financial capital elements as well as the finance capital, create value for the non-financial capital elements and report these values. In this study, continuous auditing, corporate risk management, sustainability risk management, integrated reporting issues have been examined and continuous auditing of integrated reporting has been explained.

Keywords: Continuous Auditing, Sustainability Risk Management, Integrated Reporting.

JEL Codes: M40, M41, M42.

1. GİRİŞ¹

İşletme faaliyetlerinde başarılı olunabilmesi için, stratejik amaç ve hedeflerin doğru ve gerçekçi bir biçimde belirlenmesi, faaliyetlerin bu amaç ve hedefler doğrultusunda planlanması ve yürütülmesi, etkin bir iç kontrol sistemi ve iç denetim biriminin oluşturulması gerekir. İşletme faaliyetlerinde başarılı olduğunun bir göstergesi işletmenin finansal performansıdır. İşletme tarafından gerçekleştirilen mali nitelikteki her bir işlem muhasebe kayıtlarına alınmakta, muhasebenin çıktısı niteliğinde olan finansal tablolar finansal performansı ortaya koymaktadır. Finansal performans, sermaye sağlayan taraflar için yaratılan değeri göstermektedir. Paydaş grupları finansal performansa göre işletme ile ilgili çeşitli kararlar almaktadır. Bu nedenle, doğruluğunun ve güvenilirliğinin sağlanmasında işletme yönetiminin sorumlu olduğu finansal tabloların bağımsız dış denetimden geçirilmesi şarttır. Zira bağımsız dış denetçiler tarafından yapılan finansal denetim sonucunda hazırlanan denetim raporu finansal tabloların güvenilirliğinin göstergesidir.

Bilgi teknolojileri ve internetin yaygınlaşmasıyla birlikte, işletme faaliyetlerinin yürütülmesi, muhasebe kayıtlarının yapılması ve finansal tabloların hazırlanması işlemlerinde de birtakım farklılıklar meydana gelmiştir. İşletmeler günümüzde kurumsal kaynak planlaması dahilinde kullandıkları programlar ve internet sayesinde tedarik zincirindeki tedarikçileriyle iletişim kurabilmekte, hammadde, malzeme veya mal tedarik

¹ Bu makale, 17-20 Ekim 2018 tarihinde İzmir’de düzenlenen 5.Uluslararası Muhasebe ve Finans Araştırmaları Kongresinde sunulmuş olan özet bildirinin genişletilmiş tam metnidir.

işlemini gerçekleştirebilmekte; satıcıya olan borcunu elektronik bankacılık hizmetlerini kullanarak ödeyebilmekte; müşterilere internet üzerinden satış yapıp satış bedelini yine elektronik bankacılık hizmetlerini kullanarak tahsil edebilmektedir. Mali nitelikteki bu işlemlerin gerçek zamanlı muhasebe kayıtları yapılabilir. Dolayısıyla bu değişim geleneksel denetim anlayışında değişimlere ve sürekli denetim kavramının literatüre ve uygulamaya girmesine sebep olmuştur. Sürekli denetim, bilgisayar destekli denetim teknikleri ve prosedürlerinin kullanılmasıyla denetim işleminin gerçekleştirilmesi, olarak tanımlanabilir.

Çevresel ve sosyal konularda farkındalığın arttığı, finansal olmayan konulardaki performansın da finansal performans kadar dikkate alındığı günümüzde, işletme faaliyetlerinde başarılı olunduğunun bir diğer göstergesi de finansal olmayan performanstır. İşletme faaliyetleri ile çevre ve toplum üzerindeki olumlu veya olumsuz etkiler kurumsal sosyal sorumluluk raporları, sürdürülebilirlik raporları ile bilgi kullanıcılarına aktarılmaktadır. Ancak, finansal performans ile finansal olmayan performansın ayrı ayrı tablolarda sunulmasının işletmenin bütüncül performansını görmede ne derecede etkili olduğuna dair eleştiriler ve yapılan çalışmalar sonucunda entegre raporlama kavramı kurumsal raporlamada yeni bir yaklaşım olarak ortaya konmuştur. Entegre raporlamada işletmeyi etkileyen veya etkileyebilecek olan finansal ve finansal olmayan risk ve fırsatların izlenmesi ve raporlanması önerilmektedir.

Finansal ve finansal olmayan performansın tek bir raporda sunulmasının işletmenin bütüncül performansını ortaya koyacağı, sürekli denetimin iki temel bileşeninin sürekli kontrol değerlemesi ve sürekli risk değerlemesi olduğu düşünüldüğünde, bu çalışmada sürekli denetim, kurumsal risk yönetimi ve sürdürülebilirlik risk yönetimi ve entegre raporlama konularında bilgi verilmiş, entegre raporlamanın sürekli denetimi açıklanmıştır.

2. SÜREKLİ DENETİM

2.1. Sürekli Denetim Kavramı

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, işletme faaliyetlerinin yürütülmesi üzerinde de etkili olmuştur. İşletmeler üretim veya pazarlama başta olmak üzere tüm işletme işlevlerin yürütülmesinde bilgi teknolojilerini kullanır hale gelmiştir. Tedarik zinciri yönetimi, stok yönetimi, üretim yönetimi, müşteri ilişkileri yönetimi, muhasebe gibi tüm işletme işlevlerini birleştiren bilgi teknolojisi araçlarının kullanımı ile işletmeler arasında elektronik veri değişimi (electronic data interchange) gerçekleşir hale gelmiştir. Dolayısıyla mali nitelikteki işlemlerin fiziki belgeler ile izlenmesi ve kayıtlara alınması elektronik ortamda yapılır hale gelmiştir. Diğer bir ifadeyle işletme işlevlerinin yerine getirilmesinde bilgi teknolojilerinin kullanılması elektronik veri değişimi ile gerçek zamanlı muhasebe (real time accounting) kayıtları yapılır hale gelmiş, finansal raporlar da XBRL

(eXtensible Business Reporting Language) ile hazırlanarak, düzenlendiği anda işletmenin gerçek durumunu yansıtır hale gelmiştir. Bu değişim veya gelişim geleneksel denetim anlayışı ve uygulamalarında da birtakım değişiklikleri zorunlu kılmış ve sürekli denetim kavramının doğmasına yol açmıştır.

Sürekli denetim “denetçilerin bilgilerin açıklanmasıyla eş zamanlı olarak veya kısa bir süre sonra, sürekli bilgi üzerinde bir dereceye kadar güvence vermelerini sağlayan kapsamlı bir elektronik denetim süreci” (Rezaee vd., 2002, s.150) olarak tanımlanır. CICA/AICPA araştırma raporuna göre, sürekli denetim bağımsız denetçinin denetim konusunun temelini oluşturan olayların gerçekleşmesi ile eşzamanlı veya bu olaylardan kısa bir süre sonra yayınlanan bir dizi denetçi raporu kullanarak, denetim konusu üzerine yazılı bir güvence vermesine imkan veren metodolojidir (Searcy ve Woodroof, 2003, s.1). Diğer bir ifadeyle sürekli denetim, varlıkların korunması, veri bütünlüğünün sürdürülmesi ve güvenli finansal bilginin üretilmesinde gerçek zamanlı muhasebenin etkinliği ve verimliliğini belirlemek için kanıt toplamak ve değerlendirmek için kullanılan süreçtir (Rezaee, Elam ve Sharbatoghlie, 2001, s.151).

Sürekli denetim, kurumsal kaynak planlaması yazılımları, entegre muhasebe yazılımları ile gerçekleşen tüm işletme işlevlerinin gerçek zamanlı kayıtlı muhasebe verileri olarak işlendiği sistemlerde, bu işlemlerin ve kayıtların doğruluğunun denetlenmesi işlemi, olarak tanımlanabilir.

Sürekli denetim uygulamalarında denetim konusu gerçek zamanlı muhasebede kayda alınan elektronik veri transferleri olduğu için denetim uygulamalarında da teknolojiden yararlanılmaktadır. Aboa (2014)’e göre sürekli denetim uygulamalarında kullanılacak bilgisayar destekli denetim araç ve teknikleri, amaca yönelik yazılmış programlar, yardımcı programlar, sistem yönetim programları, kullanılan program içine gömülü denetim modülleridir. Genellikle kontrol, izleme ve değerlendirme faaliyetlerinden oluşan sürekli denetiminin uygulanmasında Excel, ACL, IDEA gibi birbirinden farklı yazılımlar kullanılabilir (Gönen ve Rasgen, 2015, s.188).

Sürekli denetimin işletmeye sağladığı faydalar şunlardır (Deloitte, 2010, s.13):

- Genellikle daha önceki yaklaşımlarla aynı veya daha kısa sürede risk ve kontrol güvencesini iyileştirmek,
- İç denetim maliyetleri ve değinilmemiş kontrol yetersizlikleri ile ilgili maliyetler dahil olmak üzere maliyetleri azaltmak,
- İş riskleri için risk azaltma düzeyini arttırmak,
- Daha güçlü, daha etkili bir denetim sürecini gerçekleştirmek,
- İç denetim kapsamını en düşük maliyetle (veya sıfır maliyetle) genişletmek,
- Denetim döngüsünü kısaltmak,
- Gerçek zamanlı kontrol konularını tespit etmek.

Rezae, Sharbatoghlie ve McMickle (2002)'ye göre bu teknolojik araçlar ve tekniklerin denetimde kullanılmasıyla birlikte, denetim faaliyetleri geleneksel denetime kıyasla daha az maliyetle ve daha kısa zamanda tamamlanır; denetçi maddilik testleri ile kontrol testlerini aynı anda yapar, hatalar veya hileler hemen tespit edilebileceği için yılsonunda daha az hesap kalanı testi yapılır. Diğer bir ifadeyle, sürekli denetim uygulamaları sayesinde denetim faaliyetlerinde etkinlik sağlanır. Böylece denetimin kalitesi artacak, denetlenen bilginin güvenilirliği artacaktır.

2.2. Sürekli Denetimin Bileşenleri

KPMG (2008)'e göre sürekli denetim ve sürekli izlemenin amacı faaliyetlerde daha fazla şeffaflık sağlamak olup, sürekli denetim hata veya hileleri önlemede erken uyarı sistemi olarak görev yapabilmektedir. Diğer bir ifadeyle, hata veya hilelerin erken tespiti için, hata veya hile yapılabilecek riskli alanların veya işlemlerin tespiti ve önlenmesinde sürekli denetimin önemli bir faaliyet olduğu söylenebilir. Bu bağlamda sürekli denetimin bileşenleri de anlaşılır hale gelecektir. Tablo 1'de görüldüğü gibi, Coderre (2005)'e göre sürekli denetimin iki temel bileşeni mevcut olup bunlar sürekli kontrol değerlemesi ve sürekli risk değerlemesidir.

Tablo 1: Sürekli Denetimin Kapsamı

Sürekli Denetim						
Sürekli Kontrol Değerlemesi ← → Sürekli Risk Değerlemesi					Yaklaşım	
Kontrol Odaklı (Güvence kontrolleri çalışır)			Risk Odaklı (Riskin belirlenmesi/değerlendirilmesi)		Odak Noktası	
Finansal Kontroller			Finansal/Operasyonel Kontroller			
Gerçek Zamanlı/Detaylı İşlemlerin Test Edilmesi (Finansal veri)			Eğilim/Karşılaştırmalı Testler (Finansal/Operasyonel veri)		Analiz Teknikleri	
Kontrol Güvencesi	Finansal Doğrulama	Hile / Usulsüzlük	Kapsamı ve Amaçları	Denetim Gereklilikleri	Yıllık Denetim Planı	İlgili Denetim Faaliyetleri
Kontrol Gözetimi	Performans Gözetimi		Kaynak Planlaması	Toplam Kalite Yönetimi	Kurumsal Risk Yönetimi	İlgili Yönetim Faaliyetleri

Kaynak: Coderre, 2005:8

Sürekli kontrol değerlemesi, kontrollerle ilgili güvence sağlanması için denetçiler tarafından kullanılan faaliyetleri ifade eder (Coderre, 2005:7). Bilindiği gibi işletmenin iç kontrol sisteminin etkin bir şekilde çalışıp çalışmadığının tespiti, kontrol riskinin belirlenmesi dolayısıyla denetim planı ve programının yapılması açısından önemlidir. Ayrıca iç kontrol sistemi için kontrol faaliyetlerinin belirlenmesi, gerçekleştirilmesi ve izlenmesi, iç

kontrolün etkinliği konusunda denetim komitesi ve üst yönetime güvence ve danışmanlık hizmeti verilmesi için gerçekleştirilen iç denetim için de kontrol değerlemesi önemlidir.

Sürekli risk değerlemesi, denetçilerin risk düzeylerini belirlemek ve değerlendirmek için kullandıkları faaliyetleri ifade eder (Coderre, 2005, s.7). Denetim çalışmalarına başlamadan önce denetçi tarafından risk değerlemesi yapılmakta, işletmeyle ilgili asıl risk ve kontrol riski, denetçi ile ilgili olarak bulgu riski tespit edilir. Sürekli risk değerlemesinde denetçi tarafından yapılan risk düzeyini belirleme çalışmaları işletmeyle ilgili riskleri kapsamaktadır. İşletme içindeki süreç veya sistemlerin performansları geçmiş yıl performanslarıyla veya diğer süreç veya sistemlerin performanslarıyla karşılaştırmak, risk durumlarını tespit etmek sürekli risk değerlemesi kapsamındadır.

3. KURUMSAL RİSK YÖNETİMİ

Risk, bir varlığın gelecekteki değeri konusunda mevcut olan belirsizlik (Şıklar, 2004, s.277), hedeflere ulaşılmasını etkileyen, iç veya dış kaynaklı tüm olaylar (PWC, 2007, s.3) olarak tanımlanmaktadır. Gelecekte ortaya çıkabilecek, işletme amaçlarına ulaşılmasına engel olabilecek olaylar veya belirsizliklerin öngörülmesi, bu olaylar veya belirsizliklerin bir bütün olarak değerlendirilip gerekli stratejilerin oluşturulması durumunda olumsuz sonuçlar doğurabilecek olaylar veya belirsizlikler fırsata dönüştürülebilir. Bu noktada kurumsal risk yönetimi kavramı karşımıza çıkmaktadır.

Kurumsal risk yönetimi, bir işletmenin yönetim kurulu, yönetimi veya diğer personelinden etkilenen, strateji belirlemede işletme genelinde uygulanan, varlıkları etkileyebilecek potansiyel olayları belirlemek üzere tasarlanan, kurum amaçlarına ulaşmak konusunda makul güvence sağlamak için riski yönetme sürecidir (COSO, 2004, s.2). Kurumsal risk yönetimi, organizasyonların değer yaratma, koruma ve fark etmede riski yönetmek için esas aldıkları strateji belirleme ve yürütme ile entegre edilen kültür, yetenekler ve uygulamalardır (WBCSD, 2016, s.47).

İşletme faaliyetleri ile tüm paydaşları için değer yaratmakta olup değer yaratma sürecinde iç ve dış çevre unsurları ile etkileşim halindedir. Faaliyetlerin yürütülmesinden hem içi çevre hem de dış çevre unsurlarını etkilemekte, aynı zamanda bu çevre unsurlarından etkilenmektedir. Bu nedenle işletmenin tüm paydaşlar için değer yaratma sürecinde gelecekte ortaya çıkması muhtemel risklerin tespit edilmesi, bu risklerin ölçülmesi, önemlilik seviyelerinin belirlenerek gerekli risk yönetim sistemlerinin oluşturulması gerekmektedir. Kurumsal risk yönetimi tüm işletme stratejisini, işletme faaliyetlerinin yürütülmesinde kaynakların etkin ve verimli kullanılmasına, kurumsal raporların güvenilirliğinin sağlanmasına, yasa ve düzenlemelere uygun davranılması ile işletmenin amaçlarına ulaşılmasına odaklanmaktadır. Ancak iç denetim faaliyetlerinde olduğu gibi, bu amaçlara

ulaşmak için oluşturulan kurumsal risk yönetimi ile makul bir güvence sağlanacağı da bir gerçektir.

4. SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RİSK YÖNETİMİ

Sürdürülebilirlik, işletme faaliyetleri sonucu çevre, toplum ve ekonomi üzerinde olumsuz etkileri azaltacak ve olumlu etkileri arttıracak işletme stratejilerinin oluşturulması ve uygulanması olarak tanımlanabilir (Yüksel, 2017, s.116). Çevresel, sosyal ve yönetsel konularda gelecekte ortaya çıkması muhtemel olan ve işletmenin değer yaratma sürecini etkileyebilecek olan sürdürülebilirlik riskleri mevcuttur. “Sürdürülebilirlik riski, ekonomik, ürün sorumluluğu, tedarik zinciri uygulamaları, toplum, insan hakları, işgücü uygulamaları ve uygun iş, ekosistem hizmetleri, yenilenebilir kaynak kullanımı, yenilenemez kaynak kullanımı, iklim değişikliği, atık ve atık su, ve yönetim konularında kategorize edilebilecek herhangi bir risk veya fırsattır (WBCSD, 2016, s.47).

World Economic Forum’s Global Risk Report 2018’de 2008-2018 yılları arasında olasılıkları açısından ilk 5 küresel risk ve etkileri açısından ilk 5 küresel risk açıklanmıştır. Bu açıklamalardan 2008 ve 2018 yıllarına ait olanlar Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2: 2008 ve 2018 Yıllarına Ait Riskler

Olasılıkları Açısından İlk 5 Küresel Risk		
	2008	2018
1.	Varlık fiyat düşüşü	Aşırı hava olayları
2.	Orta Doğu'da istikrarsızlık	Doğal felaketler
3.	Başarısızlık ve Başarısız Ülkeler	Siber saldırılar
4.	Petrol ve gaz fiyatlarındaki artış	Veri dolandırıcılığı veya hırsızlık
5.	Kronik hastalıklar, gelişen dünya	İklim değişikliğini azaltma ve adaptasyonda başarısızlık

Etkileri Açısından İlk 5 Küresel Risk		
	2008	2018
1.	Varlık fiyat düşüşü	Kitle imha silahları
2.	Küreselleşmeden uzaklaşma (gelişmiş)	Aşırı hava olayları
3.	Çin ekonomisinde yavaşlama (<6%)	Doğal felaketler
4.	Petrol ve gaz fiyatındaki artış	İklim değişikliğini azaltma ve adaptasyonda başarısızlık
5.	Salgınlar	Su krizleri

Ekonomik
Çevresel
Jeopolitik
Sosyal
Teknolojik

Kaynak: World Economic Forum, 2018

Tablo 2’de görüldüğü gibi, 2008 yılında olasılıkları açısından ilk beş küresel risk olarak açıklanan risklerden iki tanesi ekonomik (varlık fiyat

düşüşü, petrol ve gaz fiyatlarındaki artış), iki tanesi jeopolitik (Orta Doğu’da istikrarsızlık, başarısızlık ve başarısız ülkeler), bir tanesi de sosyal (kronik hastalıklar) kaynaklı riskler; etkileri açısından ilk beş küresel risk olarak açıklanan risklerden üç tanesi (varlık fiyat düşüşü, Çin Ekonomisinde yavaşlama, petrol ve gaz fiyatındaki artış), bir tanesi jeopolitik (küreselleşmeden uzaklaşma), bir tanesi de sosyal (salgınlar) kaynaklı risklerdir. 2018 yılında ise olasılıkları açısından ilk beş küresel risk olarak açıklanan risklerden üç tanesi çevresel (aşırı hava olayları, doğal felaketler, iklim değişikliğini azaltma ve adaptasyonda başarısızlık) ve iki tanesi teknolojik (siber saldırılar, veri dolandırıcılığı ve hırsızlık) kaynaklı riskler, etkileri açısından ilk beş küresel risk olarak sayılan risklerden üç tanesi çevresel (aşırı hava olayları, doğal felaketler, iklim değişikliğini azaltma ve adaptasyonda başarısızlık), bir tanesi jeopolitik (kitle imha silahları) ve bir tanesi de sosyal (su krizleri) kaynaklı risklerdir. 2018 yılı için tespit edilen çevresel risklerdeki artış sürdürülebilirliğe ve sürdürülebilirliğe ilişkin risklere önem verilmesi gerektiğini kanıtlar niteliktedir.

İşletmelerin sürdürülebilirlik konularındaki yaklaşım ve uygulamaları, sürdürülebilirlik risk yönetimi, yatırımcıların kararlarını etkilemektedir. EY (2017)’ye göre, kurumsal yönetim, çevre ve insan hakları riski yatırımcıların yatırım kararlarını değiştirme olasılıklarını arttırmaktadır. Global risk alanlarının 2018 yılında çoğunlukla çevresel, ayrıca sosyal, jeopolitik ve teknolojik kaynaklı olması; çevresel, sosyal ve yönetsel risklerin yatırımcıların yatırım kararlarını etkilemesi dikkate alındığında, sürdürülebilirlik konularıyla ilgili risklerin kurumsal risk yönetimi kapsamında yönetilmesi işletmeler için gerekliliktir. Diğer bir ifadeyle, işletmeler faaliyetlerini etkileyebilecek tüm risk faktörlerini bir bütün olarak düşünmeli, sürdürülebilirlik risk yönetimi anlayışına hakim olmalıdırlar. Nitekim “sürdürülebilirlik risk yönetimi, işletme yönetiminde ekolojik, sosyo-ekonomik, ve kurumsal risk faktörlerinin bütünsel ve sistematik olarak entegrasyonunu gerektirir” (Yılmaz ve Flouris, 2010, s.162).

Sürdürülebilirliğe ilişkin risklerin kurumsal risk yönetimi kapsamında belirlenmesi, önlem alınması veya önlenmeye çalışılması işletmelere birtakım faydalar sağlayacaktır. Bunlar (COSO ve WBCSD, 2018):

- İşletme esnekliği artar.
- Riskleri ifade etmek için ortak dil oluşmasını sağlar.
- Kaynak dağıtımını geliştirir.
- Fırsatların tespitini artırır.
- Çevresel, sosyal ve yönetsel riskleri dikkate alarak ölçek etkinliği sağlar.
- Açıklamalarda daha fazla şeffaflık sağlar.

Çevresel, sosyal ve yönetimle ilgili olarak sınıflandırılacak olan, gelecekte ortaya çıkması muhtemel olaylar iyi yönetildiği zaman işletmeler açısından faydalar sağlanacağı açıktır. Bununla birlikte bu olayların iyi yönetilmesi sadece işletmeler için değil, hem bugün hem de gelecek

kuşakların ihtiyaçlarını karşılayabilmesine imkan sağlayacak, diğer bir ifadeyle sürdürülebilir kalkınma açısından tüm taraflara fayda sağlayacaktır.

5. ENTEGRE RAPORLAMA

Sürdürülebilirlik kapsamında ele alınan çevresel, sosyal ve yönetsel konulara ilişkin risklerin yönetilmesi kadar bu risklerin nasıl yönetildiğinin, etkilerinin neler olduğunun raporlanması da önemli bir konudur. Çünkü günümüzde işletmenin iç ve dış çevresindeki paydaş grupları işletme ile ilgili olarak alacakları kararlarda finansal performans yanında finansal olmayan performans da dikkate almaktadırlar. Bu bağlamda sürdürülebilirlik konularına yönelik riskler, bu risklerin yönetilmesi için işletme tarafından kullanılan yöntemler ve sonuçlar kurumsal raporlar vasıtasıyla açıklanmalıdır.

Son yıllarda, finansal performans ile finansal olmayan performansın ayrı raporlarda sunulmasının işletmenin bütüncül performansını ortaya koymada yetersiz olacağı görüşü hakim olmaya başlamıştır. Bunun üzerine kurumsal raporlamada entegre raporlama anlayışı ortaya çıkmıştır.

Entegre raporlama, entegre düşünce biçimi üzerine inşa edilen ve bir kuruluş tarafından zaman içinde yaratılan değer hakkında bir entegre raporun ve değer yaratma sürecinin unsurları hakkındaki diğer ilgili bildirimlerin yayınlanmasıyla sonuçlanan bir süreçtir (IIRC, 2013, s.33). Entegre raporlama, bir kuruluşun kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma süreci ve kuruluş tarafından yaratılan değer entegre rapor ile bilgi kullanıcılarına aktarılması sürecidir.

Entegre raporlamanın hazırlanması ve sunulmasında işletmelere yol gösterici nitelikte olan kılavuz Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi (Çerçeve)'dir. Çerçeve, Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (International Federation of Accountants-IFAC) ve Küresel Raporlama Girişimi (Global Reporting Initiative-GRI)'nin çalışmaları sonucunda 2010 yılında kurulan Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (International Integrated Reporting Council-IIRC) tarafından Aralık 2013'te yayınlanmıştır. Çerçeve, Kılavuz İlkeler ve İçerik Öğeleri olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır. Kılavuz İlkeler, entegre raporun hazırlanması ve raporun içeriği hakkında işletmelere yol gösterici ilkelerdir. İçerik Öğeleri ise bir entegre raporda bulunması önerilen öğeleri açıklamaktadır.

Çerçeve'de açıklanan içerik öğelerinden birisi risk ve fırsatlardır. Risk ve fırsatlara ilişkin açıklamalar Çerçeve'de ilke 4.23 ile ilke 4.26 arasında açıklanmıştır. Buna göre, bir işletme kısa, orta ve uzun vadede finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye, doğal sermaye üzerindeki risk ve fırsatlar ile işletmeye özgü temel risk ve fırsatları, bu risk ve fırsatların kaynağını, gerçekleşme ihtimallerini, risklerin gerçekleşmesi durumunda etkisinin büyüklüğünü, riskleri azaltmak veya yönetmek için alınan önlemleri önemlilik derecelerine göre entegre

rapor ile bilgi kullanıcılarına sunulmalıdır. Bu açıklamaya göre, işletme finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye, doğal sermaye üzerindeki etkilerini ve riskleri, bu risklerin yönetimini entegre rapor ile açıklamalıdır. Diğer bir ifadeyle finansal riskler ile sürdürülebilirlik risklerine ilişkin risk yönetim süreçleri entegre rapor aracılığı ile bilgi kullanıcılarına aktarılmalıdır.

COSO ve WBCSD (2018)'e göre de son zamanlarda işletmeler, Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi tarafından yayınlanan Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi'ne uygun olarak çevresel, sosyal ve yönetim konularını kurumsal risk yönetim süreçlerine entegre etmeye başlamıştır. COSO ve WBCSD (2018) tarafından işletmelerin kurumsal risk yönetim sistemlerine sürdürülebilirlik konularının entegre edilmesi için hazırladıkları, Şubat 2018'de yayınlanan ve 2018 yılı içerisinde görüş ve öneriler için kamuya sunulan "Enterprise Risk Management: Applying Enterprise Risk Management to Environmental, Social and Governance-Related Risk" başlıklı taslak kılavuzda,

- Entegre raporlama ve Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi'ne atıfta bulunmuşlar,
- 1. Etkili Risk Yönetimi İçin Yönetimi Oluşturmak, 2. İş Kapsamı ve Stratejisini Anlamak, 7. Çevresel, Sosyal ve Yönetimle İlgili Riskleri Raporlamak ve Bildirim Yapmak bölümlerinde entegre raporlama ve Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi'nin işletmelere yardımcı olabileceğini ifade etmişlerdir.

6. ENTEGRE RAPORLAMANIN SÜREKLİ DENETİMİ

Sürekli denetimin iki temel bileşeni sürekli kontrol değerlemesi ve sürekli risk değerlemesidir. Sürekli kontrol değerlemesi kapsamında kritik kontrol noktaları veya konuları, kontrol kuralları çerçevesinde seçilen teknolojik değerlendirme araçları ile test edilerek kritik kontrol noktaları veya konularındaki hata veya hileler tespit edilmeye çalışılır. Sürekli risk değerlendirme kapsamında ise, denetimi yapılan alanla ilgili risk kategorileri önemlilik seviyesine göre tespit edilerek, temel risk göstergeleri veya temel performans göstergeleri doğrultusunda analitik testlerden geçirilmektedir. Sürekli kontrol değerlemesinde iç kontrol kapsamında finansal veya finansal olmayan kontrol noktaları denetime tabi tutulabilir. Sürekli risk değerlemesinde ise finansal riskler yanında sürdürülebilirlik riskleri de dikkate alınmalıdır.

Entegre raporlama, değer yaratma amacıyla entegre düşünce temelinde gerçekleştirilen işletme faaliyetleri sonucunda yaratılan değer entegre rapor ile bilgi kullanıcılarına aktarılma sürecidir. Bu süreçte her bir birim tarafından gerçekleştirilen her bir işlem, bu birimler ve işlemler arasındaki ilişkilerin sürekli denetimi ile değer yaratma hedefine ulaşılacaktır. "Entegre düşünce, bir kuruluşun çeşitli işletme ve

fonksiyonel birimleri arasındaki ilişkileri ve kullandığı ya da etkilediği sermaye ögelerini aktif şekilde hesaba katmasıdır” (IIRC, 2013, s.33). Değer yaratma ise “kuruluşun faaliyet ve çıktılarının sermaye ögelerini artırması, azaltması ya da dönüştürülmesiyle sonuçlanan süreç (IIRC, 2013, s.33)” olarak tanımlanmıştır. Entegre düşünce işletmenin bir bütün olarak değerlendirilmesi, faaliyetlerin yürütülmesinde birimler veya fonksiyonlar arasındaki ilişkilerin birlikte dikkate alınmasını gerektirir. Bir işletme birimi tarafından yapılan işlemin diğer bir birimi etkilediği unutulmamalıdır. Bu anlamda entegre düşünce bir işletmede etkin çalışan bir iç kontrol sisteminin varlığını gerektirmektedir. Diğer taraftan değer yaratma ile kastedilen, finansal ve finansal olmayan sermaye unsurlarında meydana gelen artış, azalış veya dönüşümdür. Finansal veya finansal olmayan sermaye unsurlarına yönelik risklerin dikkate alınması, önemlilik belirleme süreci sonunda gerekli risk yönetim uygulamalarının gerçekleştirilmesi değer yaratma amacına ulaşılmasını sağlayacaktır. Entegre raporlamada önemli iki kavram olan entegre düşünce ve değer yaratma kavramları dikkate alındığında, entegre raporlamanın sürekli kontrol değerlemesi ve sürekli risk değerlemesi faaliyetlerine tabi olması, diğer bir ifadeyle sürekli denetimden geçmesinin işletmenin stratejik amaçlarına ulaşmasında önemli bir yere sahip olduğu söylenebilir.

Entegre raporlamada tüm paydaşların katılımı sağlanmalı, paydaşlardan alınan bilgiler doğrultusunda tespit edilen risk ve fırsatların dikkate alınarak oluşturulan strateji ile entegre düşünce temelinde işletme faaliyetleri gerçekleştirilmeli, yaratılan değer entegre rapor ile bilgi kullanıcılarına aktarılmalıdır. Bu süreçte yapılan işlemler, sermaye unsurlarında meydana gelen değişimler kurumsal kaynak planlaması çerçevesinde kullanılan yazılım programları ile kayıtlara alınacaktır. Diğer bir ifadeyle, işletme faaliyetlerinin yürütülmesi sırasında sermaye unsurlarında meydana gelen her türlü değişim işlemin yapıldığı anda muhasebe paket programları, yazılım programları gibi bilgi teknoloji araçları vasıtasıyla kayıtlara alınacaktır. Bu durumda entegre raporlama sürecinde sürekli denetimin uygulanabileceğini söylemek mümkündür.

Süreç sonunda hazırlanan entegre raporun XBRL ile hazırlanması mümkündür. Entegre raporlama çerçevesinin hazırlanması sürecinde IIRC tarafından Nisan 2013’te yayınlanan “Consultation Draft of the International <IR> Framework” başlıklı taslak çerçeveye XBRL International tarafından verilen cevaba göre, XBRL ile hazırlanan entegre raporun (<https://www.iasplus.com/en/news/2013/07/xbrl-iirc>):

- Taslak çerçevede açıklanan kılavuz ilkelerden olan bilgiler arası bağlantıyı sağlamaya yardımcı olabileceği,
- Entegre raporda yer alan bilginin kolay ulaşılabilir, tekrar kullanılabilir hale getireceği,
- Entegre raporlama için XBRL Taksonomisi oluşturulması gerektiği,

- konularına değinilmiştir. Bu durumda, XBRL ile hazırlanması durumunda entegre raporlama süreci sonunda hazırlanan entegre raporun sürekli denetiminin yapılabileceği söylenebilir.

7. SONUÇ

Bilgi teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, hayatımızın her alanında olduğu gibi işletme faaliyetlerinde de etkisini göstermiştir. İç kontrolün etkinliğinin sağlanması, elektronik veri değişimi, muhasebe kayıtlarının gerçek zamanlı olarak yapılabilmesi, muhasebe sürecinin çıktısı niteliğinde olan finansal tabloların XBRL ile hazırlanması bu etkilere örnek olarak verilebilir. Muhasebe sürecinde yaşanan tüm bu gelişmeler denetim faaliyetlerinde de değişim yaşanmasına yol açmış, sürekli denetim anlayışı ortaya çıkmıştır. Sürekli denetim, işletme faaliyetlerinin yürütülmesinde ve işlemlerin gerçek zamanlı kayıtlara alınmasında ortaya çıkabilecek kontrol eksikliklerinin ve risk alanlarının tespit edilmesi için teknolojik araç-gereçler kullanılarak, gerçek zamanlı muhasebenin etkinliğine ilişkin bir güvence vermek amacıyla denetim işlemlerinin gerçekleştirilmesi süreci, olarak tanımlanabilir. Sürekli denetimin iki temel bileşeni sürekli kontrol değerlemesi ve sürekli risk değerlemesidir. Bu kapsamda sürekli denetim ile iç kontrol faaliyetlerinin etkinliğinin değerlendirilmesi ve kontrol eksikliklerinin, hata veya hilelerin ortaya çıkarılması, işletme faaliyetlerini etkileyebilecek risklerin tespiti ve yönetilmesine ilişkin işlemler denetlenmektedir.

İç kontrol etkinliğinin sağlanması ve risk yönetim sistemlerinin oluşturulması işletmenin değer yaratma kabiliyetini olumlu etkileyecektir. Bununla birlikte kurumsal risk yönetim sürecinde sadece finansal risklerin değil sürdürülebilirlik risklerinin de dikkate alınması ve yönetilmesi gerekmektedir. World Economic Forum (2018)'de açıklanan bilgiye göre, 2018 yılında olasılıkları açısından ilk beş küresel riskten üçü çevresel kaynaklı, etkileri açısından ilk beş küresel riskten üçü çevresel kaynaklı, biri sosyal kaynaklı risklerdir. Özellikle son yıllarda sürdürülebilirlik konularında yaşanan olumsuzluklar ve bu olumsuzlukların işletmelere yansımaları sürdürülebilirlik risklerinin de finansal riskler kadar dikkate alınması gerektiğini göstermiştir.

İşletme faaliyetlerinin yürütülmesi, iç kontrol sisteminin etkinliğinin sağlanması, finansal ve sürdürülebilirlik risklerinin kurumsal risk yönetimi çerçevesinde yönetilmesi, tüm bu sürecin kurumsal raporlar vasıtasıyla bilgi kullanıcılarına aktarılması da gerekmektedir. Finansal ve finansal olmayan sermaye unsurlarına yönelik değer yaratma sürecinin, risk ve fırsatların yönetilmesi ve raporlanmasını sağlayan kurumsal raporlama yaklaşımı entegre raporlama olarak anılmaktadır. Entegre raporlama, değer yaratma amacı ile entegre düşünce temelinde gerçekleştirilen işletme faaliyetleri sonucunda finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları üzerinde yaratılan

değerin entegre rapor ile bilgi kullanıcılarına aktarılması sürecidir. Bu süreçte değer yaratma temel amaçtır. Finansal ve finansal olmayan tüm sermaye unsurları üzerinde değer yaratma amacıyla entegre düşünce temelinde strateji oluşturulur, kaynak tahsisi gerçekleştirilir ve işletme faaliyetleri yürütülür. Süreç sonunda yaratılan değer entegre rapor ile bilgi kullanıcılarına aktarılır. Finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları üzerinde değer yaratmak ve stratejik amaçlara ulaşabilmek için tüm bu süreçte iç kontrolün etkinliğinin sağlanması, süreci etkileyebilecek finansal ve finansal olmayan risklerin yönetimi için sürdürülebilir kurumsal risk yönetim sisteminin kurulması şarttır. IIRC tarafından Temmuz 2015'te yayınlanan "Assurance on <IR> Overview of Feedback and Call to Action" başlıklı raporda entegre rapordan ziyade entegre raporlama süreci için güvence geliştirilmesi gerektiği ifade edilmiştir. entegre raporlama bir süreç olup, bu süreçte temel amaç tüm işletme faaliyetleri ve birimlerinde entegre düşünce ile çalışılıp, tüm sermaye unsurları açısından değer yaratmaktır. Değer yaratmak için işletme birimleri ve fonksiyonlarında entegre düşünce sayesinde değer yaratmaya odaklanmak gerekmektedir. Bu amaca ulaşabilmek için yapılan işlemlerin anında kayıt altına alınabileceği ve denetlenebileceği bir sistemin gerekliliği de kaçınılmazdır. Sürekli denetim ile entegre raporlamanın güvencesi sağlanarak temel amaç olan tüm sermaye unsurları açısından değer yaratma amacına ulaşılabilir.

Sürekli denetim, kurumsal kaynak planlaması yazılımları, entegre muhasebe yazılımları ile gerçekleşen tüm işletme işlevlerinin gerçek zamanlı kayıtlarla muhasebe verileri olarak işlendiği sistemlerde, bu işlemlerin ve kayıtların doğruluğunun denetlenmesi işlemi, olarak tanımlanabilir.

Entegre raporlama sürecinde yapılan işlemler bilgi teknolojileri sayesinde işlemin yapıldığı anda kayıtlara alınabilecek, bu da sürekli kontrol değerlemesi ve sürekli risk değerlemesi işlemlerini kolaylaştıracak, bununla birlikte entegre raporun XBRL ile hazırlanması durumunda sürekli denetime imkan sağlanacaktır. Entegre raporlama ve entegre raporun sürekli denetiminin yapılabilmesi için,

- Tüm işletme faaliyetleri ve süreçlerinde bilgi teknolojilerinin kullanılması,
- Finansal ve finansal olmayan sermaye unsurları için eş zamanlı kayıt yapılmasını sağlayacak yazılımların geliştirilmesi ve kullanılmasının sağlanması,
- Entegre raporun XBRL ile hazırlanması için gerekli altyapının oluşturulması,
- Entegre raporun XBRL ile hazırlanması konusunda işletmelerin teşvik edilmesi, önerilebilir.

KAYNAKÇA

- Aboa, Y.P.J.D. (2014). *Continuous Auditing: Technology Involved*. Undergraduate Honors Theses. Paper 209.
- Coderre, D. (2005). *Global Technology Audit Guide Continuous Auditing: Implications for Assurance, Monitoring, and Risk Assessment*. Çevirimiçi
https://chapters.theiia.org/montreal/ChapterDocuments/GTAG%203%20-%20Continuous%20Auditing%20Implications%20for%20Assurance_%20Monitoring_%20and%20Risk%20Assessment.pdf
(20.02.2018)
- COSO- Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. (2004). *Enterprise Risk Management - Integrated Framework*.
- COSO- Committee of Sponsoring Organizations of the Treadway Commission. WBCSD-World Business Council for Sustainable Development. (2018). *Enterprise Risk Management Applying Enterprise Risk Management to Environmental, Social and Governance-Related Risks*. Çevirimiçi
<http://www.wbcd.org/Projects/Non-financial-Measurement-and-Valuation/Resources/Applying-enterprise-risk-management>
(21.02.2018)
- Deloitte. (2010). *Continuous Monitoring and Continuous Auditing-From Idea to Implementation*. Çevirimiçi
<https://www2.deloitte.com/content/dam/Deloitte/us/Documents/audit/us-aers-continuous-monitoring-and-continuous-auditing-whitepaper-102910.pdf> (20.02.2018)
- EY-Ernst&Young. (2017). *Is Your Nonfinancial Performance Revealing the True Value of Your Business to Investors?*. Çevirimiçi
[http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_-_Nonfinancial_performance_may_influence_investors/\\$FILE/ey-nonfinancial-performance-may-influence-investors.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/EY_-_Nonfinancial_performance_may_influence_investors/$FILE/ey-nonfinancial-performance-may-influence-investors.pdf)
(21.02.2018)
- Gönen, S. Rasgen, M. (2015). *Sürekli Denetim Sisteminin Bir Yazılım Programında Uygulanabilirliğine İlişkin Örnek Olay Çalışması*. Uluslararası Alanya İşletme Fakültesi Dergisi Yıl:2015, 7(1), 181-191
<https://www.iasplus.com/en/news/2013/07/xbri-iirc> (25.02.2018)
- IIRC. (2015). *Assurance on <IR> Overview of Feedback and Call to Action*. Çevirimiçi
<https://integratedreporting.org/wp-content/uploads/2015/07/IIRC-Assurance-Overview-July-2015.pdf>
(25.02.2018)
- IIRC-International Integrated Reporting Council. (2013a). *International Integrated Reporting Framework*. Çevirimiçi

- <http://integratedreporting.org/resource/international-ir-framework/>
(25.02.2018)
- KPMG. (2008). *Continuous Auditing and Continuous Monitoring: Transforming Internal Audit and Management Monitoring to Create Value*. Çevirimiçi
<https://home.kpmg.com/content/dam/kpmg/kz/pdf/cacm-brochure.pdf> (20.02.2018)
- PWC-PriceWaterHouseCoopers. (2007). *Kurumsal Risk Yönetimi Temel Kavramlar ve Uygulamalar*. Çevirimiçi
<https://www.vergiportali.com/doc/fuar2007/kurumsalriskyonetimi.pdf> (20.02.2018)
- Rezae, Z. Sharbatoghlie, A. Elam, R. ve McMickle, P.L. (2002). *Continuous Auditing: Building Automated Auditing Capability*. A Journal of Practice & Theory, Vol.21, No.1, Mach 2002
- Rezaee, Z. Elam, R. ve Sharbatoghlie, A. (2001). *Continuous Auditing: the Audit of the Future*. Managerial Auditing Journal, 16/3, 150-158
- Searcy, D.L. ve Woodroof, B. (2003). *Continuous Auditing: Leveraging Technology*. The CPA Journal, May 2003
- Şıklar, İ. (2004). *Finansal Ekonomi*. T.C. Anadolu Üniversitesi Yayını Yayın No:1588
- WBCSD-World Business Council for Sustainable Development. (2016). *Sustainability and Enterprise Risk Management: The First Step Towards Integration*. Çevirimiçi
<https://www.wbcsd.org/contentwbc/download/2548/31131>
(21.02.2018)
- World Economic Forum. (2018). *The Global Risks Report 2018 13th Edition*. Çevirimiçi
http://www3.weforum.org/docs/WEF_GRR18_Report.pdf
(21.02.2018)
- Yılmaz, A.K. ve Flouris, T. (2010). *Managing Corporate Sustainability: Risk Management Process Based Perspective*. African Journal of Business Management Vol.4 (2), pp. 162-171, February, 2010
- Yüksel, F. (2017). *Entegre Raporlama: Finansal ve Finansal Olmayan Bilgilerin Entegrasyonu*. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım

BDS 701 KAPSAMINDA KİLİT DENETİM KONULARININ ÜLKELER BAĞLAMINDA ANALİZİ*

Arş. Gör. Dr. Fevziye KALIPÇI ÇAĞIRAN**

Teorik İnceleme
(Theoretical Research)

Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Kasım 2019; 1 (2): 157-167

ÖZ

Son yıllarda yaşanan muhasebe skandallarıyla birlikte güvenilir, şeffaf ve tarafsız bilgiye olan ihtiyaç giderek artmıştır. Bu ihtiyaçla, finansal tablo kullanıcılarının bilgi gereksinimi doğrultusunda denetim raporlarından beklentileri de değişmektedir. Yeni denetim raporları ile birlikte, denetim raporlarındaki tekdüze format yerini işletmelere özgü olan yeni bir formata bırakmaktadır. Bu sayede denetim raporlarının, kilit denetim konuları bölümünde değinilecek her konu ile birlikte finansal tablo kullanıcıları için daha açıklayıcı olması beklenilmektedir. Bu kapsamda Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu'nun (IAASB) çalışmalarının Türkiye'de yansımaları olarak borsada işlem gören işletmeler için 01.01.2017 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemlerinin denetiminde uygulanmak üzere BDS 701 yürürlüğe girmiştir. Bu çalışmada, BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi Standardı çerçevesinde denetim raporları ve kilit denetim konularına değinilerek kilit denetim konuları ile ilgili farklı ülkelerin denetim raporlarından örnekler verilecektir.

Anahtar Sözcükler: Yeni Denetim Raporlaması, BDS 701, Kilit Denetim Konuları.

JEL Kodları: M41, M42.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Kalıpçı Çağiran, F. (2019). BDS 701 Kapsamında Kilit Denetim Konularının Ülkeler Bağlamında Analizi. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 157-167.

* Makalenin gönderim tarihi: 22.11.2019; Kabul tarihi: 25.11.2019, iThenticate benzerlik oranı %17

**Ondokuz Mayıs Üniversitesi, fevziye.kalipci@omu.edu.tr, ORCID: [0000-0002-2443-1265](https://orcid.org/0000-0002-2443-1265)

ANALYSIS OF KEY AUDIT MATTERS WITHIN THE SCOPE OF ISA 701 IN THE CONTEXT OF COUNTRIES

ABSTRACT

The need for reliable, transparent and objective information has increased along with accounting scandals in recent years. In accordance with the information needs of financial statement users, their expectation from audit reports varies. Along with the new audit reports, the uniform format in the audit reports leaves a new form specific to the companies. In this way, the audit reports are expected to be more explanatory for the financial statement users with each subject mentioned in the key audit matters section. In this sense, as the adoption process of IAASB's Projects, ISA 701 has entered into force for companies traded on the stock market in Turkey to be applied in audits of their financial statements for periods beginning on and after 1 January 2017. This study will address independent auditor's reports and the key audit matters within the framework of newly issued ISA 701 and give examples from the auditor's reports of the different countries related to key audit matters.

Keywords: New Audit Reporting, ISA 701, Key Audit Matters.

JEL Codes: M41, M42.

1. GİRİŞ

Yeni denetim raporlarının hazırlanmasına ilişkin olarak yapılan en önemli yeniliklerden biri, kilit denetim konularının denetim raporunda bildirilmesidir.

BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi Standardına göre kilit denetim konularının bildirilmesinin amacı, yapılan denetime ilişkin daha fazla şeffaflık sağlanarak denetim raporunun iletişim değerini artırmaktır. Belirtilen standartta tanımlandığı şekliyle kilit denetim konuları; denetçilerin mesleki muhakemelerine göre cari dönemdeki finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konulardır. Bu tanım biraz daha açılırsa üç önemli nokta dikkat çekmektedir.

Bunlardan ilki, BDS 701 gereğince kilit denetim konuları hakkındaki açıklamalar denetçinin muhakemesine dayanılarak yazılacağından benzer kilit denetim konularının açıklanması denetçiden denetçiye farklılık gösterebilecektir. Standartta göre kilit denetim konularına yönelik açıklamaların kapsamı denetçinin yargısına bırakıldığından denetim raporlarının işletmelere özgü olması sağlanabilmektedir.

İkinci olarak; kilit denetim konularının belirlenmesi, cari döneme ait finansal tabloların denetimine ilişkin olduğu için önceki dönemin finansal tablolarının denetiminde kilit denetim konusu olan bir hususun cari dönem finansal tablolarının denetiminde de kilit denetim konusu olup olmayacağı denetçi tarafından değerlendirilmelidir.

Üçüncü olarak; yeni denetim raporlarında kilit denetim konusu olarak her konuya yer verilmemekte denetim sırasında üst yönetimden sorumlu olan kişilere bildirilen konular arasından denetçiler tarafından en fazla üzerinde

durulan konulara yer verilmektedir. Kilit denetim konusu ile ilgili yapılacak açıklamada, konunun denetimde en çok önem arz eden konulardan birisi olma nedeninin ne olduğunun ve denetimde bu konunun nasıl ele alındığının kullanıcılarca anlaşılmasını sağlayan bir anlatımda sunulması gerekmektedir.

BDS 701'e göre denetim sırasında denetçiler tarafından belirlenen kilit denetim konuları denetim raporlarında "Kilit Denetim Konuları" başlığı altında ayrı bir başlıkta açıklanmalıdır.

BDS 701 borsada işlem gören işletmeler için 01.01.2017 tarihinde ve sonrasında başlayan hesap dönemlerine ait tam set genel amaçlı finansal tablolarının denetiminde zorunlu olarak uygulanacaktır. Standartta denetim raporunda bildirilecek kilit denetim konuları için herhangi bir sayı verilmemektedir. Bununla birlikte, denetçinin denetimde azami düzeyde dikkat etmesini gerektiren bir konuyu tespit etmemiş olabilmesi dışındaki durumlarda denetim raporunda en az bir tane kilit denetim konusunun belirlenmesi beklenilmektedir. Denetçinin, bildirilecek kilit denetim konusunun olmadığına dair karar vermesi durumunda ise denetim raporunda "Kilit Denetim Konuları" başlığında bu durumu belirten bir açıklamaya yer verilir.

Denetçinin tespit ettiği kilit denetim konularının, "Kilit Denetim Konuları" bölümünde hangi sırayla sunacağına karar vermesi yine denetçinin mesleki muhakemesine bırakılmıştır. Örneğin, kilit denetim konuları denetçinin muhakemesine göre göreceli önemlerine göre sıralanabileceği gibi konuların finansal tablolarda açıklanma sırasına göre de verilebilir.

2. KİLİT DENETİM KONULARI KAPSAMINDA ÖRNEKLER

BDS 701'e göre kilit denetim konularının anlaşılmasını teminen, denetçi tarafından denetim raporunda ifade edilen kilit denetim konularının neden seçildiği ve nasıl ele alındığının ifade edilmesi gerekmektedir.

İşletmelerin içinde buldukları sektörler, işletmelerin türleri, faaliyet alanları gibi çeşitli faktörlerin etkisinde denetim raporlarında yer alabilecek kilit denetim konuları da farklılık arz edebilmektedir. Bağımsız denetçiler tarafından yapılan denetim sonucunda işletmelerin denetim raporlarında kilit denetim konusu olarak yer alabilecek konulara örnek olarak aşağıdakiler verilebilir:

- Stok Değerlemesi
- Maddi Olmayan Duran Varlıkların Değerlemesi
- Maddi Duran Varlıkların Değer Düşüklüğü
- Hasılatın Kaydedilmesi
- Gelir Vergisi
- Bilgi Teknolojisi Ortamı ve İç Kontroller
- Yatırımların Değerlemesi
- Swapların Değerlemesi
- Şerefiye ve Diğer Varlık Değer Düşüklüğü

- Finansal Araçların Sınıflandırılması
- Kredi ve Performans Riski

Dört büyük denetim şirketinden biri olan KPMG, denetim raporlarındaki kilit denetim konuları ile ilgili olarak çeşitli ülkeler bazında bazı çalışmalar yapmıştır. Bu kapsamda Avustralya ve Yeni Zelanda Borsaları'nda işlem gören işletmelerin yeni denetim raporlarında yer alan kilit denetim konuları ile ilgili KPMG tarafından ulaşılan tespitlere ilişkin sonuçlar aşağıda verilmektedir.

KPMG'nin 28 Nisan 2017 tarihinde yayınladığı raporda, Aralık 2016 sonu itibariyle Yeni Zelanda Borsası'nda (NZX) işlem gören işletmelerin denetim raporlarında yer alan kilit denetim konuları ile ilgili tespitlere ilişkin bilgi verilmektedir. Bu dönem, Yeni Zelanda için kilit denetim konuları da dahil olmak üzere yeni denetim raporlarının hazırlanması gerektiği ilk dönem olmuştur.

KPMG tarafından yapılan çalışmaya göre, denetim raporlarında yer alan tüm kilit denetim konularının % 60'ını temsil eden ilk dört kilit denetim konusu; Şerefiye ve maddi olmayan duran varlıklar (% 50), Maddi duran varlıklar (% 44), Hasılatın muhasebeleştirilmesi (% 25), Canlı varlıklar (% 25) ile ilgilidir.

Şerefiye ve maddi olmayan duran varlıklar: En yaygın kilit denetim konusu, şerefiye ve maddi olmayan duran varlıkların değerlendirilmesi ve bu varlıklardaki değer düşüklüğü ile ilgilidir. Denetçinin denetim raporunda bu konu üzerinde durma nedenleri, şerefiyeye her yıl değer düşüklüğü testi yapma yükümlülüğünün olması ve değerlendirme modellerinde ileriye dönük tahminlerle ilişkili önemli yargıların bulunmasındandır.

Maddi duran varlıklar: Arsaların, binaların ve yatırımların değerlendirilmesi ile ilgilidir. Denetçiler, bu varlıkların değerlendirme modellerinde kullanılan varsayımlara odaklanarak bu konuyu kilit denetim konusu olarak belirlemişlerdir.

Hasılatın muhasebeleştirilmesi: Rapor edilen hasılat ile ilgili kilit denetim konularından % 75'i sözleşmelerden sağlanan gelirle ilişkilidir. Bunun nedeni, bu işlemler ile ilgili karmaşık hesaplamaların olmasındandır.

Canlı varlıklar: Bu kilit denetim konularının tümü, bilanço gününde meyve ağaçlarının değerlendirilmesi veya ağaçlarda kalan hasat edilmemiş meyveler ile ilgilidir. Bu konunun kilit denetim konusu olarak kabul edilmesinin nedeni, değerlendirme modellerinde öznel kararlar ve varsayımların olmasındandır.

KPMG'nin 28 Mart 2017 tarihinde yayınladığı çalışmada ise 31 Aralık 2016'da sona eren döneme ilişkin Avustralya Borsası'nda (ASX 500) işlem gören işletmelerin denetim raporlarındaki kilit denetim konuları ile ilgili tespitler hakkında bilgi verilmektedir. Buna göre, denetim raporlarında bildirilen tüm kilit denetim konularının % 40'tan fazlasını temsil eden ilk dört

kilit denetim konusu; Şerefiye ve maddi olmayan duran varlıklar (% 45), Birleşmeler (% 23), Hasılat (% 23), Vergilendirme (% 21) ile ilgilidir.

Şerefiye ve maddi olmayan duran varlıklar: Şerefiyenin yıllık olarak değer düşüklüğünü test etme zorunluluğu ve değerlendirme modellerinde ileriye yönelik tahminlerle ilgili önemli yargıların yer almasından dolayı denetçiler denetim raporlarında bu konu üzerinde çok durmaktadırlar.

Birleşmeler: Denetçiler, maddi olmayan duran varlıkların ayrı olarak tespit edilmesiyle ve edinilen varlıkların gerçeğe uygun değerlemesiyle ilgili önemli yargılara odaklanırlar. Bu değerlendirmeler gelecekteki performans beklentilerinin tahminlerini içerir.

Hasılat: Bu kilit denetim konusu, gayrimenkul sektöründe hasılatın muhasebeleştirilmesi politikasında tamamlanma aşamasının değerlendirilmesi ile ilgilidir. İşletmelerin TMS 15-Müşterilerle Olan Sözleşmelerden Elde Edilen Gelir Standardını benimsemeleri nedeniyle gelir ile ilgili kilit denetim konularının artması beklenmektedir.

Vergilendirme: Denetçiler, ertelenmiş vergi varlıklarının tanımlanması ve geri kazanılabilirliğine odaklanmaktadırlar. Denetçilerin belirttiği diğer noktalar, yabancı ülke vergi konuları ve petrol kaynaklarının kira vergisiyle ilgilidir. Bu durumlarda, denetçiler genellikle vergi uzmanlarından yardım isterler.

Finansal Raporlama Konseyi'nin (FRC) 150'den fazla denetim raporu üzerine yapmış olduğu araştırmaya göre ise İngiltere'de en çok rapor edilen ilk beş kilit denetim konusu; Varlıklarda değer düşüklüğü, Vergi, Şerefiye değer düşüklüğü, Yönetimin kontrolleri ihlal etmesi, Hasılat kaydı ile ilgilidir.

Bu üç ülkedeki denetim raporları göz önünde bulundurulduğunda denetçiler tarafından denetim raporlarında en çok yer verilen kilit denetim konularının, şerefiye ve hasılat ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür.

3. KİLİT DENETİM KONULARI İLE İLGİLİ ÖRNEK RAPORLAR

Bu bölümde, kilit denetim konuları ile ilgili farklı ülkelerdeki işletmelerin denetim raporlarından örnekler verilecektir.

Londra'da giyim sektöründe faaliyet gösteren Ted Baker PLC'nin 2015'te biten döneminin finansal tablolarına ilişkin denetim raporundan alınan stok değerlemesi ile ilgili kilit denetim konusu aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Stoklar, finansal tablolarda maliyet ya da net gerçekleşebilir değerinin düşük olanı ile değerlendirilmektedir. Moda endüstrisindeki satışlar, mevcut trendlere dayalı olarak değişen tüketici talebine bağlı olarak son derece dalgalı olabilir. Sonuç olarak, stok değerinin net gerçekleşebilir değerini aşması riski mevcuttur.

Bu kilit denetim konusunun bağımsız denetim raporunda nasıl ele alındığına dair denetim prosedürleri, Grup'un mevsimlik koleksiyon yoluyla

stok karşılıklarının yeterliliğini sorgulamak üzere tasarlanmış ve aşağıdakileri içermektedir:

- Örneklem temelinde, mevsimlik stok yaşlanma listesindeki maddelerin uygun yaşlandırma grubunda yer aldığı teyit edilmiştir.
- Her sezona uygulanan karşılık yüzdelerinin uygunluğu değerlendirilmiştir ve eski stokların çeşitli kanallarla ne derece satılacağı konusunda Yönetim Kurulu tarafından yapılan varsayımlar incelenmiştir.
- Önceki yıllarda yapılanlarla karşılaştırılması ile elde edilen bilgiler, cari yılda yapılan varsayımların uygunluğunun değerlendirilmesi için kanıt olarak kullanılmıştır.

Benzer şekilde Yeni Zelanda'da erkek giyim üzerine faaliyet gösteren Hallenstein Glasson Holdings'in 2017 yılına ait denetim raporunda stok değerlendirme kilit denetim konusu olarak belirlenmiştir.

Yapılan denetimde Grup'un 20,6 milyon dolar tutarında stoğu bulunduğu, stok değerinin Grup'un toplam varlıklarına göre büyüklüğü göz önünde bulundurulduğunda, stok değerlemesinin önemli derecede denetim gerektirdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Bağımsız denetim raporunda bahsi geçen kilit denetim konusunun nasıl ele alındığına yönelik olarak denetçi tarafından stok değerlemesi için aşağıdaki işlemler yapılmıştır:

- Stok kalemleri için, ağırlıklı ortalama maliyet hesaplaması yeniden gerçekleştirilmiş ve ağırlıklı ortalama maliyet son satın alma faturaları ile karşılaştırılmıştır.
- Stokların defter değerini azaltma hesaplaması yeniden yapılmıştır.

Londra'da ilaç sektöründe faaliyet gösteren AstraZeneca PLC'nin 31 Aralık 2014 tarihinde biten yıla ait finansal tablolarına ilişkin denetim raporundan alınan maddi olmayan duran varlıkların değerlendirilmesi ile ilgili kilit denetim konusu aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Grup'un hem piyasaya sürülmüş hem de geliştirilmekte olan ürünlerin edinilmesinden doğan önemli maddi olmayan duran varlıkları bulunmaktadır. Bu varlıkların geri kazanılabilirliği, gelecekteki nakit akışlarının tahmin edilmesi ve indirgenmesine dayanır. Geliştirilmekte olan ürünler için ana risk, başarılı deneme sonuçlarının elde edilmesi ve gerekli yasal onayların alınmasıdır. Piyasaya sürülmüş ürünler için risk ise, ilgili ürünlerin başarılı bir şekilde ticarileştirilmesidir.

Maddi olmayan duran varlıkların değerlendirilmesi ile ilgili kilit denetim konusunun bağımsız denetim raporunda nasıl ele alındığı aşağıda yer almaktadır.

Bu alandaki temel denetim yöntemleri, Grup'un maddi olmayan duran varlık değer düşüklüğünü sınırlandıran kontrollerini test etmek ve Grup'un maddi olmayan duran varlıkların geri kazanılabilirliğini değerlendirirken

kullandığı varsayımlarını, özellikle gelir ve nakit akım tahminleri, faydalı ekonomik ömürleri ve iskonto oranlarını değerlendirmektedir. Ayrıca, önemli varsayımlara duyarlılık düzeyini değerlendirmek ve çalışmalarını bu alanlarda yoğunlaştırabilmek için daha yüksek değer düşüklüğü riski olan maddi olmayan duran varlık modelleri üzerinde de analizler yapılmıştır. Ayrıca, Araştırma, Geliştirme ve Satış departmanlarındaki personel ile görüşmeler yapılmış ve mevcut olan uygulamalar ile varsayımlar karşılaştırılmıştır. Piyasaya sürülmüş ürünler için pazarın büyüklüğü, ürünün öngörülen payı, beklenen fiyatlandırma ve ilişkili maliyetleri içeren temel varsayımlar incelenmiştir.

Finlandiya’da petrol ve doğalgaz sektöründe faaliyet gösteren Neste Oyj’nin 31 Aralık 2016 tarihinde biten bir yıllık dönemine ilişkin denetim raporundan alınan hasılatın kayda alınması ile ilgili kilit denetim konusu aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Grup’un Petrol Ürünleri, Yenilenebilir Ürünler ve Petrol Perakende segmentleri altında farklı gelir akışları vardır. Ayrıca, petrol ürünleri ve yenilenebilir ürünler bölümlerinde şirketin önemli kabul edilebilecek teslimatları vardır. Yıl sonuna yakın yapılan işlemler yanlış muhasebe dönemine kaydedilebileceğinden denetçi tarafından finansal tabloların gerçeğe aykırı ifade etme riski bulunduğu düşünülmüştür. Petrol perakende segmentinin gelirleri; kısa vadeli ödeme koşulları ve birkaç küçük işlemden oluştuğundan dönemselliğe ilişkin daha düşük bir risk oluşturmaktadır. Bu nedenle yapılan denetimde, petrol ürünleri ve yenilenebilir ürünler bölümlerindeki işlemlerin yanlış muhasebe dönemlerine kayıt edilmiş olabileceğine odaklanılmıştır.

Hasılatın kayda alınmasının zamanlamasına ilişkin riskle ilgili olarak şirketin hasılatın kayda alınması ile ilgili denetimlerinde, şirket bilançosunda kabul edilen bakiyeler ve yıl sonundan hemen önce veya sonra gerçekleşen işlemler test edilmiştir. Yapılan testler satış işlemlerinin zamanında ve doğru şekilde kayıt altına alınmasına yönelik kontrolleri içermektedir. Yıl sonunda hangi gelirin tahakkuk ettiğine dayanan şirketin sistem tarafından üretilen raporları kontrol edilip yıl sonunda bilançoda yer alan tahakkuk etmiş gelir ve alacak hesapları bakiyeleriyle ilgili detaylı testler yapılmıştır. Yapılan ayrıntılı testler ile petrol ürünleri ve yenilenebilir ürünler bölümlerinde yıl sonlarında gerçekleşen işlemlere odaklanarak satış sözleşmelerinde, teslimat belgelerinde veya sistem tarafından üretilen raporlara dayalı olarak hasılatın kayda alınmasının uygun zamanlamasını destekleyecek kanıt elde edilmesi hedeflenmiştir.

Neste Oyj’nin 31 Aralık 2016 tarihinde biten bir yıllık dönemine ait denetim raporunda gelir vergisi ile ilgili kilit denetim konusu ise aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Grup çeşitli ülkelerde faaliyet göstermektedir. Konsolide finansal tablolarda gelir vergisi, gelirin kazanıldığı ülkeye bağlı olan vergilendirilebilir kazançlara uygulanan vergi oranlarına bağlıdır. İlgili vergi

düzenlemelerinin uygun bir şekilde uygulanması ile ilgili bir risk bulunduğu ve gelir vergisi giderinin yanlış olabileceği düşünüldüğünden dolayı gelir vergileri denetimde kilit denetim konusu olarak tespit edilmiştir.

Bağımsız denetim raporunda gelir vergisi ile ilgili kilit denetim konusu ele alınırken ilgili ülkelerdeki geçerli vergi kanunlarına uyum değerlendirilmiştir. Tüm önemli yerler için cari vergi gideri ve vergi yükümlülüğü yeniden hesaplanmıştır. Uygulanan vergi oranları, yerel vergi kanunlarına ve vergi otoriteleri tarafından alınan kararlara karşı doğrulanmıştır. Bilançoda ertelenmiş vergi bakiyeleri tekrar hesaplanmıştır ve ertelenmiş vergilerdeki değişimin gelir tablosuna etkisi tekrar değerlendirilmiştir.

Hollanda'da bankacılık sektöründe faaliyet gösteren Merrill Lynch B. V.'nin 31 Aralık 2015 tarihinde sona eren dönemine ait denetim raporundan alınan swapların değerlemesi ile ilgili kilit denetim konusu aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir.

Alım satım amaçlı elde tutulan finansal varlıklar, 31 Aralık 2015 tarihi itibarıyla 173 milyon ABD Doları tutarındadır. Finansal borçlar 39 milyon dolar tutarındayken gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlıklar 249 milyon dolar tutarındadır. Alım satım amaçlı finansal araçlar ve gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal varlıklar, getiri swapları ile döviz swaplarından oluşur. Bu swapların değerlendirilmesi, değerlendirme modelleri kullanılarak belirlenmiştir. Kullanılan bu değerlendirme modelleri ve fiyatlandırma girdileri Bank of America Corporation tarafından test edilmektedir. Büyüklükleri ve uygulanan değerlendirme modellerinin karmaşıklığı göz önüne alındığında, denetçi tarafından swapların değerlendirilmesinin önemli bir denetim konusu olduğu düşünülmüştür.

Bu kilit denetim konusunun denetçi tarafından bağımsız denetim raporunda nasıl ele alındığı aşağıda yer almaktadır.

Swap değerlemesine göre değerlendirme metodolojisi, süreçleri ve kontrolleri hakkında bilgi sahibi olunduktan sonra metodolojinin ve yönetim tarafından kullanılan modellerin uygunluğu değerlendirilmiştir. Ayrıca denetim, değerlendirme süreci boyunca kullanılan modellere göre şirketin iç kontrollerinin test edilmesini de içermekle birlikte gerçeğe uygun değer hesaplamaları da yapılmıştır. Gerçeğe uygun değer farkı kâr veya zarara yansıtılan finansal yükümlülüklerin değerlendirilmesi ile alım satım amaçlı finansal varlıkların UFRS'deki bilgi açıklama gerekliliklerine uyumunu değerlendirmek için yapılan açıklamaların eksiksizliği ve doğruluğu da değerlendirilmiştir.

İsviçre'de hammadde ticareti yapan Glencore PLC'nin 31 Aralık 2015 tarihli denetim raporunda kredi ve performans riski ile ilgili kilit denetim konusu aşağıdaki gibi ifade edilmiştir.

Grup, sınırlı likidite ile belirgin fiyat dalgalanmaları gösteren pazarlarda, küresel pazarlama faaliyetlerinden kaynaklanan kredi ve performans riskine maruz kalmaktadır. Bu risk, tedarikçilerin teslimattan

vazgeçebileceği ve müşterilerin ödemeyi yapamadığı durumlarda fiyat değişkenliğinin yükseldiği zaman artmaktadır. 31 Aralık 2015 tarihi itibarıyla, krediler ve alacaklar sırasıyla 3.005 milyon dolar ve 17.001 milyon dolar tutarındadır.

Bahsi geçen kilit denetim konusunun bağımsız denetim raporunda nasıl ele alındığı ile ilgili olarak ilk olarak Grup'un yerel kredi ve performans risk izleme prosedürlerinin iç kontrol testleri yapılmıştır. Geçmiş ve gecikmiş alacaklar, krediler ve avans ödemelerinin gecikmiş teslimatlar ile geri kazanılabilirliğine ilişkin yönetimin değerlendirmesi karşı taraflarla olan son iletişimleri de göz önünde bulundurularak incelenmiştir. Buna ek olarak, özellikle baz metaller, enerji ve bazı tarımsal ürünler açısından yıl boyunca yüksek fiyat oynaklığı göz önüne alındığında Grup genelindeki emtiaların konumlarını anlamak için özel araştırmalar da yapılmıştır.

Konuya ilişkin ulusal düzeyde yapılan çalışmalara ise aşağıda yer verilmiştir. Türkiye'de yapılan bu çalışmalar kilit denetim konularının daha çok hangi başlıklara göre sınıflandırıldığının tespitine yönelik olarak denetim raporlarının analizine yöneliktir.

Gökgöz (2018) Borsa İstanbul'da dört farklı sektöre ilişkin 140 işletmenin 2017 yılı denetim raporlarını incelediği çalışmada, en çok yer verilen kilit denetim konuları olarak hasılat, ticari alacaklar, stoklar, maddi duran varlıklar belirlenmiştir.

Uzay ve Köylü (2018) BİST İmalat Sektöründe yer alan 170 işletmenin 2017 yılı denetim raporlarındaki kilit denetim konularının neler olduğunu inceledikleri çalışmalarında en çok yer verilen kilit denetim konularının hasılat, maddi duran varlıklar, ticari alacaklar ve stoklar konularına ilişkin olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ayrıca çalışmada, alt sektörlerle göre kilit denetim konuları dağılımı da ayrıntılı bir şekilde incelenmiştir.

Kavut ve Güngör (2018) BİST 100 şirketlerinin 2017 yılı denetim raporlarındaki kilit denetim konularının içerikleri ve sektörel dağılımlarını araştırdıkları çalışmalarında, en çok raporlanan kilit denetim konularının hasılat, şerefiye, ticari alacaklar ve stoklar olduğu sonucuna ulaşmışlardır.

Kalıpçı Çağırın ve Varıcı (2019) çalışmalarında Borsa İstanbul'da faaliyet gösteren imalat sektöründeki işletmelerin 2017 yılı denetim raporlarını incelemişlerdir. Bu kapsamda kilit denetim konusu olarak denetim raporlarında en çok yer verilen finansal tablo kaleminin hasılat olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca çalışmada, alt sektörlerle ve bağımsız denetçi görüş türlerine göre işletmelerin kilit denetim konuları sayısında anlamlı bir farklılık bulunamazken, bağımsız denetim kuruluşlarına göre işletmelerin kilit denetim konuları sayıları arasında anlamlı farklılık bulunmuştur.

Gönen ve Yıldırım (2019) tarafından Borsa İstanbul'da yer alan banka ve özel finans kurumları ile sigorta şirketlerinin 2017 yılı denetim raporlarındaki kilit denetim konuları incelenmiştir. Bankalar ve özel finans kurumları için kilit denetim konuları içerisinde en fazla paya sahip olan konu,

krediler ve alacaklara ilişkin değer düşüklüğü karşılığı iken sigorta şirketleri için sigorta teknik karşılıkları hesaplamalarında kullanılan tahmin ve varsayımlardır.

4. SONUÇ

Günümüzde hem yatırımcıların denetim raporlarından beklentilerinin değişmesi hem de denetimin kalitesinin artırılmasına yönelik olarak bazı düzenlemeler gündeme gelmektedir. Bu gereksinim doğrultusunda işletmelerin denetim raporlarına kilit denetim konuları kısmı eklenerek işletmelerin denetim raporlarının kendilerine has yeni bir formata dönüşmesine katkıda bulunmaktadır.

Uluslararası alandaki gelişmelere paralel olarak Türkiye’de de bağımsız denetim raporlarına ilişkin yeni düzenlemeler, 9 Mart 2017 tarihinde Resmi Gazete’de yayımlanarak 2017 yılından itibaren başlayarak denetimde uygulanmak üzere yürürlüğe konulmuştur. Türkiye için bu düzenlemeler kapsamında 2017 yılının bağımsız denetim raporları yeni formata göre hazırlanan ilk denetim raporları olmuştur.

Bu çalışmada, BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi Standardı çerçevesinde kilit denetim konuları ile ilgili farklı ülkelerdeki işletmelerin denetim raporlarından örnekler yer verilmiştir.

Gerek Türkiye’deki işletmelerin gerek de yurt dışındaki işletmelerin denetim raporlarındaki kilit denetim konuları incelendiğinde çalışmalarda daha çok raporlanan kilit denetim konusunun hasılat olduğu yönünde bulgulara ulaşıldığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla denetçilerin bağımsız denetimlerinde önemli yanlışlık riski içeren finansal tablo kalemi olarak hasılatı belirlediklerini ve denetimlerini daha çok bu alanlar üzerine yoğunlaştırdıkları söylenebilir. Değerlendirme sürecinin karışıklığı ve varsayımların olması denetçiler tarafından bu hususun kilit denetim konusu olarak belirlenmesinde etkili olabilir.

Kilit denetim konularının denetim raporlarında yer almasıyla denetimde şeffaflığın ve kalitenin yükselmesi, denetim raporlarının iletişim değerlerinin artması ve bilgi kullanıcılarının işletmelerle ilgili daha çok bilgiye ulaşması sağlanarak kilit denetim konularından beklenen faydaların elde edilebilmesi sağlanabilecektir.

İlerleyen yıllarda kilit denetim konuları ile ilgili çalışmalar tekrarlanarak gerek ülkeler arasında gerek de aynı ülkedeki farklı sektörler arasında kilit denetim konularının farklılaşıp farklılaşmadığı araştırılabilir.

KAYNAKÇA

- BDS 701 Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi Standardı, 09/03/2017 tarih ve 30002 Sayılı Resmi Gazete.
- Financial Reporting Council (2015). Extended Auditor's Reports: A Review of Experience in The First Year, March.
- Gökgöz, A. (2018). Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi ve Borsa İstanbul'da İşlem Gören İşletmeler Üzerine Bir Araştırma. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 4 (2), 92-105.
- Gönen, S. ve Yıldırım, F. (2019). BDS 701 Kilit Denetim Konuları: BİST İçerisinde Yer Alan Bankalar ve Sigorta Şirketlerine Yönelik İnceleme. *Uluslararası Uygulamalı Sosyal Bilimler Kongresi*. 143-155.
- Kalıpçı Çağırın, F. ve Varıcı, İ. (2019). Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 701 Çerçevesinde Kilit Denetim Konuları: Borsa İstanbul İmalat Sanayi Sektöründeki İşletmelerin Denetim Raporları Üzerine Bir Analiz. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 22, 193-208.
- Kavut, F. L. ve Güngör, N. (2018). Bağımsız Denetimde Kilit Denetim Konuları: BİST-100 Şirketlerinin 2017 Yılı Analizi. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 16 (59), 59-70.
- Uzay, Ş. ve Köylü, Ç. (2018). Kilit Denetim Konuları: Borsa İstanbul Üzerine Bir Araştırma. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 52, 47-70.
- <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/nz/pdf/May/auditors-report-snapshot-kpmg-nz.pdf>
- <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/au/pdf/2017/key-audit-matters-auditor-report-28-march-2017.pdf>
- <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2016/12/the-new-auditor-report.pdf>
- <https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/cn/pdf/en/2016/12/the-new-auditor-report.pdf>
- <http://www.glencore.com/dam/jcr:d5cc0ab0-961b-41a9-8d4e-08513febe0c5/GLEN->
- https://www.neste.com/sites/default/files/neste_auditors_report.pdf

MUHASEBE MESLEK MENSUPLARININ ENTEGRE RAPORLAMAYA İLİŞKİN FARKINDALIK DÜZEYLERİNİN BELİRLENMESİ: GÖLLER BÖLGESİNDE BİR ARAŞTIRMA*

Doç. Dr. Vesile ÖMÜRBEK**

Zehra KILINÇ***

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Kasım 2019; 1 (2): 169-194

ÖZ

İşletmeler hakkında bilgi edinmek için sadece finansal raporlar yeterli olmayıp finansal olmayan raporlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yüzden de entegre raporlama ilk olarak Güney Afrika'daki şirketlerde uygulanmaya başlayıp o ülkede zorunlu hale gelmiştir. Daha sonrasında da birçok ülke uygulamaya başlamıştır. Entegre raporlama kapsamlı bir rapor türü olup finansal ve finansal olmayan raporların özet rapor şeklindedir. Çalışmada Göller Bölgesinde yer alan Isparta, Burdur ve Antalya illerinde faaliyet gösteren 328 muhasebe meslek mensubuna anket uygulaması yapılmış ve entegre raporlama hakkında sahip oldukları bilgi düzeyleri ölçülmeye çalışılmıştır. Veriler SPSS 22 istatistiksel analiz programında analize tabi tutulmuştur. Çalışma sonunda; muhasebe meslek mensuplarının entegre raporlamaya ihtiyaç duydukları ve entegre raporlama hakkında bilgi sahibi oldukları tespit edilmektedir.

Anahtar Sözcükler: Entegre Raporlama, Muhasebe Meslek Mensupları, Göller Bölgesi.

JEL Kodları: M14, M41, M42.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Ömürbek, V., Kılınç, Z. (2019). Muhasebe Meslek Mensuplarının Entegre Raporlamaya İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesi: Göller Bölgesinde Bir Araştırma. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 169-194.

* Makalenin gönderim tarihi: 30.07.2019; Kabul tarihi: 16.09.2019, iThenticate benzerlik oranı %17

**Süleyman Demirel Üniversitesi, vesileomurbek@sdu.edu.tr, ORCID: [0000-0001-8647-1708](https://orcid.org/0000-0001-8647-1708)

*** Süleyman Demirel Üniversitesi, zehra88@outlook.com, ORCID: [0000-0002-8442-7882](https://orcid.org/0000-0002-8442-7882)

DETERMINATION OF THE AWARENESS LEVELS OF ACCOUNTING PROFESSIONAL MEMBERS ON INTEGRATED REPORTING: A RESEARCH IN THE LAKE REGION

ABSTRACT

To obtain information about businesses, only financial reports are not sufficient and non-financial reports are needed. Therefore, integrated reporting was first implemented in companies in South Africa and became mandatory in that country. Later, many countries started to apply. Integrated reporting is a comprehensive type of report and a summary report of financial and non-financial reports. In this study, 328 accounting professionals working in Isparta, Burdur and Antalya in the Lakes Region were surveyed and their level of knowledge about integrated reporting was tried to be measured. Data were analyzed in SPSS 22 statistical analysis program. At the end of the study; It is determined that professional accountants need integrated reporting and have information about integrated reporting.

Keywords: Integrated Reporting, Accounting Professionals, The Lake Region.

JEL Codes: M14, M41, M42.

1. GİRİŞ

Günümüzde işletmelerin sayısının artması, büyümeleri ve kurumsallaşma istekleri gibi birçok gelişmeler yeniliklere yol açmıştır. İşletmeler tüm paydaşlarının hak ve menfaatlerini korumak için yönetim faaliyetlerinde eşitlik ve sorumluluk ilkesine uygun hareket etmelidirler. Ayrıca şeffaflık ve hesap verilebilirlik açısından kurumsal rapor hazırlamaları gerekmektedir. Kurumsal raporlar finansal ve finansal olmayan performansın bilgi kullanıcılarına aktarılmasını sağlamaktadır. Finansal raporlar kurumsal raporlamanın zeminini oluşturmaktadır. Sürdürülebilir kalkınma sayesinde, finansal olmayan performans da finansal performans kadar önem kazanmıştır. Finansal raporları; işletmenin tüm paydaşlarının anlaması zor olduğu eleştirilirken, sürdürülebilirlik rapor vasıtasıyla sunulan bilgilerin işletmenin finansal performansına etkisinin de tam anlaşılmadığı konusunda eleştirilmiştir. Bu yüzden de finansal ve finansal olmayan bilgilerin birbirine entegre edilmesi yaklaşımı gerçekleştirilmiştir. 2013 yılında Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi yayınlanmıştır (Yüksel, 2017, s. 2).

Türkiye’de sayılı işletme tarafından yayınlanan entegre raporlama; yayınlayan firmalara üstünlük sağlamakta olup ülkemizde henüz zorunlu halde değildir. İlk hedefi entegre düşüncenin firma içinde anlam kazanmasını sağlamak olduğunu belirten firmalar, muhasebenin temel ilkelerinden olan şeffaflık ve güvenilirliği sağlamaya çalışmışlardır. Bu doğrultuda işletmeler, sadece sayısal verilerini değil aynı zamanda çevresine karşı sosyal, ekonomik

ve çevresel sorumluluklarını da ne oranda yerine getirdiklerini vurgulayan entegre raporlar yayınlamaktadırlar (Önder, 2018, s. 49).

Bu çalışmada da, günümüzün raporlama şekli olan entegre raporlamanın ne olduğunu ve gerekliliğinin farkındalığını ölçmek için Göller Bölgesinde yer alan Antalya, Burdur ve Isparta illerindeki muhasebe meslek mensuplarına anket düzenlenerek entegre raporlama hakkında bilgi düzeyleri ve farkındalık düzeyleri tespit edilmeye çalışılacaktır.

2. ENTEGRE RAPORLAMA

Entegre raporlama, finansal ve finansal olmayan raporların hepsini kapsayan ve bunları özet halinde yansıtan tüm raporların en sonucusu ve kapsamlısıdır (Önder, 2018, s. 47-48). Entegre raporlama; bir işletmenin stratejisinin, yönetiminin, performans göstergesinin ve geleceğe yönelik beklentisinin işletmenin dış çevresi için, kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yaratacağını kısa ve öz bir şekilde sunmasıdır. Diğer bir ifadeyle, işletmelerin finansal raporların ve sürdürülebilirlik raporlarının entegre düşünceye dayandırılarak sunduğu bir rapor çeşididir. Bu düşünce şekliyle işletmenin faaliyetlerinin sonucunda oluşan değerlerin bilgi sahiplerine aktarılmasını sağlayan kurumsal raporlamanın yeni trendidir (Yüksel, 2017, s. 28).

Entegre raporlama, işletmenin yöneticilerinin işletmeyi daha ileri nasıl taşıyacağını ve çevresel değişikliklerin ne tür fırsat ve zorluklar getirdiğini içeren ve yatırım imkânlarını göstererek, strateji ve yarattığı değeri temel alan raporlama şeklidir (Yücel, 2018, s. 28). Entegre raporlama, sürdürülebilirlik raporlaması ve finansal raporlamayı bir araya getiren daha kapsamlı fakat daha sade tek bir rapor türüdür (Topdemir, 2017, s. 11).

Entegre raporlama sadece finansal ve finansal olmayan bilgilerin tek bir raporda bir araya getirilmesini sağlamaz. Ayrıca bu bilgilerin, birbiriyle ilişkisini, kurumların stratejisiyle ilişkisini kurar ve yaratılan değere nasıl katkı sağlayacağını belirtir. Entegre raporlama da finansal ve sürdürülebilirlik raporlarında yer alan her bilgiyi barındırmak zorunda değildir. İşletmenin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yaratacağıyla ilgilenip ortaya bu bilgileri koyar (Aras ve Sarıoğlu, 2015, s. 44).

Entegre raporlamanın amacı, bir kuruluşun faaliyetlerine devam ettiği zaman diliminde nasıl değer yaratacağını, finansal sermaye sağlayıcılara ifade etmesidir. Bu yüzden entegre raporlama finansal ve diğer konularla ilgili bilgi verir (IIRC, 2018, s. 7).

Entegre raporlamanın amaçları (Topcu ve Korkmaz, 2015, s. 4);

- Şeffaflık ve hesap verilebilirlik anlayışını yaygınlaştırmak.
- Kurumlara sermaye sağlayan taraflara sunulan bilgilerin kalitesini artırarak, kullanılan sermayeyi daha etkili ve üretken bir raporlama haline getirmek.
- Daha kapsamlı ve anlaşılması kolay bir raporlama şeklini yaygın hale getirmek.

- İşletmenin değer yaratma yeteneğini etkileyen tüm öğelerini bütünleştirmek ve etkili bir şekilde ortaya koymak.
- Sermaye unsurlarını (finans, üretilmiş, fikri, insan kaynakları, sosyal, ilişkisel ve doğal), hesap verebilirlik ve yönetebilirlik unsurlarını güçlendirmek ve bunların birbiriyle olan ilişkisini açıklamak.
- Entegre düşünceyle, kısa, orta ve uzun vadede değer yaratma, karar verme ve harekete geçme unsurlarını desteklemek ve kuruluşun, tüm tarafları ile entegre iletişim kurmasını güçlendirmektir.

Entegre raporlamanın özellikleri ise (King and Roberts, 2017, p. 92);

- Kısa ve öz olduğu için kolay okunur ve konu odaklıdır.
- Kuruluşun daha iyi anlaşılabilmesini sağlayan faydalı bir rapordur.
- Kuruluş hakkında önemli bilgiler verir ve şeffaf bir şekilde, tek olarak sunulur.
- Geleceğe yönelik vizyonunun ve sürdürülebilirlik konularının stratejiye nasıl yansıtıldığını gösterir.
- Kuruluşun iş modeline, stratejisine, risk ve fırsatlarına, performansına ve geleceğine yönelik durumunu ve bağlantılarını da içerecek şekilde sunar.
- Bugün ve gelecekteki değer yaratma öğelerini kapsar.
- İşletmenin önemli risklerini, risk yönetim faaliyetlerini ve planını içermektedir.
- Var olan finansal performansını ekonomik, sosyal ve yönetim ile ilgili bilgileri değerlendirir.
- Raporun açık ve anlaşılır özelliği sayesinde şeffaflık ve hesap verilebilirlik ortaya konulur.
- Kilit paydaşları ile iletişim konusunda bilgiler içermektedir.

Eccles and Saltzman'a göre, kuruluşların entegre rapor hazırlamalarını gerektiren nedenleri (Eccles and Saltman, 2011, p. 59);

- İşletme tüm tarafları ve sürdürülebilir bir yapı topluluğunu bir arada tutmak,
- Tarafların sadece tek bir mesaj almasını sağlamak,
- İşletmenin risk ve fırsatlara karşı sürdürülebilir stratejiler geliştirmesine olanak sağlamak ve
- Kamuoyunu aydınlatma, şeffaflık ve hesap verilebilirliği ana öğe olarak benimsemektir.

Yukarıda bahsedilen 4 sebep birbiriyle bağıntılıdır. Entegre rapor ise, bu sebepleri birbirine bağlı olarak sunmaktadır. Bu temel esasla entegre raporlamanın hazırlanması durumunda sağlayacağı faydalar aşağıdaki gibidir (Kaya, 2015, s. 123):

- İşletmelerin birden fazla rapor hazırlaması yerine tek bir rapor hazırlamasına yardımcı olarak zaman ve maliyet açısından tasarruf etmesini sağlar.
- İşletmeye itibar ve güven sağlamada yardımcı olur.
- İşletmelerin kendi iç süreçlerini güçlendirir.
- İşletmelerin bilgi kullanıcılar ile iletişimini kolaylaştırır.
- İşletmeler stratejilerini toplumla paylaştığı için itibarsızlık riskini azaltır.
- İşletmenin doğru ve yerinde kararlar almasına yardımcı olur.
- Finansal ve finansal olmayan performans arasındaki bağıntıyı daha iyi açıklar.
- Yöneticilerin risk ve fırsatları daha iyi yönetmesine yardımcı olur.
- Finansal ve finansal olmayan bilgiler işletmenin iç kontrolünün gelişmesine katkıda bulunur.
- Çalışanlar, toplum ve çevre gibi konular ele aldığında işletmenin bu konularda daha sürdürülebilir olmasına destekte bulunur.
- İşletmenin içindeki farklı birimlerin arasındaki iletişimi ve etkililiğini artırır.
- İşletmenin daha şeffaf olmasına olanak sağlar.
- İşletmenin hazırlayacağı raporlardaki verilerin tutarlılığını sağlar.
- İşletme için imaj yaratır ve bunu korumasına yardımcı olur.
- İşletmenin geleceğe bakışını ve nasıl değer yaratacağını göstermesine yardımcı olur.

3. LİTERATÜR TARAMASI

Entegre raporlama ile ilgili konularda yapılan bazı çalışmalara aşağıda değinilmiştir.

Doğan ve Acar (2019, ss. 25-48) çalışmalarında, serbest muhasebe ve mali müşavirlerin entegre rapor uygulamaları süresince mesleki yetkinliklerinin tespitine ilişkin bir araştırma yapmışlardır. Niğde ve Aksaray illerinde, serbest muhasebeci ve mali müşavirlerin entegre rapor ve entegre raporlama konusundaki görüşlerine ilişkin analiz sonuçlarına yer vermişlerdir. Sonucunda, serbest muhasebeci mali müşavirlerin entegre rapor hazırlamanın önemine ve hazırlanması gerektiğine inandıkları, bu konuda gerekli özveriye gösterecekleri fakat konuyla alakalı çalışmaları yeterince takip edemediklerini tespit etmişlerdir. Ayrıca entegre rapor hazırlama ve sunum aşamalarında bilgi teknolojilerini kullanabilme gibi bazı konularda sorunlar yaşayabileceklerini ortaya koymuşlardır.

Oral'ın (2018, ss. 1-142) entegre raporlamada içerik analizi adlı çalışmasının amacı, entegre raporlama kavramını açıklayarak, yayınlanan raporlar çerçevesinde işletmeleri analiz etmektedir. Fortune Global 500 2016 yılı listesinde entegre raporlama yapan elli şirketin 2016 yılında yayınladıkları raporlar içerik analizine tabi tutmuştur. Daha sonrasında en sık

kullanılan kelimeleri incelemiş ve entegre raporlamanın gerekliliğinden işletmeye kullanması doğrultusunda sağlayacağı faydadan ülkemizde geliştirilmesi gerektiğinden söz etmiştir.

Alagöz vd. (2018, ss. 425-461), entegre raporlama içerik analizi ödüllü raporlar üzerine araştırma adlı çalışmalarında, entegre raporlama üzerine yapılan tartışmalar ve belirsizliklere ilişkin entegre raporlamanın içeriğinin belirlenmesinde, raporlama çevresine yol gösterici olması amacıyla yapmışlardır. Bağımsız denetim ve danışmanlık şirketinin 2016 yılında ödül alan entegre raporların içerikleri, istatistiksel analizler ile nicelleştirmişlerdir. Yaptıkları analizlerle şirketlerin raporlarda kullandıkları konular yoğunluklarına göre kategorileştirilmiş, bulgular üzerinden değerlendirmeleri incelemiştir.

Şimşek (2018, ss. 1-131) çalışmasında, raporlama kavramı ve entegre raporlamanın Türkiye'deki uygulama örnekleri üzerine bir araştırma yapmıştır. Nitel analiz tekniklerinden içerik analizi kullanılmıştır. Çalışmada Türkiye'de 2016 yılına ait entegre rapor yayımlayan beş kuruluşun entegre raporları Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesinin içerik öğelerine uygunluğu açısından değerlendirilmiştir. Sonucunda ise, kuruluşların faaliyet gösterdikleri sektöre bağlı olarak sermaye öğelerinin ve iş modelinin farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. İncelemede tüm entegre raporların Uluslararası Entegre Raporlama çerçevesinin içerik öğeleri gerekliliklerini önemli ölçüde karşıladığı fakat entegre edilerek sunulma noktasında eksikleri olduğu gözlenmiştir.

Aracı ve Yüksel (2017, ss. 389- 414) çalışmalarında, entegre raporlama hakkında bilgi vermişler ve entegre raporlamada muhasebe meslek mensuplarının rolü ve entegre raporlama eğitimi tartışılmıştır. Daha sonra mesleki kuruluşların eğitim müfredatları ve Güney Afrika'da entegre raporlama eğitimi veren üniversitelerin eğitim müfredatlarını incelemiştir. Ülkemiz için örnek bir müfredat sunulmaktadır.

Solak vd. (2017, ss. 166-188) muhasebe meslek mensuplarının entegre raporlamaya ilişkin farkındalık düzeylerinin belirlenmesine yönelik bir alan araştırması adlı çalışmalarında, Aydın ve Malatya illerinde faaliyet gösteren 258 muhasebe meslek mensubuna anket uygulaması yapmışlar ve entegre rapor hakkındaki görüşleri alınarak farkındalık yaratmaya çalışmışlardır. Anket uygulaması sonucunda elde edilen bulgulara göre ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının entegre rapor hakkındaki bilgilerinin yetersiz düzeyde olduğunu tespit etmişlerdir.

Hoque (2017, pp. 241-248) çalışmasında, sürdürülebilirlik ve şeffaflık sorunlarının, kurumsal raporlamanın doğasını geliştirmekte olduğunu ve şirketlerin ticari faaliyetleri ve sürdürülebilir değer yaratma konusunda finansal ve finansal olmayan bilgilere ihtiyaç duyduklarını vurgulamıştır. Bilgi mevcut olmasına rağmen, henüz bilgi kullanıcılarının, raporların ayrılmasından dolayı açıklanan bilgileri uygun şekilde kullanamadıklarını öne sürmüştür. Böylece "Entegre Raporlama"nın; finansal ve finansal

olmayan raporları bir araya getirdiği ve ayrıca finansal ve finansal olmayan performans ölçütleri arasındaki bağlantıları gösterdiği vurgulanmıştır. Şirketlerin, entegre raporlamaya yaklaşımını ve entegre raporlamanın tek bir raporlama şekli olduğunu ifade etmektedir. Entegre düşüncenin, itibar ve performans geliştirmede değişikliklere yol açtığını ve bu nedenle şirketlerin neden entegre raporlamayı raporlama aracı olarak benimsemesi gerektiğinin gerekçelerini savunmaktadır.

Fakoya (2015, pp. 140-148), sürdürülebilirlik ve nitelikli muhasebe mezunları geliştirme, gelişmiş muhasebe mezunları geliştirme, gelişmiş sürdürülebilirlik raporlaması için muhasebe eğitimi ve Güney Afrika'da zorluklar ve beklentiler adlı çalışmasında, Güney Afrika'daki King III sürdürülebilirlik raporlama girişiminin devamı için öğrencilere verilen muhasebe eğitimindeki noksanlıklara değinmiştir. Muhasebe fakültesinden mezun olan öğrencilerin sürdürülebilirlik muhasebesi eğitimi alması gerektiğini savunmuştur. Bu konuda uzman akademisyenlerin müfredatına sürdürülebilirlik muhasebesini, muhasebe disiplini ve yeterli hale gelebilmeleri gerektiği görüşündedir. Güney Afrika'da sürdürülebilirlik muhasebesinin muhasebe programına dâhil edilmesi gerektiğini ve böylece King III sürdürülebilirlik raporlama yönetim kodunun devamlılığını sağlanacağını vurgular.

Owen (2013, pp. 340-356), çalışmasında, mesleki ve üniversite muhasebe müfredatlarında değişiklik yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Çünkü, araştırmasında entegre rapor ilkelerinin benimsendiğini ve bu kapsamda değişiklikleri karşılamak için böyle bir ihtiyaca gereksinim duyulduğunu açıklamaktadır. Muhasebe müfredatlarında, operasyonel veya işlemsel odak olmaktan çok, daha fazla stratejik odağa ihtiyaç duyulmaktadır. Kısa vadeli değil, uzun vadeli düşünülmesi gerektiğini, geçmişe yönelik analiz yerine geleceğe yönelik sunum, nicel bilgiler kadar niteliksel yorumları da kapsaması gerektiğini ve denetim uygunluğundan ziyade daha geniş işletme performans ölçütleri hakkında rapor verilmelidir.

4. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölüm; çalışmanın amacı, kısıtları, yöntemi ve sonuç bulguları alt başlıklarından oluşmaktadır.

4.1. Çalışmanın Amacı

Çalışmanın amacı, Göller Bölgesinde yer alan Antalya, Burdur ve Isparta illerindeki muhasebe meslek mensuplarının entegre raporlama hakkında bilgi sahibi olup olmadıklarını ve entegre raporlamanın bir ihtiyaç olup olmadığı hakkındaki görüşlerini değerlendirmektir.

4.2. Çalışmanın Kısıtları

Çalışmanın kısıtları aşağıda belirtildiği gibidir:

- Çalışmanın verileri; Antalya, Burdur ve Isparta illerinde bağımsız olarak görev yapan muhasebe meslek mensuplarından elde edilmiştir. Bu doğrultuda araştırma bu üç ilde bulunan muhasebe meslek mensuplarının cevapları ile sınırlıdır. Bu nedenle ankete verilen cevaplar bu evrenin özellikleri ile sınırlıdır.
- Araştırma verilerinin toplanmasını zorlaştıran bazı durumlar söz konusu olmuştur. Bunlardan en önemlisi muhasebe meslek mensuplarının oldukça yoğun çalışma koşullarıdır. Kendilerine ulaşım konusunda zorlanılmıştır. Bu da bir diğer sınırlılık olarak kabul edilmektedir.
- Antalya, Isparta ve Burdur Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odalarına kayıtlı toplam 3727 üye bulunmaktadır. Ankete 328 muhasebe meslek mensubu katılmış olup bu sayı sapma miktarı $d=\pm\%5$, görülüş sıklığı= $p=0,8$ görülmememe sıklığı= $q=0,2$ şartlarında $234 < 328$ (Yazıcıoğlu ve Erdoğan, 2004, s. 50) olduğundan anlamlı ve yeterli olmaktadır.

4.3. Çalışmanın Yöntemi

Araştırmada veri toplama aracı olarak anket yöntemi kullanılmıştır. Bu yöntemin kullanılış amacı, sosyal bilimlerde yaygın kullanılan bir yöntem olması ve elde edilen verilerin istatistiksel analize uygun olmasıdır.

Kullanılan anket iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde demografik sorulara yer verilmiş olup altı sorudan oluşmaktadır. İkinci bölüm ise Zeki Doğan ve Adalet Acar'ın 2019 yılında yapmış oldukları "Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlerin Entegre Rapor Uygulamaları Sürecinde Mesleki Yetkinliklerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma" isimli çalışmadan yararlanılarak geliştirilen Entegre Rapor Uygulamaları ile ilgili 20 ifadeden oluşan bölümdür. Bu bölümdeki ölçek 5'li likert tipindedir ve ankete cevap verenlerin ifadelere katılma düzeyi "1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum, 4= Katılıyorum ve 5= Kesinlikle Katılıyorum" olarak ölçeklendirilmiştir.

4.4. Çalışmanın Bulguları

Bu bölümde çalışmanın bulgularına yer verilmiştir ve sonuçlar tartışılmıştır. Tablo 1. güvenilirlik analizinin sonuçlarını içermektedir.

Tablo 1: Güvenilirlik Analizi

Ölçekler	Cronbach's Alpha	Soru Sayısı
Entegre Rapor Uygulamaları ile İlgili İfadeler	0.874	20

Entegre rapor uygulamaları ile ilgili ifadelerin güvenilirlik katsayısı 0.874 olarak $0.60 \leq \alpha \leq 0.90$ arasında oldukça güvenilir olarak bulunmuştur (Can, 2014, s. 369).

Tablo 2. ankete katılan meslek mensuplarının demografik özelliklerini özetlemektedir.

Tablo 2: Muhasebe Meslek Mensuplarının Demografik Değişkenlere Göre Dağılımı

Değişkenler	Frekans	Yüzde	Değişkenler	Frekans	Yüzde
Bağlı Bulduğunuz Oda			Cinsiyet		
Antalya	185	56.4	Kadın	111	33.8
Burdur	70	21.3	Erkek	217	66.2
Isparta	73	22.3	Eğitim Seviyeniz		
Unvanınız			Lise	40	12.2
SM	24	7.3	Önlisans	47	14.3
MM	193	58.8	Lisans	200	61.0
YMM	11	3.4	Yüksek Lisans	33	10.1
Stajyer	29	8.8	Doktora	8	2.4
Muhasebe Elemanı	71	21.6	Çalışma Süreniz		
Yaşınız			1-15 yıl	226	68.9
35 yaş ve altı	170	51.8	16-30 yıl	73	22.3
36-54	124	37.8	31 yıl ve üzeri	29	8.8
55 ve üzeri	34	10.4	Toplam	328	100
Toplam	328	100			

Tablo 2. incelendiğinde araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının %56.4'ü Antalya, %21.3'ü Burdur ve %22.3'ü Isparta Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlıdır.

Unvanları ise, %7.3 SM, %58.8 MM, %3.4 YMM, %8.8 Stajyer ve %21.6 Muhasebe Elemanı olarak dağılım göstermektedir. %58.8 ile ankete katılanların çoğunluğunu mali müşavirler oluşturmaktadır.

Muhasebe meslek mensuplarından araştırmaya katılanların %33.8'i kadın ve %66.2'si erkektir.

Eğitim seviyesi olarak incelendiğinde ise %12.2 lise mezunu, %14.3 önlisans mezunu, %61 lisans mezunu, %10.1 yüksek lisans mezunu ve %2.4 doktora mezunu olduğu belirlenmiştir.

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının %51.8'inin 35 yaş ve altında, %37.8'inin 36-54 yaş aralığında, %10.4'ünün ise 55 ve üzeri yaşta olduğu tespit edilmiştir.

Çalışma süreleri bakımından incelendiğinde ise %68.9'unun 1-15 yıl arasında, %22.3'ünün 16-30 yıl arasında ve %8.8'inin 31 yıl ve üzeri süredir çalışma hayatı oldukları belirlenmiştir.

Tablo 3: Muhasebe Meslek Mensuplarının Entegre Rapor Uygulamaları ile İlgili İfadelere Verdikleri Yanıtlar

ENTEĞRE RAPOR UYGULAMALARI İLE İLGİLİ İFADELER	(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	Ortalama
	Kesinlikle Katılmıyorum	Katılmıyorum	Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum	Katılıyorum	Kesinlikle Katılıyorum	
Raporlar sadece geçmişe yönelik değil geleceğin tahminine ilişkin veriler de içermelidir.	8 (2.4)	20 (6.1)	51 (15.5)	127 (38.7)	122 (37.2)	4.021
İşletme olası risk ve fırsatlara karşılık verecek stratejilerini de raporlarında sunmalıdır.	20 (6.1)	18 (5.5)	34 (10.4)	139 (42.4)	117 (35.7)	3.960
Kurumsal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla işletmeler ekonomik amaçlarını, sosyal ve çevresel amaçlarla birlikte dengede oluşturmalıdır.	14 (4.3)	20 (6.1)	50 (15.2)	134 (40.9)	110 (33.5)	3.932
Türkiye’de hisseleri Borsa İstanbul’da işlem gören işletmeler 2020 yılına kadar entegre rapor uygulamalarını zorunlu olarak kullanmaya başlayacaklar.” İfadesi doğrultusunda entegre rapor hazırlama sürecinin öğrenilmesi önemlidir.	21 (6.4)	22 (6.7)	38 (11.6)	125 (38.1)	122 (37.2)	3.929
İşletmelerin iyi bir itibar elde etmek için faaliyetlerinin sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerini tespit etmesi, izlemesi ve raporlaması gereklidir.	8 (2.4)	24 (7.3)	52 (15.9)	162 (49.4)	82 (25.0)	3.872
Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.	8 (2.4)	19 (5.8)	75 (22.9)	140 (42.7)	86 (26.2)	3.844
Entegre raporlamanın bir gün tüm şirketler tarafından kullanılacağını düşünüyorum.	14 (4.3)	34 (10.4)	69 (21.0)	111 (33.8)	100 (30.5)	3.759
İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve fırsatları dikkate alması gerekir.	56 (17.1)	10 (3.0)	42 (12.8)	98 (29.9)	122 (37.2)	3.670
Bir işletmede uzun vadeli sürdürülebilir değer yaratma ile sonuçlanan karar verme becerilerini güçlendiririm. (Doğal hammadde için kıtlık ile bağlantılı fiyat riskleri gibi)	8 (2.4)	42 (12.8)	100 (30.5)	115 (35.1)	63 (19.2)	3.557
Dünyada ticaretin önündeki engellerin kalkması ile çok ortaklı büyük şirket yapılanmaları ve sermaye pazarlarının ortaya çıkması	16 (4.9)	41 (12.5)	80 (24.4)	128 (39.0)	63 (19.2)	3.551

entegre raporlamaya olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.						
Finansal sermayenin diğer beş sermaye ögesi ile olan bağlantısı hakkında bilgi sahibiyim. (finansal Sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, sosyal ve ilişkisel sermaye, insan sermayesi ve doğal sermaye)	8 (2.4)	57 (17.4)	78 (23.8)	126 (38.4)	59 (18.0)	3.521
Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.	25 (7.6)	30 (9.1)	76 (23.2)	145 (44.2)	52 (15.9)	3.515
Entegre raporlamanın bir işletme için gerekli olduğunu düşünüyorum.	36 (11.0)	30 (9.1)	65 (19.8)	129 (39.3)	68 (20.7)	3.497
Finansal raporlar tek başına işletmelerin geleceğine ışık tutmada yetersiz kalmaktadır.	14 (4.3)	59 (18.0)	76 (23.2)	110 (33.5)	69 (21.0)	3.490
Yerel raporlama yerine küresel raporlamaya ihtiyaç bulunmaktadır.	15 (4.6)	37 (11.3)	105 (32.0)	121 (36.9)	50 (15.2)	3.469
Finansal tablolar işletme hakkında karar almak için yeterlidir.	16 (4.9)	51 (15.5)	85 (25.9)	122 (37.2)	54 (16.5)	3.448
Günümüzde işletmeler karlılığın yanında istihdam sağlamak, toplum ihtiyaçlarını karşılayacak yenilikler üretmek gibi sosyal değerlere yönelmektedir. İşletmeler de geleceğe yönelik nasıl değer yarattığını açıklamak amacıyla entegre rapor hazırlamalıdır.	32 (9.8)	43 (13.1)	80 (24.4)	110 (33.5)	63 (19.2)	3.393
Finansal olmayan raporlar hakkında bilgi sahibiyim.	27 (8.2)	41 (12.5)	117 (35.7)	83 (25.3)	60 (18.3)	3.329
Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.	29 (8.8)	61 (18.6)	72 (22.0)	126 (38.4)	40 (12.2)	3.265
Kurumsal raporlamanın en son trendi olan entegre raporlama hakkında bilgi sahibiyim.	32 (9.8)	87 (26.5)	74 (22.6)	91 (27.7)	44 (13.4)	3.085

(1= Kesinlikle Katılmıyorum, 2= Katılmıyorum, 3= Ne Katılıyorum Ne Katılmıyorum 4= Katılıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum)

Tablo 3. incelendiğinde muhasebe meslek mensuplarının; “Raporlar sadece geçmişe yönelik değil geleceğin tahminine ilişkin veriler de içermelidir.” ifadesi (4.021 ortalama ile); “İşletme olası risk ve fırsatlara karşılık verecek stratejilerini de raporlarında sunmalıdır.” ifadesi (3.960 ortalama ile); “Kurumsal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla işletmeler ekonomik amaçlarını, sosyal ve çevresel amaçlarla birlikte dengede oluşturmalıdır.” ifadesi (3.932 ortalama ile) en yüksek ortalamaya sahip ilk üç ifade olarak belirlenmiştir.

Ayrıca; “Finansal olmayan raporlar hakkında bilgi sahibiyim.” ifadesi (3.329 ortalama ile); “Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.” ifadesi (3.265 ortalama ile); “Kurumsal raporlamanın en son trendi olan

entegre raporlama hakkında bilgi sahibiyim.” ifadesi (3.085ortalama ile) en düşük ortalamaya sahip ilk üç ifade olarak belirlenmiştir. Bu sonuçlara bakıldığında meslek mensuplarının finansal olmayan raporlar, sürdürülebilirlik raporları ve entegre raporlama hakkında kısmen bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır.

Muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine göre oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla hipotezler oluşturulmuştur. Veriler normal dağılıma sahip olmadığından parametrik testlerin yapılması mümkün değildir. Bu nedenle, grupların ortalamaları arasında fark olup olmadığını sınamak amacıyla, Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis-H analizi testi uygulanmıştır. Mann-Whitney U testi, iki grubun aynı olup olmadığını, Kruskal Wallis-H ise üç veya daha fazla grubun aynı olup olmadığını test etmek için kullanılmaktadır (Can, 2014, s. 126-158). Uygulanan bu testlerin sonuçları aşağıda Tablo 4., Tablo 5., Tablo 6., Tablo 7., Tablo 8. ve Tablo 9.’da verilmektedir. Ayrıca oluşturulan alternatif hipotezler aşağıda belirtilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine göre oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını belirlemek amacıyla hipotezler oluşturulmuş ve hipotezlerin analizinde Mann-Whitney U testi ve Kruskal Wallis-H analizi testleri uygulanmıştır. Uygulanan bu testlerin sonuçları aşağıda Tablo 4., Tablo 5., Tablo 6., Tablo 7., Tablo 8. ve Tablo 9.’da verilmektedir. Ayrıca oluşturulan alternatif hipotezler aşağıda belirtilmiştir.

Hipotezler

H_{A1}: Muhasebe meslek mensuplarının **bağlı buldukları odaya** göre entegre raporlama uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{A2}: Muhasebe meslek mensuplarının **unvanına** göre entegre raporlama uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{A3}: Muhasebe meslek mensuplarının **cinsiyetine** göre entegre raporlama uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{A4}: Muhasebe meslek mensuplarının **eğitim seviyesine** göre entegre raporlama uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{A5}: Muhasebe meslek mensuplarının **yaşına** göre entegre raporlama uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

H_{A6}: Muhasebe meslek mensuplarının **çalışma sürelerine** göre entegre raporlama uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.

Muhasebe meslek mensuplarının bağlı buldukları odaya göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelere katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin Kruskal Wallis-H testi analizi sonuçları aşağıda Tablo 4.'de görülmektedir.

Tablo 4: Muhasebe Meslek Mensuplarının Bağlı Buldukları Odaya Göre Entegre Rapor Uygulamaları ile İlgili Oluşturulan İfadelere Katılma Düzeylerinin Değişimi

	Bağlı Bulunulan Oda	N	Mean Rank	X ²	p	Sonuç
İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve fırsatları dikkate alması gerekir.	Antalya	185	148.98	12.562	0.002<0.01	Kabul
	Burdur	70	181.79			
	Isparta	73	187.27			
Entegre raporlamanın bir işletme için gerekli olduğunu düşünüyorum.	Antalya	185	152.42	7.498	0.024<0.05	Kabul
	Burdur	70	179.06			
	Isparta	73	181.14			
Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.	Antalya	185	151.38	8.911	0.012<0.05	Kabul
	Burdur	70	178.82			
	Isparta	73	184.02			
Finansal raporlar tek başına işletmelerin geleceğine ışık tutmada yetersiz kalmaktadır.	Antalya	185	150.76	9.698	0.008<0.01	Kabul
	Burdur	70	185.41			
	Isparta	73	179.26			
Dünyada ticaretin önündeki engellerin kalkması ile çok ortaklı büyük şirket yapılanmaları ve sermaye pazarlarının ortaya çıkması entegre raporlamaya olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.	Antalya	185	151.09	9.735	0.008<0.01	Kabul
	Burdur	70	187.22			
	Isparta	73	176.70			
Günümüzde işletmeler karlılığın yanında istihdam sağlamak, toplum ihtiyaçlarını karşılayacak yenilikler üretmek gibi sosyal değerlere yönelmektedir. İşletmeler de geleceğe yönelik nasıl değer yarattığını açıklamak amacıyla entegre rapor hazırlamalıdır.	Antalya	185	150.63	9.990	0.007<0.01	Kabul
	Burdur	70	186.76			
	Isparta	73	178.31			

Tablo 4.'de görüldüğü gibi; muhasebe meslek mensuplarının; “İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve fırsatları dikkate alması gerekir.”, “Entegre raporlamanın bir işletme için

gerekli olduğunu düşünüyorum”, “*Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim*” ifadelerine katılma durumunda **bağlı buldukları odaya göre farklılık bulunmaktadır**. Entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan bu ifadeler İsparta SMMM odasına bağlı çalışan meslek mensupları diğer oda mensuplarına göre daha fazla katılmaktadırlar.

Benzer şekilde; “*Finansal raporlar tek başına işletmelerin geleceğine ışık tutmada yetersiz kalmaktadır.*”, “*Dünyada ticaretin önündeki engellerin kalkması ile çok ortaklı büyük şirket yapılanmaları ve sermaye pazarlarının ortaya çıkması entegre raporlamaya olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.*”, “*Günümüzde işletmeler karlılığın yanında istihdam sağlamak, toplum ihtiyaçlarını karşılayacak yenilikler üretmek gibi sosyal değerlere yönelmektedir. İşletmeler de geleceğe yönelik nasıl değer yarattığını açıklamak amacıyla entegre rapor hazırlamalıdır.*” ifadelerinde de muhasebe meslek mensuplarının **bağlı buldukları odaya göre farklılık bulunmaktadır**. Burdur SMMM odasına bağlı çalışan meslek mensupları diğer oda mensuplarına göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan bu ifadeler daha fazla katılmaktadırlar.

Bu nedenle, sadece bu 6 ifadeye ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer ifadelerle ilişkin bulunan değerler $p > 0.05$ olduğu için aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Buna göre “ H_{A1} : Muhasebe meslek mensuplarının **bağlı buldukları odaya göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelerle katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.**” hipotezi sadece bu 6 ifade için kabul edilmiş, diğerleri için reddedilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının unvanlarına göre entegre raporlama uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelerle katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin Kruskal Wallis-H testi analizleri aşağıda Tablo 5.’de görülmektedir.

Tablo 5: Muhasebe Meslek Mensuplarının Unvanlarına Göre Entegre Rapor Uygulamaları ile İlgili Oluşturulan İfadelerle Katılma Düzeylerinin Değişimi

	Unvan	N	Mean Rank	X ²	p	Sonuç
Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.	SM	24	148.06	6.747	0.002<0.01	Kabul
	MM	193	171.41			
	YMM	11	191.00			
	Stajyer	29	131.52			
	Muhasebe Elemanı	71	160.63			
Finansal olmayan raporlar hakkında bilgi sahibiyim.	SM	24	193.17	17.149	0.002<0.01	Kabul
	MM	193	174.76			
	YMM	11	197.14			
	Stajyer	29	135.36			
	Muhasebe Elemanı	71	133.77			

Günümüzde işletmeler karlılığın yanında istihdam sağlamak, toplum ihtiyaçlarını karşılayacak yenilikler üretmek gibi sosyal değerlere yönelmektedir. İşletmeler de geleceğe yönelik nasıl değer yarattığını açıklamak amacıyla entegre rapor hazırlamalıdır.	SM	24	193.48	10.547	0.032<0.05	Kabul
	MM	193	159.12			
	YMM	11	208.18			
	Stajyer	29	131.05			
	Muhasebe Elemanı	71	176.22			
Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.	SM	24	146.33	15.016	0.005<0.01	Kabul
	MM	193	167.36			
	YMM	11	197.00			
	Stajyer	29	110.88			
	Muhasebe Elemanı	71	179.74			
Türkiye’de hisseleri Borsa İstanbul’da işlem gören işletmeler 2020 yılına kadar entegre rapor uygulamalarını zorunlu olarak kullanmaya başlayacaklar.” İfadesi doğrultusunda entegre rapor hazırlama sürecinin öğrenilmesi önemlidir.	SM	24	163.90	20.080	0.000<0.01	Kabul
	MM	193	177.42			
	YMM	11	181.50			
	Stajyer	29	101.33			
	Muhasebe Elemanı	71	152.76			

Tablo 5. incelendiğinde; muhasebe meslek mensuplarının; “Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.”, “Finansal olmayan raporlar hakkında bilgi sahibiyim.”, “Günümüzde işletmeler karlılığın yanında istihdam sağlamak, toplum ihtiyaçlarını karşılayacak yenilikler üretmek gibi sosyal değerlere yönelmektedir. İşletmeler de geleceğe yönelik nasıl değer yarattığını açıklamak amacıyla entegre rapor hazırlamalıdır.”, “Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.”, “Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.” ifadelerine bakıldığında da **unvanlar açısından farklılık olduğu görülmektedir**. Bu farklılık Yeminli Mali Müşavir olan katılımcıların bu ifadelere daha fazla katılması yönündedir.

Diğer ifadelere ilişkin bulunan değerler $p > 0.05$ olduğu için aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Buna göre “ H_{A2} : Muhasebe meslek mensuplarının **unvanlarına** göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır”. hipotezi 14 ifade için kabul edilmiş, diğer 6 ifade için reddedilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının cinsiyetlerine göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadeler katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin Mann-Whitney U testi analizleri aşağıda Tablo 6.’da görülmektedir.

Tablo 6: Muhasebe Meslek Mensuplarının Cinsiyetlerine Göre Entegre Rapor Uygulamaları ile İlgili Oluşturulan İfadeler Katılma Düzeylerinin Değişimi

	Cinsiyet	N	Mean Rank	X ²	p	Sonuç
Kurumsal raporlamanın en son trendi olan entegre raporlama hakkında bilgi sahibiyim.	Kadın	111	181.36	10171.500	0.018<0.05	Kabul
	Erkek	217	155.87			
Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.	Kadın	111	149.21	10346.500	0.027<0.05	Kabul
	Erkek	217	172.32			
Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.	Kadın	111	144.52	9826	0.004<0.01	Kabul
	Erkek	217	174.72			
Raporlar sadece geçmişe yönelik değil geleceğin tahminine ilişkin veriler de içermelidir.	Kadın	111	150.82	10524.500	0.047<0.05	Kabul
	Erkek	217	171.50			
İşletme olası risk ve fırsatlara karşılık verecek stratejilerini de raporlarında sunmalıdır.	Kadın	111	145.62	9948	0.006<0.01	Kabul
	Erkek	217	174.16			

Tablo 6.’ya bakıldığında; muhasebe meslek mensuplarının; “Kurumsal raporlamanın en son trendi olan entegre raporlama hakkında bilgi sahibiyim.”, “Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.”, “Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.”, “Raporlar sadece geçmişe yönelik değil geleceğin tahminine ilişkin veriler de içermelidir.”, “İşletme olası risk ve fırsatlara karşılık verecek stratejilerini de raporlarında sunmalıdır.” ifadelerine katılma durumunda **cinsiyetlerine göre farklılık**

bulunmaktadır. “Kurumsal raporlamanın en son trendi olan entegre raporlama hakkında bilgi sahibiyim.” İfadesi hariç diğer tüm ifadelerde erkek katılımcıların entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan bu ifadelere katılımlarının daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Sadece bu beş ifadeye ilişkin istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Diğer ifadelerle ilişkin bulunan değerler $p > 0.05$ olduğu için aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Buna göre “ H_{A3} : Muhasebe meslek mensuplarının *cinsiyetine* göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelerle katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.” Hipotezi sadece bu 5 ifade için kabul edilmiş, diğerleri için reddedilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının eğitim seviyelerine göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelerle katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin Kruskal Wallis-H testi analizleri aşağıda Tablo 7.’de görülmektedir.

Tablo 7: Muhasebe Meslek Mensuplarının Eğitim Seviyelerine Göre Entegre Rapor Uygulamaları ile İlgili Oluşturulan İfadelerle Katılma Düzeylerinin Değişimi

	Eğitim Durumu	N	Mean Rank	X ²	p	Sonuç
İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve fırsatları dikkate alması gerekir.	Lise	40	134.42	33.169	0.000<0.01	Kabul
	Önlisans	47	111.67			
	Lisans	200	175.60			
	Y. Lisans	33	187.29			
	Doktora	8	253.75			
Kurumsal raporlamanın en son trendi olan entegre raporlama hakkında bilgi sahibiyim.	Lise	40	187.81	10.219	0.037<0.05	Kabul
	Önlisans	47	136.56			
	Lisans	200	166.76			
	Y. Lisans	33	150.03			
	Doktora	8	215.12			
Entegre raporlamanın bir işletme için gerekli olduğunu düşünüyorum.	Lise	40	211.36	14.061	0.007<0.01	Kabul
	Önlisans	47	156.65			
	Lisans	200	158.30			
	Y. Lisans	33	148.23			
	Doktora	8	198.44			
Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.	Lise	40	158.60	17.848	0.001<0.01	Kabul
	Önlisans	47	119.77			
	Lisans	200	172.84			
	Y. Lisans	33	167.98			
	Doktora	8	233.88			
Kurumsal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla işletmeler ekonomik amaçlarını, sosyal ve çevresel amaçlarla	Lise	40	163.92	17.703	0.001<0.01	Kabul
	Önlisans	47	116.90			
	Lisans	200	176.64			
	Y. Lisans	33	154.92			
	Doktora	8				

birlikte dengede oluşturmalıdır.			183.00			
Finansal olmayan raporlar hakkında bilgi sahibiyim.	Lise	40	136.62	26.422	0.000<0.01	Kabul
	Önlisans	47	111.39			
	Lisans	200	180.08			
	Y. Lisans	33	172.53			
	Doktora	8	193.25			
Dünyada ticaretin önündeki engellerin kalkması ile çok ortaklı büyük şirket yapılanmaları ve sermaye pazarlarının ortaya çıkması entegre raporlamaya olan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır.	Lise	40	164.76	16,547	0.002<0.01	Kabul
	Önlisans	47	115.28			
	Lisans	200	173.85			
	Y. Lisans	33	176.77			
	Doktora	8	167.94			
Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.	Lise	40	142.04	14.865	0.005<0.01	Kabul
	Önlisans	47	131.54			
	Lisans	200	170.20			
	Y. Lisans	33	194.89			
	Doktora	8	202.50			
İşletmelerin iyi bir itibar elde etmek için faaliyetlerinin sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerini tespit etmesi, izlemesi ve raporlaması gereklidir.	Lise	40	142.15	26.991	0.000<0.01	Kabul
	Önlisans	47	113.59			
	Lisans	200	177.84			
	Y. Lisans	33	168.23			
	Doktora	8	226.50			
Yerel raporlama yerine küresel raporlamaya ihtiyaç bulunmaktadır.	Lise	40	144.96	12.567	0.014<0.05	Kabul
	Önlisans	47	128.55			
	Lisans	200	173.70			
	Y. Lisans	33	178.36			
	Doktora	8	186.31			
Finansal sermayenin diğer beş sermaye ögesi ile olan bağlantısı hakkında bilgi sahibiyim. (finansal Sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, sosyal ve ilişkisel sermaye, insan sermayesi ve doğal sermaye)	Lise	40	183.42	10.281	0.036<0.05	Kabul
	Önlisans	47	127.24			
	Lisans	200	168.31			
	Y. Lisans	33	167.55			
	Doktora	8	181.00			
Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri	Lise	40	134.24	21.887	0.000<0.01	Kabul
	Önlisans	47	130.91			
	Lisans	200	170.36			
	Y. Lisans	33	194.45			

arasında bağlantı olmalıdır.	Doktora	8	243.12			
Raporlar sadece geçmişe yönelik değil geleceğin tahminine ilişkin veriler de içermelidir.	Lise	40	120.25	48.294	0.000<0.01	Kabul
	Önlisans	47	108.70			
	Lisans	200	185.72			
	Y. Lisans	33	147.83			
	Doktora	8	251.94			
İşletme olası risk ve fırsatlara karşılık verecek stratejilerini de raporlarında sunmalıdır.	Lise	40	127.80	32.970	0.000<0.01	Kabul
	Önlisans	47	112.29			
	Lisans	200	179.06			
	Y. Lisans	33	181.15			
	Doktora	8	222.00			
Entegre raporlamanın bir gün tüm şirketler tarafından kullanılacağını düşünüyorum.	Lise	40	152.24	22.532	0.000<0.01	Kabul
	Önlisans	47	129.04			
	Lisans	200	167.03			
	Y. Lisans	33	186.89			
	Doktora	8	278.50			
“Türkiye’de hisseleri Borsa İstanbul’da işlem gören işletmeler 2020 yılına kadar entegre rapor uygulamalarını zorunlu olarak kullanmaya başlayacaklar.” İfadesi doğrultusunda entegre rapor hazırlama sürecinin öğrenilmesi önemlidir.	Lise	40	136.11	24.329	0.000<0.01	Kabul
	Önlisans	47	120.47			
	Lisans	200	176.27			
	Y. Lisans	33	172.82			
	Doktora	8	236.62			

Tablo 7. incelendiğinde; araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının; “İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve fırsatları dikkate alması gerekir.”, “Kurumsal raporlamanın en son trendi olan entegre raporlama hakkında bilgi sahibiyim.”, “Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.”, “Kurumsal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla işletmeler ekonomik amaçlarını, sosyal ve çevresel amaçlarla birlikte dengede oluşturmalıdır.”, “Finansal tablolar işletme hakkında karar almak için yeterlidir.”, “Finansal raporlar tek başına işletmelerin geleceğine ışık tutmada yetersiz kalmaktadır.”, “Finansal olmayan raporlar hakkında bilgi sahibiyim.”, “Günümüzde işletmeler karlılığın yanında istihdam sağlamak, toplum ihtiyaçlarını karşılayacak yenilikler üretmek gibi sosyal değerlere yönelmektedir. İşletmeler de geleceğe yönelik nasıl değer yarattığını açıklamak amacıyla entegre rapor hazırlamalıdır.”, “Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.”, “İşletmelerin iyi bir itibar elde etmek için faaliyetlerinin sosyal, çevresel ve ekonomik etkilerini tespit etmesi, izlemesi ve raporlaması gereklidir.”, “Yerel raporlama yerine

küresel raporlamaya ihtiyaç bulunmaktadır.”, “Bir işletmede uzun vadeli sürdürülebilir değer yaratma ile sonuçlanan karar verme becerilerini güçlendiririm. (Doğal hammadde için katlık ile bağlantılı fiyat riskleri gibi)”, “Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.”, “Raporlar sadece geçmişe yönelik değil geleceğin tahminine ilişkin veriler de içermelidir.”, “İşletme olası risk ve fırsatlara karşılık verecek stratejilerini de raporlarında sunmalıdır.”, “Entegre raporlamanın bir gün tüm şirketler tarafından kullanılacağını düşünüyorum.”, ““Türkiye’de hisseleri Borsa İstanbul’da işlem gören işletmeler 2020 yılına kadar entegre rapor uygulamalarını zorunlu olarak kullanmaya başlayacaklar.” İfadesi doğrultusunda entegre rapor hazırlama sürecinin öğrenilmesi önemlidir.” ifadelerine katılma durumunda **eğitim seviyelerine göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın doktora eğitimi alan ya da doktora eğitimini tamamlamış olan muhasebe meslek mensuplarının bu ifadelere daha fazla katılmasından dolayı gerçekleştiği tespit edilmiştir.

Diğer ifadelere ilişkin bulunan değerler $p > 0.05$ olduğu için aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Buna göre “ H_{A4} : Muhasebe meslek mensuplarının **eğitim seviyesine göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.**” Hipotezi bu 16 ifade için kabul edilmiş, diğer ifadeler için reddedilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının yaşlarına göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelere katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin Kruskal Wallis-H testi analizleri aşağıda Tablo 8.’de görülmektedir.

Tablo 8: Muhasebe Meslek Mensuplarının Yaşlarına Göre Entegre Rapor Uygulamaları ile İlgili Oluşturulan İfadelere Katılma Düzeylerinin Değişimi

	Yaş	N	Mean Rank	X ²	p	Sonuç
İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve fırsatları dikkate alması gerekir.	35 yaş ve altı	170	156.66	6.705	0.035<005	Kabul
	36-54	124	165.31			
	55 yaş ve üzeri	34	200.74			
Kurumsal raporlamanın en son trendi olan entegre raporlama hakkında bilgi sahibiyim.	35 yaş ve altı	170	152.43	6.176	0.046<0.05	Kabul
	36-54	124	176.10			
	55 yaş ve üzeri	34	182.51			
Entegre raporlamanın bir işletme için gerekli olduğunu düşünüyorum.	35 yaş ve altı	170	159.14	7.669	0.022<0.05	Kabul
	36-54	124	160.65			

	55 yaş ve üzeri	34	205.35			
Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.	35 yaş ve altı	170	155.75	16.135	0.000<0.01	Kabul
	36-54	124	160.28			
	55 yaş ve üzeri	34	223.62			
Kurumsal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla işletmeler ekonomik amaçlarını, sosyal ve çevresel amaçlarla birlikte dengede oluşturmaktadır.	35 yaş ve altı	170	176.15	7.393	0.025<0.05	Kabul
	36-54	124	147.54			
	55 yaş ve üzeri	34	168.09			
Finansal olmayan raporlar hakkında bilgi sahibiyim.	35 yaş ve altı	170	152.18	11.704	0.003<0.01	Kabul
	36-54	124	186.52			
	55 yaş ve üzeri	34	145.79			
Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.	35 yaş ve altı	170	170.33	6.264	0.044<0.05	Kabul
	36-54	124	150.06			
	55 yaş ve üzeri	34	188.03			
Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.	35 yaş ve altı	170	156.02	6.108	0.047<0.05	Kabul
	36-54	124	167.23			
	55 yaş ve üzeri	34	196.97			
Entegre raporlamanın bir gün tüm şirketler tarafından kullanılacağını düşünüyorum.	35 yaş ve altı	170	154.70	7.795	0.020<0.05	Kabul
	36-54	124	167.74			
	55 yaş ve üzeri	34	201.69			
“Türkiye’de hisseleri Borsa İstanbul’da işlem gören işletmeler 2020 yılına kadar entegre rapor uygulamalarını zorunlu olarak kullanmaya başlayacaklar.” İfadesi doğrultusunda entegre rapor hazırlama sürecinin öğrenilmesi önemlidir.	35 yaş ve altı	170	159.16	8.099	0.017<0.05	Kabul
	36-54	124	160.50			
	55 yaş ve üzeri	34	205.82			

Tablo 8.'de görüldüğü üzere muhasebe meslek mensuplarının **yaşlarına göre** entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelerden; “İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve fırsatları dikkate alması gerekir.”, “Entegre raporlamanın bir işletme için gerekli olduğunu düşünüyorum.”, “Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.”, “Şirketlerde aşırı üretim hırsı, mali suçların artması, kamu harcamaları ve borçlanmasının artışı gibi unsurlar entegre raporlama ihtiyacını oluşturmuştur.”, “Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.”, “Entegre raporlamanın bir gün tüm şirketler tarafından kullanılacağını düşünüyorum.”, “Türkiye’de hisseleri Borsa İstanbul’da işlem gören işletmeler 2020 yılına kadar entegre rapor uygulamalarını zorunlu olarak kullanmaya başlayacaklar.” İfadesi doğrultusunda entegre rapor hazırlama sürecinin öğrenilmesi önemlidir. İfadelerinde istatistiksel olarak **farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılık 55 yaş ve üzerinde olan katılımcıların bu ifadelere daha fazla katılmasından ileri gelmektedir.

“Kurumsal sürdürülebilirliklerini sağlamak amacıyla işletmeler ekonomik amaçlarını, sosyal ve çevresel amaçlarla birlikte dengede oluşturmaktadır.” ifadesinde de **yaşa göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın sebebi ise 35 yaş ve altındaki muhasebe meslek mensuplarının bu ifadeye daha fazla katılmalarıdır.

Son olarak; “Finansal olmayan raporlar hakkında bilgi sahibiyim.” ifadesine katılma durumunda da muhasebe meslek mensuplarının **yaşlarına göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılığın Entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan bu ifadelere 36-54 yaş aralığındaki katılımcıların daha fazla katılmasından ileri geldiği belirlenmiştir.

Diğer ifadelerle ilişkin bulunan değerler $p > 0.05$ olduğu için aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Buna göre “ H_{A5} : Muhasebe meslek mensuplarının yaşına göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelerle katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.” Hipotezi bu 10 ifade için kabul edilmiş, diğer ifadeler için reddedilmiştir.

Muhasebe meslek mensuplarının çalışma sürelerine göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelerle katılma düzeylerine ilişkin oluşturulan hipotezlerin Kruskal Wallis-H testi analizleri aşağıda Tablo 9.’da görülmektedir.

Tablo 9: Muhasebe Meslek Mensuplarının Çalışma Sürelerine Göre Entegre Rapor Uygulamaları ile İlgili Oluşturulan İfadelerle Katılma Düzeylerinin Değişimi

	Yaş	N	Mean Rank	X ²	p	Sonuç
İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve	1-15 yıl	226	153.96	10.144	0.006<001	Kabul
	16-30 yıl	73	191.10			

fırsatları dikkate alması gerekir.	31 yıl ve üzeri	29	179.67			
Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.	1-15 yıl	226	160.88	10.302	0.006<0.01	Kabul
	16-30 yıl	73	155.31			
	31 yıl ve üzeri	29	215.84			
Yerel raporlama yerine küresel raporlamaya ihtiyaç bulunmaktadır.	1-15 yıl	226	162.92	7.530	0.023<0.05	Kabul
	16-30 yıl	73	183.27			
	31 yıl ve üzeri	29	129.53			
Finansal sermayenin diğer beş sermaye ögesi ile olan bağlantısı hakkında bilgi sahibiyim. (finansal Sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, sosyal ve ilişkisel sermaye, insan sermayesi ve doğal sermaye)	1-15 yıl	226	170.96	6.593	0.037<0.05	Kabul
	16-30 yıl	73	159.88			
	31 yıl ve üzeri	29	125.78			
Bir işletmede uzun vadeli sürdürülebilir değer yaratma ile sonuçlanan karar verme becerilerini güçlendiririm. (Doğal hammadde için kıtlık ile bağlantılı fiyat riskleri gibi)	1-15 yıl	226	170.42	11.665	0.003<0.01	Kabul
	16-30 yıl	73	167.99			
	31 yıl ve üzeri	29	109.53			
Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.	1-15 yıl	226	155.45	10.194	0.006<0.01	Kabul
	16-30 yıl	73	193.86			
	31 yıl ve üzeri	29	161.09			

Tablo 9.'a bakılırsa; muhasebe meslek mensuplarının; “İşletmeler hem stratejileri hem de günlük işlerinde; kaynakları, riskleri ve fırsatları dikkate alması gerekir.”; “Yerel raporlama yerine küresel raporlamaya ihtiyaç bulunmaktadır.”; “Bir işletmenin finansal ve finansal olmayan performans göstergeleri arasında bağlantı olmalıdır.” İfadelerine katılma durumunda muhasebe meslek mensuplarının **çalışma sürelerine göre farklılık bulunmaktadır**. Entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan bu ifadelere 16-30 yıl arasında bir süredir çalışmakta olan muhasebe meslek mensupları daha fazla katılmaktadırlar.

Benzer şekilde “Sürdürülebilirlik raporları hakkında bilgi sahibiyim.” ifadesinde **çalışma sürelerine göre farklılık bulunmaktadır**. Bu farklılık ise 31 yıl ve üzeri süredir çalışan meslek mensuplarının bu ifadeye daha fazla katılması ile gerçekleşmiştir.

Çalışma sürelerine göre farklılık bulunan diğer ifadeler ise; “*Finansal sermayenin diğer beş sermaye ögesi ile olan bağlantısı hakkında bilgi sahibiyim. (finansal Sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, sosyal ve ilişkisel sermaye, insan sermayesi ve doğal sermaye)*”, “*Bir işletmede uzun vadeli sürdürülebilir değer yaratma ile sonuçlanan karar verme becerilerini güçlendiririm. (Doğal hammadde için kıtlık ile bağlantılı fiyat riskleri gibi)*” ifadeleridir. Bu ifadelerdeki farklılığın nedeninin ise 1-15 yıl arasında bir süredir çalışmakta olan muhasebe meslek mensuplarının daha fazla katılmaları olduğu belirlenmiştir.

Diğer ifadelerle ilişkin bulunan değerler $p > 0.05$ olduğu için aralarında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık tespit edilememiştir.

Buna göre “*H_{A6}: Muhasebe meslek mensuplarının çalışma sürelerine göre entegre rapor uygulamaları ile ilgili oluşturulan ifadelere katılma düzeyleri arasında anlamlı bir fark vardır.*” Hipotezi bu 6 ifade için kabul edilmiş, diğer ifadeler için reddedilmiştir.

5. SONUÇ

Entegre raporlama; işletme faaliyetlerinin sosyal, ekonomik ve çevresel olmak üzere bunların bir sonuçları olduğunu ve bu sonuçlardan doğan bir bütünün rapor haline getirilmesi gereğine dayanır. “Kuruluşun stratejisini, yönetimini, performansını, gelecekte beklenmesinin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer yaratacağının kısa ve öz sunumu” olarak tanımlanır. Kuruluşların yatırımcılara ve bilgi sahiplerine değer yaratmanın iyi anlaşılabilmesi gereksiniminden ortaya çıkmıştır (Altınay, 2016, s. 57).

Bu çalışmanın amacı; Göller Bölgesinde yer alan Antalya, Isparta ve Burdur illerindeki muhasebe meslek mensuplarının geleceğin ve günümüzün önemli raporlama türü olan entegre raporlama hakkında; bilgi sahibi olup olmadıkları, sahip oldukları bilgi düzeyleri ve ihtiyaç duyma durumlarının tespit edilmesidir.

Anket sonuçları değerlendirildiğinde; çalışmanın yapıldığı illerde faaliyet gösteren muhasebe meslek mensuplarının entegre raporlamaya yönelik farkındalık düzeylerinin oldukça yeterli olduğu görülmektedir.

Isparta ve Burdur Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odalarına kayıtlı olan muhasebe meslek mensuplarının katılımlarının Antalya Serbest Muhasebeci Mali Müşavirler Odasına kayıtlı olan meslek mensuplarının katılımlarından daha fazla olduğu belirlenmiştir. Yeminli Mali Müşavirlerin entegre raporlamaya ilişkin ifadelerle daha fazla katılması sebebiyle unvanlar açısından farklılık olduğu görülmüştür. Erkek katılımcıların 4 ifadeye daha fazla katıldıkları kadınların ise sadece 1 ifadeye daha fazla katıldıkları belirlenmiştir. Katılımcıların eğitim seviyelerine göre farklılık olup olmadığını belirlemek amacıyla düzenlenmiştir. Sonuç olarak en çok katılımı doktora eğitimi alan ya da doktora eğitimini tamamlamış olan muhasebe meslek mensuplarının gerçekleştirildiği görülmüştür. Ayrıca, 55 yaş ve

üzerinde olan katılımcıların iştiraklerinin diğer katılımcılarınkinden daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Literatür de belirtilen çalışmalara bakıldığında, daha önce anket çalışması yapılan şehirler de entegre raporlama hakkında fikrim yok ve olumsuz cevaplar ön plana çıkmıştır. Göller bölgesinde ise daha olumlu cevaplar alınmıştır. Bu çalışmayla hem geçen zaman içerisinde entegre raporlamanın ne olduğu hakkında meslek mensuplarının daha fazla bilinçlenmeye başladıkları düşünülmektedir. Fakat ülkemizde mesleğini icra eden muhasebe meslek mensuplarının tamamı bilgi sahibidir diye genelleme yapılmamıştır. Entegre raporu yayınlayan firma sayısı artmıştır. Bunun için de mesleğini icra eden meslek mensuplarının bu raporlama türü hakkında eğitimler alması ve düzenlemesi tavsiye edilir.

Bununla birlikte, konu ile ilgili yapılan araştırma, Akdeniz bölgesinde sadece üç il merkezinde gerçekleştirildiği için sonuçların daha fazla genellenebilmesi adına konu ile ilgili bundan sonra yapılan çalışmaların Türkiye genelinde yapılması halinde daha doğru ve yararlı sonuçlar elde edilebilecektir.

KAYNAKÇA

- Alagöz, A., Allahverdi M. & Ortakarpuz, M. (2018). Entegre Raporlamada İçerik Analizi: Ödüllü Raporlar Üzerine Bir Araştırma. *Muhasebe ve Vergi Uygulamaları Dergisi*, 11(3), 425-461.
- Altınay, A. T. (2016). Entegre Raporu ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi. *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi (SDÜİİBF)*, (3)6, 47-64.
- Aracı, H. & Yüksel, F. (2017). Entegre Raporlamada Muhasebe Meslek Mensuplarının Rolü Ve Muhasebe Müfredatlarında Entegre Raporlama. *Muhasebe Bilim Dünyası*, 19(2), 389-414.
- Aras, G. & Sarioğlu G. U. (2015). Kurumsal Raporlamanın Yeni Dönemi Entegre Raporlama. *TUSİAD* Yayını, Yayın No:1-37.
- Can, A. (2014). *SPSS ile Bilimsel Araştırma Sürecinde Veri Analizi*. 3. Baskı, Ankara, Pegem Akademi Yayınları.
- Doğan, Z. & Acar, A. (2019). Serbest Muhasebeci ve Mali Müşavirlerin Entegre Rapor Uygulamaları Sürecinde Mesleki Yetkinliklerinin Tespitine İlişkin Bir Araştırma. *Muhasebe ve Denetim Bakış*, 18(56), 25-48.
- Eccles, R. G. & Saltzman, D. (2011). Achieving sustainability through integrated reporting. *Stanf Soc Innov Rev Summer*, 59.
- Fakoya, M. B. (2015). Developing Skilled Accounting Graduates through Sustainability Accounting Education for Improved Sustainability Reporting in South Africa: Challenges and Prospects. *Economics*, 6(2), 140-148.

- Hoque, M. E. (2017). *Why Company Should Adopt Integrated Reporting?*. International Journal of Economics and Financial Issues, 7(1), 241-248.
- IIRC, Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (2013). “Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi”, Türkiye.
- Kaya, H. P. (2015). Entegre Raporlama Sisteminin Ortaya Çıkış Sebepleri ve Şirketlere Sağlayacağı Faydalar. *Muhasebe ve Denetime Bakış*, 15(45), 113-130.
- King, M. & Roberts L. (2017). *Entegre Düşünce*. Argüden Yönetişim Akedemisi Yayınları, İstanbul.
- Oral, T. (2018). *Entegre Raporlamada İçerik Analizi*. İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Malatya.
- Önder, Ş. (2018). *Kurumsal Raporlamanın Yeni Trendi Entegre Raporlama*, Etkin Basım Dağıtım.
- Owen, G. (2013). *Integrated Reporting: A Review of Developments and their Implications for the Accounting Curriculum*. Accounting Education, 22(4), 340-356.
- Solak, B., Gönen, S. & Rasgen, M. (2017). Muhasebe Meslek Mensuplarının Entegre Raporlamaya İlişkin Farkındalık Düzeylerinin Belirlenmesine Yönelik Bir Alan Araştırması. *World of Accounting Science*, 19(1).
- Şimşek, A. (2018). *Raporlama Kavramı ve Entegre Raporlamanın Türkiyedeki Uygulama Örnekleri Üzerine Bir Araştırma*. Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Manisa.
- Topçu, M. K. & Korkmaz, G. (2015). Entegre Raporlama: Kavramsal Bir İnceleme. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 30(1), 1-22.
- Topdemir, M. C. (2018). *Zorunlu Entegre Raporlamanın Firmaların Hisse Senedi Fiyatları ve Hisse Başı Kazançları Üzerindeki Etkisine İlişkin Panel Veri Analizi*, TOBB Ekonomi ve Teknoloji Üniversitesi , Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.
- Yazıcıoğlu, Y. & Erdoğan, S. (2004). *Spss Uygulamalı Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Detay Yayıncılık.
- Yücel, E. (2018). *Entegre Raporlama Kurumsal Sürdürülebilirlik Kapsamında Kurumsal Raporlamanın Gelişimi*. Dora yayınevi.
- Yüksel, F. (2017). *Entegre Raporlama*, Etkin Basım Dağıtım.

MUHASEBE AÇISINDAN TİCARİ ALACAKLARA YÖNELİK SORUNLAR VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ: MUHASEBE MESLEK MENSUPLARINA YÖNELİK BİR UYGULAMA*

Mahmut DEMİRTAŞ**

Doç. Dr. İdris VARICI***

Arş. Gör. Dr. Fevziye KALIPÇI ÇAĞIRAN****

Ampirik Araştırma
(Empirical Research)

Muhasebe ve Finans
Araştırmaları Dergisi
Kasım 2019; 1 (2): 195-219

ÖZ

İşletmelerin finansal tablolarında varlıklarının büyük bir çoğunluğunu ticari alacaklar oluşturmaktadır. Özellikle ekonominin ve sektörün kötü gittiği zamanlarda bu tutarların daha da arttığı ortaya çıkmaktadır. Özellikle Gelir İdaresi Başkanlığının yayınladığı özetlerde muhasebe meslek mensuplarının ticari alacaklarla ilgili çok sorun yaşadığını göstermektedir. Sorunların çözümünde konu ile ilgili bilgi düzeyinin artırılması önem kazanmaktadır. Bu anlamda meslek mensuplarının müşavirlik görevi de düşünüldüğünde uygulamadaki bilgi eksikliklerini veya yanlışlarını gidermeleri gerekmektedir.

Bu çalışmada ticari alacaklarla ilgili özellikle Tekdüzen Muhasebe Sistemi ve Vergi Usul Kanunu (VUK) esas alınarak teorik bilgiler verilmiştir. Teorik bilgiler verildikten sonra meslek mensuplarının ticari alacaklarla ilgili bilgi düzeyleri ortalama olarak ölçülmüş, sonuçlar meslek mensuplarının demografik özelliklerine göre istatistiksel olarak analiz edilmiştir. Araştırma Samsun ilinde bulunan 150 muhasebe meslek mensubu üzerinde yapılmıştır.

Araştırma sonucunda meslek mensuplarının ticari alacaklar ile ilgili muhasebe açısından bilgi düzeylerinde eksikler olduğu tespit edilmiştir. Meslek mensubunun çeşitli demografik özellikleri ile muhasebe bilgi düzeyleri arasında anlamlı farklılıklar olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Ticari Alacaklar, Değersiz Alacaklar, Şüpheli Alacaklar.

JEL Kodları: M40, M41.

APA Stili Kaynak Gösterimi:

Demirtaş, M., Varıcı, İ., Kalıpçı Çağırın, F. (2019). Muhasebe Açısından Ticari Alacaklara Yönelik Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Uygulama. *Muhasebe ve Finans Araştırmaları Dergisi*. 1 (2), 195-219.

* Makalenin gönderim tarihi: 21.11.2019; Kabul tarihi: 24.11.2019, iThenticate benzerlik oranı %10

**Ondokuz Mayıs Üniversitesi, m.demirtas1980@hotmail.com, ORCID: 0000-0001-9473-538X

***Ondokuz Mayıs Üniversitesi, idris.varici@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-1825-0289

****Ondokuz Mayıs Üniversitesi, fevziye.kalipci@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-2443-1265

PROBLEMS FOR TRADE RECEIVABLES AND SOLUTION PROPOSALS IN TERMS OF ACCOUNTING: AN APPLICATION FOR PROFESSIONAL ACCOUNTANTS

ABSTRACT

The majority of the assets in the financial statements of the companies consist of trade receivables. Especially in times of deterioration of the economy and the sector, these amounts increase even more. In particular, in the ruling issued by the Revenue Administration, it shows that there are many problems regarding the trade receivables of professional accountants. It is important to increase the level of information in the solution of the problems. In this sense, the professional accountants should take into account the deficiencies or inaccuracies in the application considering the duty of consultant.

In this research, theoretical information about trade receivables is given especially on the basis of Uniform Accounting System and Tax Procedural Law. After giving the theoretical information, the information levels of the professional accountants about trade receivables were measured on average and the results were analyzed statistically according to the demographic characteristics of the professional accountants. The research was conducted on 150 professional accountants in Samsun.

As a result of the research, it was determined that the professional accountants don't have enough information about accounting for trade receivables. It was found that there were significant differences between various demographic characteristics of professional accountants and accounting information levels of professional accountants.

Keywords: Trade Receivables, Worthless Receivables, Doubtful Receivables.

JEL Codes: M40, M41.

1. GİRİŞ¹

Küreselleşen piyasalar ve gelişen teknoloji nedeni ile işletmeler arasındaki ticari ilişkiler gelişmiştir. Bu gelişmelere paralel olarak işletmeler arasındaki borç-alacak ilişkileri de artmıştır. İşletmeler arasındaki vadeli işlemlerin artması kambiyo senetlerinin düzenlenmesinde artışa sebep olmuştur. Kambiyo senetlerinde bilgi eksikliği nedeni ile yapılan yanlış uygulamalar hem muhasebe meslek mensuplarını hem de işletmeleri zor duruma sokmuştur. Ticari alacak işlemlerinin artması muhasebe meslek mensupları açısından ticari alacaklar ile ilgili çeşitli uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Gelir İdaresi Başkanlığı yayımladığı özalgeler ile muhasebe meslek mensuplarının ticari alacaklar ile ilgili tereddüte düştüğü konulara açıklık getirmiştir. Vergi denetmenleri tarafından yapılan denetimlerde ticari alacak uygulamaları ile ilgili yapılan yanlış uygulamalar nedeni ile vergi cezalarının kesildiği yargı kararlarından anlaşılmaktadır.

---

¹ Bu çalışma "Muhasebe ve Hukuk Açısından Ticari Alacaklara Yönelik Sorunlar ve Çözüm Önerileri: Meslek Mensuplarına Yönelik Bir Uygulama" adlı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

Denetim dışında kalan işletmelerde ise yapılan yanlış uygulamalar vergi zayıfatına sebep olmaktadır.

Ticari işletmelerin aralarındaki ticari ilişkilerinin düzenli olması, ticari alacakların takibi, gerekli belgelerin düzenlenmesi, açılan davalarda defter ve belgelerin işletme lehine delil oluşturması, işletmelerin vergi denetimlerinden ceza almadan çıkması, gerçeğe en uygun raporlamaların yapılması ancak muhasebe bilgi düzeyi yüksek muhasebe meslek mensupları ile mümkün olabilir.

Yapılan bu araştırmada muhasebe meslek mensuplarının ticari alacaklar ile ilgili karşılaştıkları sorunları belirlemek amaçlanmaktadır. Bu anlamda muhasebe meslek mensuplarının muhasebe bilgi düzeyindeki eksik taraflarına çözüm önerileri sunulması, ticari alacaklar konusunda muhasebe bilgi seviyesi yüksek muhasebe meslek mensubu olmaya katkı sağlanması amaçlanmıştır. Alt amaç olarak ise açılan davalar ve kesilen cezalar nedeniyle ortaya çıkan maddi kayıpların önüne geçilmesi, muhasebe meslek mensuplarının mesleki itibarının artırılması, muhasebe raporlarının gerçeğe en uygun hale getirilerek muhasebe bilgi kullanıcılarına sunulması ve yargı organlarının yükünün azaltılması beklenmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda Samsun’da faaliyet gösteren meslek mensuplarının ticari alacaklar konusunda bilgi düzeyleri anket yoluyla ölçülmüştür. Ayrıca katılımcıların muhasebe bilgi düzeylerinde demografik özelliklerine göre farklılık olup olmadığı da incelenmiştir.

2. TİCARİ ALACAKLAR İLE İLGİLİ ÖZELLİKLİ DURUMLAR

Ticari alacaklar ile ilgili uygulamada birçok özellikli durumla karşılaşmaktadır. Alacağın şüpheli ve değersiz hale gelmesi ve reeskont işlemleri ile ilgili özellikli durumlardan bazıları aşağıda genel olarak ele alınmıştır.

2.1. Alacağın Şüpheli ve Değersiz Hale Gelmesi ile İlgili Özellikli Durumlar

Kefaletle bağlı alacakların şüpheli hale gelmesi ve karşılık ayrılması durumu özellikli bir konudur. Bir alacağa karşılık ayrılması alacağın “ticari ve zirai kazancın” elde edilmesi için yapılan işlemlerden kaynaklanması VUK’un gereğidir. Verilen kefaletten kaynaklanan alacaklarda ticari ve zirai kazanç elde edilmesi gibi bir amaç mevcut değildir. Bu nedenle alacak dava ve icra aşamasına gelse bile esas amaç vaki olmadığından bu alacağa karşılık ayrılması yersizdir. Konuya ilişkin Danıştay 4.dairesi tarafından bu yönde verilen karar vardır. Bu karara göre “...holdingin iştiraki olmayan .... A.Ş. adına kefalet nedeniyle yaptığı ödemelerin ticari kazancın elde edilmesiyle ilgili nitelikte bulunmaması sebebiyle, alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılmasında isabet yoktur.” (Korhan, 2014).

Özellikli konulardan bir diğeri kamudan olan alacaklara karşılık ayrılıp ayrılmaması durumudur. VUK'un 323. maddesine göre bir alacağa karşılık ayrılabilmesi için alacağın tahsilinin şüpheli hale gelmesi gerekir. Ancak VUK'un 323. maddesinin şartları sayılırken borçlu olan kişinin kamu mu, özel mi, gerçek kişi mi veya tüzel kişi mi diye bir ayırım yapılmamıştır. Bu konuda da iki görüş vardır. Kamudan olan alacaklara karşılık ayrılamaz diyen görüşe göre, alacağın tahsilinde bir şüphe yoktur, kamunun iflas ilan etmesi veya borcunu ödemeyeceğine ilişkin bir beyanı olamaz bu nedenle kamudan olan alacaklara karşılık ayrılamaz (Ege, 2016: 248). Kamudan olan alacaklar ile ilgili Gelir İdaresi Başkanlığı'nın yayımladığı bir özalgede kamu idaresinin borçlarını ödeyemeyeceği gibi bir ihtimalin olmadığından şüpheli hale gelen kamudan alacaklara karşılık ayrılamayacağını belirtilmiştir.

Kamudan olan alacaklara karşılık ayrılması gerektiğini savunan görüşte; kamudan olan alacakların da diğerk alacaklar gibi dava konusu olabileceği, diğerk alacaklardan bir farkının olmadığı, alacağa karşılık ayrılması alacak tutarının tahsilinin imkânsız olduğu anlamına gelmediği savunulmaktadır. Yani kamu dışındaki alacaklara karşılık ayrıldığında nasıl tahsil imkânı varsa kamu alacakları da böyledir. Kamudan olan alacağın mutlaka ödeneceği gibi düşünülüp teminatlı alacak gibi varsayıp, karşılık ayırmama olayını doğru bulmamaktadır. Bu nedenle de kamudan olan alacaklara karşılık ayrılmalıdır (Arpacı, 2015: 161).

Alacaklara karşılık ayrılmasındaki temel amaç alacağın ödenmeme riskine karşı mükellefi korumak, elde edemeyeceği gelirden dolayı vergisel açıdan avantaj sağlamaktır. Kamudan olan alacağın doğmasına sebep olan gelirinin tahakkuk etmesi ve bu gelirinin vergisinin cari vergi yılı içinde ödenmesi vergi adaleti açısından alacağı olan işletme açısından olumsuzluk oluşturmaktadır. Bu anlamda alacağa karşılık ayrılması vergi adaleti sağlayacaktır. Diğerk taraftan kamudan olan alacağın ödenmeme riski yoktur, kamunun iflasını açıklamış olması gerekir, süre uzasa bile alacaklı alacağını tahsil edecektir.

Avanslarda karşılık ayrılması durumu yine irdelenmesi gereken bir konudur. Avanslar için karşılık ayrılabilmesi yönünde GİB'in yayımladığı bir özalgede, avans olarak yapılan işlemler nedeniyle ortaya çıkan alacağın VUK 323. maddedeki şartları taşınması halinde, işletmenin ticari faaliyetleri nedeniyle oluştuğu için icra takibine başlanıldığı yılda karşılık ayrılabilmesi hususunda görüş belirtilmiştir (Ege,2016: s.249).

Sipariş avansları nedeni ile ortaya çıkan alacaklara karşılık ayrılması ile ilgili GİB'in yayımladığı diğerk bir özalgede "...ileride teslim alınacak bir hizmet için sipariş avansı niteliğindeki ödemelerin ticari faaliyetin devamı için yapılması ve bu tür ödemelerin Kanunun 323'üncü maddesinde belirtilen şartları haiz olması halinde, bu ödemelerin tahsil edilemediği durumlarda karşılık ayrılması mümkün bulunmaktadır." demektedir.

Şüpheli ticari alacaklara karşılık ayrılmasındaki temel amaç işletmenin hasılat olarak yazdığı ancak tahsil edememe nedeniyle uğradığı zararı telafi etmektir. Hasılat kayıtları tahakkuk esasına dayandığı için mükelleflere sağlanan bu avantaj ile tahakkuk esasını üzerinde de düzeltmeye gidilmektedir. Bu nedenle muhasebe kayıtlarında tahsil edilemeyen sipariş avanslarına karşılık ayrılmaması daha isabetli olacaktır. Ancak işletmenin yasal olarak karşılık ayırmasında bir sakıncanın olmadığı da özgelgelere anlaşılmaktadır.

Karşılık ayrılması anlamında karşılıksız çek konusu da önemlidir. Şüpheli hale gelen çeklerin, banka tarafından verilen teminat düşüldükten sonra kalan tutarı şüpheli alacak haline dönüşmektedir. İşletmenin şüpheli çekli alacakları hem özün önceliği kavramı gereği hem de işletmenin ticari faaliyetlerinden kaynaklı olduğu için Ticari Alacaklar grubunda yer alması isabetli olacaktır. İşletmenin ticari faaliyetleri dışında aldığı çeklerden karşılıksız çıkanlar için karşılık ayıramayacağı kanaatindeyiz. Çünkü VUK'un 323. maddesi alacağın işletmenin ticari faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkması gerektiğini ifade etmektedir. Ayrıca karşılıksız çıkan çek için de dava ve icra yoluna başvurulması gerekmektedir.

İşletmenin yurtdışından olan ticari faaliyetleri nedeniyle şüpheli hale gelen alacakları için bu alacağın şüpheli hale geldiğinin ispatlanması gerekir. Bu nedenle ticari iş yaptığı firmanın bulunduğu ülkede bu şüpheli alacak için dava açılmış olması ya da icra takibine başlanmış olması gerekmektedir. İşletmenin dönem sonunda yapmış olduğu değerlendirme nedeniyle ortaya çıkan kur farkları da şüpheli alacak kapsamında değerlendirilebilecektir (Korhan,2014).

Yurt dışındaki bir alacağın tahsil edilmesinde şüphe duyularak karşılık ayrılması konusunda Maliye'nin görüşü ile Danıştay'ın görüşü arasında farklılık vardır.

Danıştay 4.Dairesinin 27/05/2010 tarih 2008/399 Esas ve 2010/3271 sayılı kararında “ ... davacının ikametgahı İstanbul olduğundan İstanbul İcra Daireleri de uyuşmazlık konusu alacağı takibe yetkilidir. ... , ticari kazancın elde edilmesi ile ilgili olan ve yetkili icra dairesince takip edildiği anlaşılan alacağın davacı tarafından şüpheli alacak olarak ayrılmasında ve hasılatan düşülmesinde yasaya aykırılık yoktur.” demektedir.

Maliye'ye göre yurtdışından olan şüpheli alacaklara karşılık ayrılabilmesi için iş yapılan firmanın ülkesinde dava açılmış ya da icra takibinin başlanması şartı aranmaktadır. Buna ilişkin Danıştay ise açılan dava veya başlatılan icra takibinin yurtiçinde olmasını da yeterli görmüştür. Maliye yurtdışında açılan davaları veya icraları şart koşmuştur ki bu nedenle yurtiçinde açılan dava ile yurtdışındaki şüpheli alacağı karşılık ayrılması halinde vergi ziyai cezası ile karşılaşma durumu ortaya çıkabilir, buna karşı temkinli olunmalıdır (Ateş,2014).

Hatır senetlerinde karşılık konusu irdelenmesi gereken diğer bir alandır. Hatır senetleri, işletmenin ticari işlemlerine dayanmayan, alışverişten

kaynaklı olmayan, temel amacı işletmenin finansal ihtiyaçlarını sağlamak olan, karşılıklı ikili ilişkilere dayalı olarak düzenlenen senetlerdir. Ticari hayatta işletmeler hatır senetlerini, işleri ile ilgili kişi ya da kuruluşlara vererek finansman ihtiyacını gidermektedir. Bu senetler işletmenin ticari faaliyeti ile ilgili olmadığından, öncesinde hasılat kaydedilmediğinden bu tür senetlere karşılık ayrılamaz (Elele, 2018).

Tahsilinde şüphe duyulan bir alacağa karşılık ayrılarak gider yazılabilmesi muhasebenin ihtiyatlılık kavramı gereği gelecekte oluşabilecek riskleri bertaraf etmek için ihtiyaten gider yazılmasıdır. Bu nedenle daha önce hasılat olarak kaydettiği ancak tahsilinde sıkıntı yaşadığı gelirlerle ilgili olmak şartıyla bu riskin bertaraf edilebileceği unutulmamalıdır. Bu suretle gider kaydı yapılarak daha az vergi ödemesi ile işletmede ihtiyaten bir fon oluşturulması sağlanmış olur. Bu nedenle daha önce herhangi bir kazanç unsurunu içermeyen bir durumu gösteren hatır senedi vakasında karşılık ayrılması muhasebe mantığına uygun değildir.

İş bırakma bildiriminden sonra şüpheli alacakların tahsili iki açıdan düşünülmelidir. Gerçek usule tabi işletmeler faaliyetlerini sona erdirdikten sonra, geçmişteki işlerinden dolayı karşılık ayrılarak gider yazdıkları alacaklarını tahsil etmeleri durumunda, elde ettikleri kazançlarını GVK'nın 82.maddesine göre arazi kazanç kapsamında bildirmek zorundadır. Mükellefin sonradan başka bir iş açması ya da yeni bir ortaklık kurması durumunda da bu kazanç arazi kazanç niteliğinde olup beyan edilmek zorundadır. Kurumlar vergisi mükelleflerinde ise tasfiye işlemlerinin sonuna kadar yapılan tahsilatlar gelir olarak kaydedilecektir (Tokat, 2014).

Uygulamada sorun olarak görülen bir konu da alacalı ile borçlu arasında ortaklık ilişkisi bulunması durumundaki alacaklardır. İşletmenin ortaklarından, bağlı kuruluşlardan veya iştiraklerinden olan alacaklarına karşılık ayrılması ile müşterilerden olan alacaklara karşılık ayrılması arasında bir farklılık yoktur. VUK'ta şüpheli alacak karşılığı ile ilgili şartları taşıyan alacaklara karşılık ayrılarak gider kaydı yapılabilir. Ancak işletmenin ticari faaliyetleri dışında ortaklara verdiği borçtan kaynaklanan alacaklarının tahsilinin şüpheli olması durumunda bunlara karşılık ayrılamaz, sadece ortaklardan alacaklar nedeniyle hesaplanan adet faizi ve KDV tutarı için şüpheli alacak karşılığı ayrılarak gider kaydı yapılabilir.

Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesine göre şüpheli hale gelen alacaklara karşılık ayrılması ifade edilirken, alacağın dava ve icra aşamasına gitme şartını taşımayan, dava ve icra takibine değmeyecek alacaklar küçük alacaklar şeklinde tanımlanmıştır. İşletmenin ticari faaliyetleri nedeniyle ortaya çıkan, dava ve icraya değmeyecek derecede küçük şüpheli alacaklara karşılık ayrılabilir. Bunun için dava masrafının alacağın tutarını geçmemiş olması, senetli alacaklarda protesto edilmesi veya senetsiz alacaklarda yazı ile birden fazla istenmesi şartı vardır. Mükellef yaptığı yazışmaları hem muhasebenin temel kavramlarından tarafsızlık ve belgelendirme hem de herhangi bir vergi incelemesinde ibraz etmek üzere belgelendirmelidir. Yazı

ile istemedi; alacağını isteyen taraf yazının birden fazla ve farklı günlerde gönderildiğine, yazının yetkili bir kişiye tebliğ edilmiş olmasına, kime ve hangi tarihte tebliğ edildiğine dikkat etmeli, yazının borçlu kişiye ulaştığından emin olmalı, taahhütlü postalama yapmaya özen göstermeli ve bunlara ilişkin evrakı zamanaşımı süresince saklamalıdır.

Aciz belgesine bağlanan bir alacak eski alacağa göre daha muhkem hale gelmektedir. Bu nedenle ilgili alacağın ortadan kalkması gibi bir durum söz konusu değildir. Bu nedenle aciz vesikasına bağlı alacak teminat altına alınmış alacaktır. Teminatlı alacaklarda alacağın zaten karşılığı olduğundan hesapsal bir karşılık ayrılmasına gerek yoktur. Ancak aciz vesikasının dışında kalan ve tahsil edilemeyen alacaklar için diğer şartların sağlanması durumunda karşılık ayrılabilir.

Aciz vesikasına bağlı alacaklara VUK 323'üncü maddedeki şartları taşımak kaydıyla, tahsil edilemeyen kısım için şüpheli alacak karşılığı ayrılarak zarar yazılabilecektir. Aciz vesikasına bağlı alacakların tahsil imkânı ortadan kalkmadığından değersiz alacak olarak kabul edilmeyecektir.

Son yılların en güncel ve üzerinde durulması gereken konularından biri konkordatodur. 15 Mart 2018 tarihinde İcra ve İflas Kanunu'nda değişikliğe gidilerek 2003 yılından beri yürürlükte olan iflas erteleme müessesesi kaldırılarak, yerine konkordato uygulaması getirilmiştir. Konkordato ile borçlarını zamanında ödeyemeyen veya zamanında ödeyemeyeceğini gören şirketler veya herhangi bir borçlu, borcunun ödeme süresinin uzatılmasını ya da borçta indirim yapılmasını, olası bir iflastan kurtulmak için konkordato isteyebilme hakkı getirilmiştir. Borçlu bunun için asliye ticaret mahkemesine başvuruda bulunmalıdır. (Yavuz, 2018:159)

Konkordato durumunda işletmenin alacaklarına kanun koyucu, konkordatonun işletmenin alacağını şüpheli getirmediğini, aksine alacağın tahsilini kuvvetlendirdiği gerekçesiyle karşılık ayrılmasına izin vermemiş, vazgeçilen alacak kısmını değersiz alacak sayıp gider yazmasına izin vermiştir. Ancak bu durum alacaklı olan firmaları mağdur etmektedir. Nitekim işletmeler konkordato sonuçlansa dahi alacağın ne kadarını tahsil edeceğini bilememekte olup tahsilat yapamama riskine sahiptir. Bu açıdan diğer şüpheli alacaklardan da bir farkı yoktur. Ayrıca bu durumun alacaklı mükelleflere vergi yükü de getireceği unutulmamalı, alacaklı şirketin de hakları korunmalıdır. Konkordato durumunda işletmeden olan alacaklara karşılık ayrılması yönünde bir düzenlemeye ihtiyaç bulunmaktadır.

Haciz konulan alacaklara karşılık ayrılıp ayrılmaması irdelenmesi gereken diğer bir konudur. Şüpheli bir alacağa karşılık ayrılabilmesi için VUK 323'üncü maddesindeki diğer şartlar da yerine getirilmek şartıyla, alacağın teminatlı olmaması gerekir. Nitekim alacağın tahsil edilemeyen kısmı için gider yazılabilir. Gerek Danıştay'ın gerekse de GİB'in verdiği kararlar dikkate alındığında haciz işlemi başlatılan alacak için eğer bilirkişi tarafından değer tespiti yapılabiliyorsa, belirlenen tutarı aşan kısım için karşılık gideri ayrılmalıdır. Değer tespitinin yapılması durumunda haczedilen

malın tespit edilen değeri alacağın teminatı niteliğinde düşünülebilir. Ancak değer tespiti yapılmasına imkân yoksa Danıştay kararı da dikkate alınarak bu tür alacaklar teminatsız alacak kapsamında değerlendirip alacağın tamamına karşılık ayrılmalıdır.

Öte yandan borçlunun iflas etmesi halinde, borçlunun haczedilebilecek bütün varlıkları haczin konusunu oluşturur. İflasın açılması ile birlikte haciz; paraya çevrilme, rehin ve teminata ilişkin işlemleri durdurur. İflas kararı netleşince bunlarla ilgili takibat kalkar. Bu tür durumlarda alacaklılar borçluyu dava edemezler ve icra takibi başlatamazlar. Alacaklıların bu şartlarda yapabileceği en mantıklı iş iflas masasına kayıt olmalarıdır. Alacaklılar konu ile ilgili alacaklarına karşılık ayırabilmeleri için iflas masasına kayıt olmak zorundadır. Alacaklı borçlusunu iflas ettiği halde iflas masasına kaydolmadığı takdirde, tahsilinde şüphe duyduğu bu alacaklara karşılık ayıramaz. Ayrıca karşılığı da iflas masasına kayıt olduğu dönemde yapmak zorundadır (Korhan, 2014). İflas eden bir mükellef için ileri tarihli alacaklar da dava açılmasa dahi şüpheli alacak haline gelir (Yüce, 2017).

İflas eden bir borçludan alacağına karşılık ayırabilmesi için VUK 323'üncü maddedeki şartları taşımak şartıyla iflas masasına alacağını kaydettiren işletmeler şüpheli hale gelen konu ile ilgili alacaklarına, alacaklarını masaya kaydettirdikleri dönemde karşılık ayırabileceklerdir.

Sehven başkasına gönderilen alacaklara karşılık ayırma da ticari hayatta sıklıkla karşılaşılmaktadır. Ticari hayatın gereği olarak işletmeler arasındaki cari hesap nedeniyle satıcıya olan borçlar banka kanalıyla havale ya da EFT yoluyla da yapılır. Ancak bu ödemeler yapılırken yanlışlıkla başka kişinin hesabına ödeme yapıldığı da görülmektedir. Sehven gönderilen tutardan kaynaklı alacağın tahsil edilemediği bu tür durumlarda da bunlara karşılık ayrılıp ayrılamayacağı konusunda tereddüte düşülmektedir.

İzmir VDB'nin 12/05/2016 tarih ve 67854564-105[1741]-274 sayılı özelgesinde bu konu ile ilgili açıklama yapılmıştır. Bu özelgede özetle; icra takibi nedeniyle borçlunun bulunamaması, dosyanın takipsizlik kararı verilerek kapatılması, alacağın tahsilinde imkânsızlık çıkması nedeniyle değersiz alacak saymıştır. Bundan kaynaklı alacağın hangi yılda değersiz hale gelmiş ise o yıl için zarar yazılması gerektiği belirtilmiştir.

Özelgeye bakıldığında tahsilinde şüphe duyulan bir alacağın gider kaydı yapılabilmesi için önceden gelir olarak kaydedilmesine gerek yoktur. Şüpheli hale gelen alacağın mutlaka işletmenin ticari kazanç elde etmesi ya da ticari faaliyetlerinin devamı ile doğrudan bir ilişkisi yoktur, ticari hayatın gereği olarak ortaya çıkan her türlü alacağı karşılıklı ayrılabilir (Bıyık, 2016). Ancak bu durumda vergisel sıkıntılar ortaya çıkmaktadır. Vergi kararının hesaplanmasında bu alacağı yönelik karşılığın dikkate alınmaması kanaatindeyiz.

Uygulamada en fazla karşılaşılan bir diğer sorun ise cari hesaba mahsuben yapılan fazla ödemeye karşılık ayrılıp ayrılmamasıdır. Bu konu ile ilgili yayımlanan bir özelgede; firmanın mal ve hizmet alımları nedeniyle

cari hesap olarak çalıştığı bir işletmeye avans şeklinde ödemeler yaptığı, ancak almış olduğu mal bedelinin ödediği avans tutarından düşük olduğu, fazla ödediği tutarının borçlu satıcı işletme tarafından ödenmediği, konunun yargıya yansdığı, dava ve icra takibine başlandığı bu alacaklar için karşılık ayrılıp ayrılamayacağı ile ilgili görüş sorulmuştur. Özelgede konu ile ilgili; işletmenin avansları ticari faaliyetin devamı için verdiği, bu nedenle alacakların ticari bir özellik kazandığı, VUK 323'üncü maddesindeki şartları yerine getirmesi halinde, icra takibine başlanılan veya dava açılan dönemde karşılık ayrılabilmesine dair görüş bildirilmiştir.

Netice itibari ile işletmenin cari hesaplarına yaptığı fazla ödemelerin tahsilinde şüphe duyulduğunda, bu şüpheli alacakların işletme faaliyetlerinin devamı için yapıldığından, diğer şüpheli alacaklardan bir farkı yoktur. VUK'un 323'üncü maddedeki şartları taşınması halinde, davanın açıldığı ya da icra takibinin başladığı dönemde karşılık ayrılabilir.

Özelgelerden anlaşılacağı üzere yabancı para cinsinden alacaklara karşılık ayrılması da önemlidir. İşletmenin döviz cinsinden alacakları şüpheli hale geldiğinde dönem sonlarında döviz alış kuru üzerinden değerlendirilir. Aradaki fark olumlu ise karı, olumsuz ise zararı ifade eder. Değerleme sonucunda şüpheli hale gelen bu alacaklara ayrılan karşılık miktarı da doğal olarak değişmektedir.

Maliye Bakanlığının yayımladığı bir özelgede; dövizden kaynaklı alacaklar sebebiyle ortaya çıkan kur farklarının asıl alacakla aynı özellik gösterdiğini, oluşan kur farkları için de karşılık ayrılabilmesini belirtmiştir. Fakat döviz kurunun düşmesi nedeniyle meydana gelen kambiyo zararı kadar şüpheli alacakların da eksiltilmesi gerektiği, şüpheli alacak karşılıkları hesabının da yine kur farkı kadar azaltılarak gelir hesabı olan konusu kalmayan karşılıklar hesabına aktarılması gerektiği konusunda görüş bildirmiştir.

Zamanaşımına uğramış bir alacak değersiz alacak olarak kabul edilmemelidir. Bir alacağı belirli bir süre içinde isteme hakkını kullanmama nedeni ile alacağına dava açma hakkının yitirilmesi veya bir alacağın kanunda belirtilen isteme süresinin geçmesi nedeniyle o alacağın yargı kanalıyla tahsilinin zorlaşması zaman aşımıdır. Zamanaşımı borcu ortadan kaldıran bir durum olmayıp mevcut olan bir hakkın istenmesini zor duruma sokan bir olaydır. Zamanaşımı ile borç – alacak ilişkisi devam etmekte sadece alacaklı tarafın kanun yönü ile isteme gücünü azaltmaktadır. Bu nedenle zamanaşımına uğramış alacakların tahsilinin imkânsızlığından söz edilemez. Dolayısıyla da değersiz alacak sayılıp zarar kaydı yazılamaz (Uçan ve Güner, 2017: 294-295).

Zamanaşımına uğramış bir alacağın değersiz alacak sayılıp sayılmaması konusunda Gelir İdaresi Başkanlığı'nın yayımladığı bir özelgede zamanaşımının borcu ortadan kaldırmadığını, eksik bir alacak durumuna getirdiğini, mükellefin alacağını ısrarla ciddi bir şekilde takip etmesi halinde zamanaşımına uğramayacağını, mükellef tarafından alacağın

ciddiyetle takip edilmemesi nedeni ile zamanaşımına uğramasını değersiz alacak olarak kabul etmemektedir.

Aciz vesikası ile ilgili Gelir İdaresi Başkanlığı'nın yayımladığı bir özeltede; alacaklı işletmelerin alacaklarının bir kısmını alamamaları nedeni ile düzenlenen haciz tutanağının aciz vesikası yerine geçtiği, aciz vesikası ile olan alacağın ortadan kalkmadığı, aksine alacağın tahsil gücünü artırdığı, aciz vesikasına bağlı alacakların 20 yıllık zaman aşımına tabi olduğu, bu belgenin borçlunun borcunu kabul ettiğinin bir delili olduğu, tahsil imkânının ortadan kalkmadığı, bu nedenle değersiz alacak olarak değerlendirilemeyeceği, aciz vesikasının verildiği dönemde karşılık ayrılarak gider yazılabileceği belirtilmiştir.

Tahsiline imkân kalmayan, kaza-i bir hüküm veya kanaat verici bir belgeye dayanan alacaklar alacaklısı bakımından değersiz alacak hükmünde olup işletme için zarardır, işletmenin varlıklarında azalışa sebep olur. Varlık azalışı işletmeleri zarar kavramına götürmektedir. Değersiz alacak varlık azalışına sebep olduğundan bu durum işletmeler açısından zarardır. Sulh yoluyla bir alacağın değersiz alacak sayılabilmesi için ya yargı tarafından karar çıkmalı ya da borçlu ve alacaklı taraflar yazılı bir sözleşme imzalamalı, bu sözleşme notere tasdik ettirilmeli ve borçlunun ödeme güçlüğü içinde olduğu kanıtlanmalıdır.

2.2. Reeskont İşlemlerine Yönelik Özellikli Durumlar

Reeskont işlemlerine yönelik özellikli durumlar toplu bir şekilde ifade edilecektir. Reeskont işlemlerinde belli başlı konuların özellikli olduğu düşünülmektedir.

Reeskont hesaplama işlemi vadeli bir ödeme aracı olan senetlere uygulanmakta olup, vadeli çeklere reeskont hesaplanıp hesaplanmayacağı konusunda tereddüt yaşanmıştır. Her ne kadar vadeli çekler, çek olarak vadesiz bir ödeme aracı olan çeker benzese de uygulama itibari ile vadeli bir ödeme aracı olan senetlere benzemektedir. Uygulamada sıklıkla kullanılan vadeli çek uygulaması 2020 yılına kadar ek bir mevzuatla yasallaştırılmıştır. Muhasebenin özün önceliği kavramı gereği de vadeli çeklerin, senet gibi düşünülüp reeskont hesaplanması gerekmektedir.

Avans niteliğinde ileri vadeli bir senet alınması durumunda öncesinde bir gelir kaydının yapılmaması nedeniyle reeskont hesaplayarak gider kaydının yapılmasına devlet vergi kaybı kaygısı ile müsaade etmemektedir. Bu nedenle avans niteliğindeki alacak senetlerine reeskont hesaplanmayacağı kanaati hakimdir.

Tahsil ve teminata verilen senetlerde senetlerin işletmenin aktifinden çıkarılmaması nedeniyle ilgili senetlere reeskont hesaplanabilir. Öte yandan şüpheli hale gelmiş senetli alacaklara ise vadesi dolduğundan ve şüpheli hale gelmesi nedeniyle karşılık ayrılabilme imkânı olduğundan reeskont hesaplaması mümkün değildir. Yine vadesi belli olmayan senetlere de

reeskont hesaplanamayacağı unutulmamalıdır. Aynı şekilde müflisten olan alacakların vadesi gelmiş alacaklar niteliğine kavuştuğundan reeskont hesaplaması mümkün değildir.

Vadeli satışlar nedeniyle ortaya çıkan alacak senetlerine reeskont hesaplayarak satış tutarının içindeki vade farkının ayrıştırılması sağlanıp vergi adaleti oluşturulmaktadır. Hatır senetlerinde öncesinde bir gelir kaydının mevcut olmaması bu senetlere reeskont hesaplamasını engellemektedir.

3. ARAŞTIRMA

3.1. Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bu çalışmada muhasebe meslek mensuplarının ticari alacaklar ile ilgili bilgi düzeyini belirleyerek temel eksikliklerin tespit edilmesi ana amaçtır. Bunun yanında katılımcıların ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeylerinde demografik özelliklerine göre farklılık olup olmadığı da araştırılmak istenen amaçlardandır.

Bu bağlamda muhasebe meslek mensubunun, ticari alacaklar ile ilgili tespit edilen eksikliklere yönelik alacağı eğitimler ile muhasebe meslek mensubunun mesleki saygınlığının yükselmesi beklenmektedir. Muhasebe meslek mensupları tarafından ticari alacaklar ile ilgili yapılan sağlıklı, güvenilir kayıtlar ve danışmanlık hizmeti sayesinde hem vergi kayıplarında hem de açılan dava sayılarında azalma beklenmektedir.

3.2. Araştırmanın Kapsamı

Bu çalışma Samsun’da faaliyet gösteren muhasebe meslek mensupları üzerinde yapılmıştır. Samsun’da 116 SM ve 779 SMMM olmak üzere toplam 895 meslek mensubu bulunmaktadır. Çalışmada sadece SM veya SMMM değil, muhasebe bölümlerinde çalışan muhasebe elemanları da dikkate alınmıştır. Bu nedenle hedef kitlenin büyüklüğü konusunda tahmin yapmak zordur. Zaman, maliyet ve fiziki ulaşım zorluğu gibi nedenler ile Samsun merkez ilçeleri ile Çarşamba ilçesinde muhasebe mesleğini yerine getirenler üzerinde çalışma yapılmıştır.

Araştırmada, söz konusu evreni oluşturan tüm bireylere ulaşma imkânı olmadığından örnekleme yoluna gidilmiş ve kolayda örnekleme metodu tercih edilmiştir. Fiziki olarak ulaşılamayan meslek mensuplarının ankete katılmalarını sağlamak amacıyla; anket soruları “google.form” üzerinden de internet ortamında oluşturulmuş, meslek mensuplarının ankete katılımı sağlanmıştır. Nihayetinde 150 muhasebe meslek mensubuna anket uygulanmıştır.

3.3. Araştırmanın Kısıtları

Araştırmadaki kısıtlardan biri, anketin uygulanacağı muhasebe meslek mensuplarına ulaşmadır. Nitekim kesin bir yargıya varabilmek için hedef kitlenin tamamına ulaşmak gerekir. Ancak zaman, meslek mensuplarına ulaşmak için fiziki ulaşım ve özellikle meslek mensuplarının iş yoğunluğu sebebi ile ana kütlenin tamamına ulaşmak mümkün değildir. Bu nedenle örnekleme yoluna başvurulmuştur. Yani sonuçlar araştırmada kullanılan örneklerden yola çıkarak tespit edilmiştir.

Kısıtlardan bir diğeri ise anket sorularının uygulanma yöntemi ile ilgilidir. Anketlerin muhasebe meslek mensuplarına uygulanması fiziki uzaklık sebebi ile matbu anket üzerinden uygulanması ve ulaşımı zor olacağından uzak olan yerlere web üzerinden yapılmış, fiziki olarak ulaşabilecek yakınlıktaki yerlere ise matbu anket formları uygulanmıştır.

Kısıtlardan diğeri ise anket soru sayısının fazlalığı, muhasebe meslek mensuplarının iş yoğunluğu nedeni ile vakit ayıramama ve bazı soruları cevaplamak istememeleri ve boş bırakma gibi durumların ortaya çıkmasıdır. Web üzerinden uygulanan ankette ise boş bırakma ya da birden fazla işaretleme gibi bir durum söz konusu olmamıştır.

3.4. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada anket yöntemine başvurulmuştur. Anket soruları ile ilgili çok sayıda sorudan oluşan soru havuzu oluşturulmuş, başka bir kaynaktan anket soruları alınmadan, oluşturulan soru havuzundan seçilen sorular ile anket hazır hale getirilmiştir.

Genele uygulamadan önce anket ile ilgili uygulama sırasında karşılaşılabilecek sorunları tespit etmek amacı ile pilot uygulama olarak 18 meslek mensubuna uygulanmıştır. Pilot uygulamadan sonra anket sorularından bazıları çıkartılmış, bazıları eklenmiş, bazıları değiştirilmiş ve anket son şeklini almıştır.

3.5. Araştırma Bulgularının Değerlendirilmesi

Anket sorularına verilen cevaplar doğrultusunda elde edilen veriler neticesinde aşağıdaki bulgulara ulaşılmıştır.

3.5.1. Araştırmaya Katılanlar ile İlgili Demografik Bilgilerin Değerlendirilmesi

Araştırmada anket sorularına cevap verenlerin demografik özellikleri Tablo 1’de gösterilmiştir.

Tablo 1: Araştırmaya Katılanların Demografik Özellikleri

Yaş Aralığı	18-25	26-35	36-50	51-65	66 ve +	Toplam
Frekans/Yüzde	34/(%23)	56/(%37)	44/(%29)	16/(%11)	0/(%0)	150(%100)
Cinsiyet	Kadın	Erkek	Unvan	Stajyer	SMMM	Diğer
Frekans/Yüzde	43/(%29)	107/(%71)		12/(%8)	64/(%43)	74/(%49)
Mezuniyet	Lise	Ön lisans	Lisans	Lisansüstü		
Frekans/Yüzde	23/(%15)	26/(%17)	93/(%62)	8/(%6)		
Deneyim Süresi	1-5 yıl	6-10 yıl	11-15 yıl	16-20 yıl	21-25 yıl	
Frekans/Yüzde	49/(%33)	31/(%21)	27/(%18)	20/(%13)	13/(%9)	
Muh. Yürüt. Yer	Tamamen Bağımsız Bir Muhasebe Bürosu		Kısmen İşletme Kısmen Muhasebe Bürosu		Tamamen İşletme	
Frekans/Yüzde	111/(%75)		16/(%11)		21/(%14)	

Araştırmada ankete yanıt veren muhasebe meslek mensuplarının yaş ortalaması 35'tir. 18-25 yaş grubunda yer alan %23'ü (34 kişi) mesleğe yeni başlamış olan kişilerden oluşmaktadır. Araştırmaya en fazla %37'lik pay ile 26-35 yaş aralığında olan 56 kişi cevap vermiştir. Bu kişiler genellikle muhasebe departmanlarında kıdemli olarak çalışan, alt grupta çalışan meslek mensuplarına çalışmalarda rehberlik eden kişilerden oluşmaktadır. 36-50 yaş grubunda yer alan %29'luk (44 kişi) kısım ise meslekte artık deneyim sahibi olmuş genellikle kendi işyeri olan SMMM'lerden oluşan gruptur. 51-65 yaş grubunda yer alan %11'lik (16 kişi) kısım ise uzun yıllardır muhasebe mesleğini yürüten deneyimli meslek mensuplarından oluşmaktadır.

Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının yaşları ilerledikçe sayılarının da azaldığı görülmektedir. Bunun nedeni, muhasebe mesleğinin yoruculuğu sebebi ile 50'li yaşlarda mesleği bırakma ve kıdemli meslek mensuplarına ulaşmakta zorlanma sayılabilir.

Ankete en büyük katılımı sağlayan %49'luk "Diğer" kısım muhasebe departmanlarında çalışan deneyimli, muhasebe işlerini yürüten, işyeri sahibi SMMM'lerden sonra gelen kişilerden oluşmaktadır. %43'lük (64 kişi) kısım olan SMMM genelde muhasebe bürosu sahiplerinden oluşmaktadır.

Araştırmada ankete yanıt veren muhasebe meslek mensuplarının mesleki deneyim ortalaması 12 yıldır. Araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının deneyim süresi arttıkça sayılarının azaldığı Tablo 1'de açıkça görülmektedir. Buna neden olarak; son yıllarda muhasebecilik mesleğine yönelik eğitim veren iktisat ve işletme gibi bölümlerden mezun sayısının fazla

olması, muhasebe sektörünün istihdam alanının artması, ilerleyen yaşlarda mesleğin bırakılması ve anket uygulanırken deneyimli kişilere ulaşmada yaşanan zorluklar sıralanabilir.

Araştırmaya katılarak ankete yanıt veren muhasebe meslek mensuplarının %75’lik kısmının tamamen bağımsız bir muhasebe bürosunda çalışıyor olması, daha çok mükellefe ulaşma ve daha çok olaylarla karşılaşma bakımından önemlidir.

3.5.2. Araştırmaya Katılanların Muhasebe Mesleği ile İlgili Uygulamaya Yönelik Genel Sorulara Verdiği Cevapların Değerlendirilmesi

Araştırmada anket sorularına cevap veren muhasebe meslek mensuplarının muhasebe uygulamaları ile ilgili genel sorulara verdikleri cevapların dağılımı Tablo 2’de gösterilmiştir. Anket ölçeği 5’li likert şeklinde belirlendiğinden cevaplar 1 (kesinlikle katılmıyorum)-5 (kesinlikle katılıyorum) arasında değerler şeklinde belirtilmiştir. Tabloda bu değerlerden yola çıkılarak ortalamalar belirlenmiştir.

Tablo 2: Araştırmaya Katılanların Muhasebe Mesleği ile İlgili Uygulamaya Yönelik Genel Sorulara Verdiği Cevapların Dağılımı

Sıra No	Muhasebe Mesleği Uygulaması ile İlgili Genel Sorular	Ortalama
1	Mükelleflerin kayıt için muhasebeciye verdikleri (fatura vb) belgeler gerçek tutarı yansıtmamaktadır.	2,52
2	Mükellefler vadeli işlemlerine ilişkin bilgi ve belgelerin tamamını muhasebe meslek mensuplarına kayıt için vermemektedir.	3,02
3	Mükellefler vadeli işlemlerine ilişkin bilgi ve belgeleri gerçeği yansıtmadığından (fatura tutarı ile gerçek tutar arasında fark olduğundan) muhasebe meslek mensuplarına kayıt için vermemektedir.	2,76
4	Mükellefler vadeli işlemlerine ilişkin bilgi ve belgeleri ticari ilişkilerinin bilinmesini istemediğinden muhasebecilerine vermemektedir.	2,50
5	Muhasebeciler vadeli işlemlere ilişkin işlemlerinin takibini zaman yetersizliği nedeni ile mükelleflerinden istememektedirler.	2,45
6	Muhasebeciler muhasebecilik mesleğini yerine getirirken mükelleflerine en çok vergisel açıdan bilgi vermektedir.	3,24
7	Mükelleflerim ticari alacaklar ile ilgili hukuki anlamda sıkıntı yaşadığında (tahsilat, icra vb) doğrudan avukata müracaat eder.	3,15
8		4,03

Muhasebe meslek mensubunun muhasebe işlemlerini yapabilmesi için mesleği ile ilgili hukuksal alanda da bilgi sahibi olması gereklidir.	
--	--

Araştırmadaki anket sorularının ikinci bölümü olan “muhasebe mesleği uygulaması ile ilgili genel sorular” değerlendirildiğinde; faturalarda gerçeği yansıtmayan tutarların olduğu (%34), mükelleflerin vadeli işlemlere ilişkin belgelerin tamamını kayıt için vermedikleri (%49), bu belgelerin gerçeği yansıtmadığı (%35), mükelleflerin bu belgeleri ticari ilişkilerinin bilinmesini istemediklerinden vermedikleri (%25), muhasebecilerin zaman yetersizliği nedeni ile mükelleflerden bu belgeleri istemedikleri görüşüne katılmadıkları (%60), muhasebecilerin en çok vergisel açıdan bilgi verdikleri (%58), mükelleflerin vergisel açıdan sorun yaşandığında doğrudan avukata müracaat ettikleri (%47) ve muhasebe meslek mensuplarının hukuki anlamda da bilgi sahibi olması gerektiği (%80) sonucu çıkartılmıştır.

Ortaya çıkan sonuçlar bu araştırmaya başlamadan önce tahmin edilen sonuçlar ile örtüşmektedir. Nitekim piyasada muhasebe meslek mensuplarına kayıt için verilen belgelerin tam anlamıyla gerçeği yansıtmadığı, mükelleflerin vadeli işlemlere ilişkin belgelerin tamamını vermedikleri, özellikle muhasebe bürolarında iş yoğunluğu sebebi ile vadeli işlemlerin tam olarak takip edilmediği, muhasebe meslek mensuplarının genel olarak vergi açısından mükelleflere rehberlik yaptığı, hukuki rehberlik işlerini avukatların yaptığı bilinmektedir. Ancak tahminlerin aksine muhasebe meslek mensuplarının bu belgeleri zaman yetersizliği nedeni ile istememe görüşüne katılmadıkları görülmüştür. Bu durum ise muhasebe meslek mensuplarının kayıt için belge verildiğinde iş yoğunluğuna bakmaksızın vadeli işlemlerin kaydını yapacaklarını, eksikliğin kendilerinden değil belgeleri bildirmeyen mükelleflerden kaynaklandığının göstergesidir.

3.5.3. Araştırmaya Katılanların Ticari Alacaklara Yönelik Tek Düzen Muhasebe Sistemi ile İlgili Sorulara Verdiği Cevapların Değerlendirilmesi

Araştırmada anket sorularına cevap veren muhasebe meslek mensuplarının ticari alacaklara yönelik tek düzen muhasebe sistemi ile ilgili verdikleri cevapların dağılımı Tablo 3’te gösterilmiştir.

Tablo 3: Araştırmaya Katılanların Ticari Alacaklara Yönelik TDMS ile İlgili Verdiği Cevapların Dağılımı

Sıra	TDMS ile İlgili Sorular	Ortalama
1	Mükelleflerim ticari alacakları ile ilgili tahsil sorunu yaşadıklarında gerekli belge ve bilgileri kayıt için teslim eder.	3,51
2	Vadeli çekler ticari alacaklar grubu içerisinde kayıt edilmelidir.	3,45
3	Bir alacağın şüpheli alacak haline gelmesi ile ilgili bilgi sahibiyim.	3,89
4	Alacakların şüpheli hale gelmesi durumunda gerekli kayıtları yaparım.	3,86
5	Şüpheli alacak karşılığı ancak alacağının şüpheli hale geldiği yılda ayrılabilir.	3,52

6	Şüpheli alacak dolayısıyla karşılık ayrılabilmesi için alacağın teminatsız olması gerekir.	3,47
7	Kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz.	3,10
8	Yurt dışından olan alacaklarda firmanın bulunduğu ülkenin mahkemelerine dava açılması halinde karşılık ayrılabilir.	3,49
9	İflası ertelene şirketten olan alacak için karşılık ayrılma durumunu bilirim.	3,41
10	Karşılık ayrılmış olan şüpheli alacağın tahsil edilmesi durumunda, tahsil edildikleri dönemde dönem karına intikal ettirilir.	3,43
11	Önceki dönemlerde şüpheli hale gelen ve karşılık ayrılan alacakların tahsili durumunda içinde bulunulan dönemin kazancına dahil edilebilir.	3,55
	Şüpheli Alacaklarla İlgili Toplam Ortalama	3,52
12	Alacağın değersiz hale gelme şartları hakkında bilgi sahibiyim.	3,65
13	Alacağın değersiz hale gelmesi halinde gerekli kayıtları yaparım.	3,60
14	Değersiz hale gelen alacak ilerde tahsil edilirse dönemin kazancına ilave edilir.	3,61
15	Alacak değersiz hale geldiği dönemde mutlaka gider/zarar yazılır.	3,54
16	Sulh yoluyla vazgeçilen alacaklar değersiz alacak olarak düşünülebilir.	3,37
17	Kendi isteği ile alacaktan vazgeçilmesi halinde gider kaydı yapılamaz.	3,09
18	Bir alacağın değersiz alacak sayılabilmesi için mahkeme kararına gerek vardır.	3,44
19	Mahkeme tarafından verilmiş borçlu hakkındaki gaiplik kararı ve buna bağlı olarak herhangi bir mal varlığının bulunmadığına dair resmi makam belgeleri alacağı değersiz alacak haline getirir.	3,58
20	İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin değersiz hale gelen ticari alacakları deftere gider olarak kaydedilebilir.	3,19
	Değersiz Alacaklar ile İlgili Toplam Ortalama	3,45
21	Konkordato hakkında bilgi sahibiyim.	3,36
22	Konkordato anlaşması ile alacaktan vazgeçilirse alacak değersiz alacak sayılır.	3,14
	Konkordato ile İlgili Toplam Ortalama	3,25
23	Ticari alacaklara reeskont ayrılması hakkında bilgi sahibiyim.	3,56
24	Senetsiz alacaklara reeskont hesaplanamaz.	3,21
25	Reeskont işleminde T.C. Merkez Bankası faiz oranları dikkate alınır.	3,67
26	Senetli alacaklar reeskonta tabi tutulurken senetli borçlar da reeskonta tabi tutulmalıdır.	3,54
27	Senetli alacaklar kesinlikle reeskonta tabi tutulması zorunlu değildir.	2,67
28	Vadeli çeklere reeskont hesaplanabilir.	3,42
29	Şüpheli hale gelmiş senetli alacaklara reeskont hesaplanamaz.	2,83
	Reeskont ile İlgili Toplam Ortalama	3,27

Araştırmadaki anket sorularının üçüncü bölümü olan “TDMS ile ilgili sorular” değerlendirme sonuçları Tablo 3’te görülmektedir. Buna göre; ankete katılan muhasebe meslek mensuplarının TDMS ile ilgili soruların tamamına %51 (%36+%15)’inin katılıyorum-kesinlikle katılıyorum şeklinde olumlu cevap verdikleri, %30’luk kısmının kararsız kaldığı, %19 (%15+4)’luk kısmın ise kesinlikle katılmıyorum-katılmıyorum şeklinde

cevap verdikleri tespit edilmiştir. Olumlu cevap veren %51'in dışında kalan %49'luk kesim ise küçümsenmeyecek orandadır.

Tablo 3 incelendiğinde olumlu olarak cevaplanan soruların başında 3,89 ile “Bir alacağın şüpheli alacak haline gelmesi ile ilgili bilgi sahibiyim” sorusu gelmektedir, en düşük ortalama ise 2,67 ile “Senetli alacakların reeskonta tabi tutulması zorunlu değildir” sorusu gelmektedir. Ortalamalara göre sıralama yapıldığında konkordato 3,25 ile en düşük olumlu cevaplama oranına sahiptir, daha sonra 3,27 ile reeskont işlemleri, 3,45 ile değersiz alacaklar ve en son da 3.52 ile en olumlu cevaplama oranına sahip şüpheli alacaklar gelmektedir.

Araştırmada konkordato sorusunu cevaplayan muhasebe meslek mensuplarından %43'lük kısmının bilgi sahibiyim demesi, %57'lik kısmın da bilgi sahibi olmadığını göstergesidir. Ayrıca araştırmaya katılan muhasebe meslek mensuplarının çoğu muhasebe bürosunda mesleğini icra etmekte, özellikle büyük ölçekli firmalar ile karşılaşmamaktadır. Bu durum ise oranın 3,25 ile en düşük çıkmasını açıklamaktadır.

Araştırmada reeskont işlemleri ile ilgili sorularda; en düşük ortalama sahip 2,67 ile “Senetli alacakların reeskonta tabi tutulması zorunlu değildir” ve 2,87 ile “Şüpheli hale gelmiş senetli alacaklara reeskont hesaplanamaz” soruları dikkat çekmektedir. Bu durum ise muhasebe meslek mensuplarının reeskont işlemleri ile ilgili bilgi düzeylerinin düşük olduğunu göstermektedir. Muhasebe bürolarında uygulamanın öğrenmeyi pekiştirdiği göz önüne alınırsa, reeskont işlemleri ile ilgili uygulamanın da az olduğunun göstergesidir. Reeskont konusunda bilgi sahibiyim ifadesini belirtenlerin ortalaması 3,56 iken reeskont bölümünün genel ortalaması 3.27'dir. Bu durum da muhasebe meslek mensuplarından bir kısmının bildiğini düşündüğü ama aslında eksik bildiği konuların olduğunu göstergesidir.

Araştırmada değersiz alacaklar ile ilgili sorularda; en düşük ortalama sahip 3,09 ile “Kendi isteği ile alacaktan vazgeçilmesi halinde gider kaydı yapılamaz” sorusu gelmektedir. Nitekim ankete katılanların %37'si bu soruya olumlu cevap vermiştir. “İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin değersiz hale gelen ticari alacakları deftere gider olarak kaydedilebilir” sorusunun ortalaması ise 3,19'dur, ankete katılanların %46'sı bu soruya olumlu cevap vermiştir. En yüksek oran ise 3,65 ile “Alacağın değersiz hale gelme şartları hakkında bilgi sahibiyim” sorusu gelmektedir. Ankete katılanların %55'i değersiz alacaklar hakkında bilgi sahibi olduğunu belirtmesine rağmen değersiz alacaklar değerlendirildiğinde bu oranın ortalama 3,45'e düştüğü görülmüştür. Bu durum da meslek mensuplarından bir kısmının bildiğini düşündüğü ama eksik bildiği konuların olduğunu göstergesidir.

Araştırmada şüpheli alacaklar ile ilgili sorularda; en düşük ortalama sahip 3,10 ile “Kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz” sorusu gelmektedir. Nitekim ankete katılanların sadece %33'ü bu soruya olumlu cevap vermiştir. En yüksek oran ise 3,89 ile

“Bir alacağın şüpheli alacak haline gelmesi ile ilgili bilgi sahibiyim” ifadesidir. Şüpheli alacaklar ile ilgili bilgi sahibiyim ifadesinin ortalaması 3,89 olmasına rağmen şüpheli alacakların genel ortalamasının 3,52 olması muhasebe meslek mensuplarının bu konuda tam anlamda bilgi sahibi olmadıklarının da göstergesidir.

TDMS ile ilgili sorular genel olarak değerlendirildiğinde; muhasebe meslek mensuplarının TDMS ile ilgili gerçek bilgi düzeylerinin kendi düşündükleri bilgi düzeyinden daha düşük olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim Tablo 3 incelendiğinde her bölüm ile ilgili bilgi sahibiyim ifade ortalamaları genel ortalamadan düşük çıkmıştır. Bunun sebebi ise yanlış bilmelerinden ya da bilgi eksikliğinden kaynaklanmaktadır. %30 kararsızların bulunması da bilgi eksikliğinin olduğunu göstergesidir. TDMS ile ilgili sorularda en olumsuzdan en olumluya sıralama yapıldığında konkordato, reeskont işlemleri, değersiz alacaklar ve şüpheli alacaklar şeklinde olduğu görülür.

Ticari alacaklara yönelik TDMS ile ilgili genel soruların değerlendirilmesi sonucunda ortaya çıkan sonuçlar araştırmaya başlamadan önce tahmin edilen sonuçlar ile örtüşmektedir. Reeskont işlemlerinin yapılmamasının nedeni ise muhasebe meslek mensuplarının bir sonraki dönem düzeltme kaydı yapacaklarından bunu gereksiz görmeleridir. Konkordato gibi akademik bilgi gerektiren konular ise lisans ve lisansüstü eğitim alan meslek mensuplarının bilgi sahibi olduğu konulardır. Bu konularda uygulamanın az olması cevaplama oranının düşük olmasına sebep olmaktadır. Ticari alacaklar ile ilgili bilgi eksikliği bulunan muhasebe meslek mensuplarına meslek odaları tarafından eğitim verilmesi sağlıklı bir muhasebe sistemi için gereklidir. Ayrıca verilen eğitimler sayesinde “SMMM Staja Giriş Sınavı” başarı oranı da artacak, uygulama ile teori arasındaki farklılık azalacak, uygulamadaki yapılan yanlışlıklar da teoriye uyma oranında azalacaktır.

3.5.4. Araştırma ile İlgili İstatistiksel Bulguların Değerlendirilmesi

Araştırma sonucunda toplanan veriler SPSS 22.0 programı kullanılarak analiz edilmiştir. Muhasebe meslek mensuplarının demografik özelliklerine göre ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeylerinin farklılıkları istatistiksel olarak incelenmiştir. Araştırmada One/Way ANOVA testi kullanılmıştır. Farklılık analizi yapılırken Varyansların homojenliği (Homogeneity of Variance), anlamlılık seviyesi (significance), Post Hoc testinde Tukey, varyansların eşit olmadığı durumlarda ise Tamhane’s T testi ile analiz yapılmıştır.

ANOVA testinin ön şartı grupların normal dağılım göstermesi ve ana kütleden tesadüfi olarak seçilmiş olmasıdır. Ayrıca grupların varyanslarının da birbirine eşit yani homojen olması şartı aranır. ANOVA testi ile gruplar

arasındaki farklılıklar tespit edilerek bu farklılığın hangi gruplardan kaynaklandığı hakkında da bilgi sahibi olunur.

3.5.4.1. Meslek Mensuplarının Yaşı ile Muhasebe Bilgi Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

Muhasebe meslek mensuplarının yaşı ile ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyleri arasındaki ilişki One-way ANOVA analizi ile değerlendirilmiştir. One-Way ANOVA analizine göre ortalamalar arasındaki tek bir farklılığın bile olması genel sonuç bakımından farklılığın anlamlı olduğu sonucunu çıkarır. Sonuçlar Tablo 4’te görülmektedir.

Tablo 4: Yaş ile Ticari Alacaklara Yönelik Muhasebe Bilgi Düzeyi Arasındaki Ortalamalar Arası Farklar Tablosu (ANOVA Tablosu)

Yaş Aralığı	Kişi Sayısı	Ortalama	(I) Yaş	(J) Yaş	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Önemlilik Dereceleri sig. (p)
18-25	34	3,2026	18-25 arası	26-35 arası	-,14958	,08198	,266
26-35	56	3,3522		36-50 arası	-,38034*	,08610	,000
36-50	44	3,5830		51-65 arası	-,45992*	,11431	,001
51-65	16	3,6626	26-35 arası	18-25 arası	,14958	,08198	,266
Toplam	150	3,4191		36-50 arası	-,23076*	,07596	,015
				51-65 arası	-,31034*	,10689	,022
			36-50 arası	18-25 arası	,38034*	,08610	,000
26-35 arası	,23076*	,07596		,015			
51-65 arası	-,07958	,11008		,888			
			51-65 arası	18-25 arası	,45992*	,11431	,001
				26-35 arası	,31034*	,10689	,022
				36-50 arası	,07958	,11008	,888
* Önemlilik derecesi 0,05’ten küçüktür.			F: 9,316		p: 0,000		

Varyansların homojenliği testinde anlamlılık değerinin (sig.) 0,179 ile 0,05’ten büyük olduğu ve ANOVA testine uygun olduğu anlaşılmaktadır. ANOVA testinin anlamlılık seviyesinin ise 0,000 ile 0,05’ten küçük olması sebebi ile yaş ile ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyi arasında anlamlı bir farkın olduğu anlaşılmaktadır.

Tabloda ikili gruplar halinde anlamlılık düzeyi 0,05’in altında olanlar arasında anlamlı farklılık vardır. Bu farklılıkların kaynaklandığı gruplar Tablo 4’teki önemlilik derecelerine (p<0,05 olmalı) bakılarak sıralanabilir. 18-25 yaş aralığı ile 36-50 yaş aralığı arasındaki farklılığın anlamlı olduğu (p:0,000), 36-50 yaş aralığındakilerin ortalama bilgi düzeyi daha yüksek olduğu ve ortalama farkının 0,38034 olduğu anlaşılmaktadır. 18-25 yaş ile 51-65 yaş aralığı arasındaki farklılığın anlamlı olduğu (p:0,001), 51-65 yaş aralığındakilerin ortalama olarak ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyleri daha yüksek olduğu ve ortalama farkının 0,45992 olduğu anlaşılmaktadır. 26-35 ile 36-50 yaş aralığı arasındaki farklılığın anlamlı

olduğu (p:0,015) ve 36-50 yaş aralığındakilerin ortalama olarak muhasebe bilgi düzeyi daha yüksek olduğu ve ortalama farkının 0,23076 olduğu anlaşılmaktadır. 26-35 ile 51-65 yaş aralığı arasındaki farklılığın anlamlı olduğu (p:0,022) ve 51-65 yaş aralığındaki ortalama olarak ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu ve ortalama farkının 0,31034 olduğu anlaşılmaktadır.

Yaş ile muhasebe bilgi düzeyi arasındaki ilişki incelendiğinde yaş ile doğru orantılı olarak muhasebe bilgi düzeyinin arttığı görülmektedir. Bu nedenle yaş arttıkça deneyim, uygulama ve eğitim gibi faktörlerin etkisi ile bilgi düzeyinin yükseldiğini söylemek mümkündür.

3.5.4.2. Meslek Mensuplarının Mezuniyeti ile Muhasebe Bilgi Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

Araştırmaya 23 lise, 26 ön lisans, 93 lisans, 8 Lisansüstü (yüksek lisans ve doktora) mezunu olmak üzere toplam 150 muhasebe meslek mensubu katılmıştır. Muhasebe meslek mensubunun mezuniyeti ile muhasebe bilgi düzeyi arasındaki ilişki One-Way ANOVA analizi ile değerlendirilmiştir. Sonuçlar Tablo 5’te görülmektedir.

Tablo 5: Mezuniyet ile Ticari Alacaklara Yönelik Muhasebe Bilgi Düzeyi Arasındaki Ortalamalar Arası Farklar Tablosu (ANOVA Tablosu)

Mezuniyet	Kişi Sayısı	Ortalama	(I) Mezuniyet	(J) Mezuniyet	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Önemlilik Dereceleri sig. (p)
Lise	23	3,2631	Lise	Ön lisans	,02442	,11204	,996
Ön Lisans	26	3,2387		Lisans	-,22243	,09115	,074
Lisans	93	3,4856		Lisansüstü	-,41789*	,16065	,050
Lisansüstü	8	3,6810	Ön lisans	Lise	-,02442	,11204	,996
Toplam	150	3,4191		Lisans	-,24685*	,08683	,026
				Lisansüstü	-,44231*	,15824	,030
			Lisans	Lise	,22243	,09115	,074
Ön lisans	,24685*	,08683		,026			
Lisansüstü	-,19546	,14421		,529			
Lisansüstü				Lise	,41789*	,16065	,050
				Ön lisans	,44231*	,15824	,030
				Lisans	,19546	,14421	,529

* Önemlilik derecesi 0,05’ten küçüktür.

F: 5,146

p: 0,002

Varyansların homojenliği testinde anlamlılık değerinin 0,070 ile 0,05’ten büyük olduğu dolayısı ile ANOVA testine uygun olduğu anlaşılmaktadır. ANOVA testinin anlamlılık seviyesinin 0,002 ile 0,05’ten küçük olması sebebi ile mezuniyet durumları ile muhasebe bilgi düzeyi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu anlaşılmaktadır.

Tabloda ikili gruplar halinde anlamlılık düzeyi 0,05’in altında olanlar arasında anlamlı farklılık vardır. Bu farklılıkların kaynaklandığı gruplar Tablo 5’e bakılarak sıralanabilir. Ön lisans ile Lisans mezunları arasında

farklılığın anlamlı olduğu ($p:0,026$), lisans mezunlarının ortalama olarak ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu ve ortalama farkının 0,24685 olduğu anlaşılmaktadır. Ön lisans ile lisansüstü mezunları arasındaki farklılığın anlamlı ($p:0,30$) olduğu ve lisansüstü mezunlarının ortalama olarak ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu ve ortalamaların farkın 0,44231 olduğu anlaşılmaktadır.

Eğitim düzeyi arttıkça, akademik eğitime bağlı olarak ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeylerinin de arttığı görülmektedir. Ön lisans mezunlarının muhasebe bilgi düzeylerinin lise mezunlarından düşük çıkmasındaki etkenin ise lise seviyesinde okuyanların genelde meslek lisesi muhasebe bölümü mezunlarından oluşması şeklinde düşünülebilir. Yüksek lisans mezunlarının en yüksek bilgi düzeyine sahip olmaları lisans eğitiminden sonra da eğitime devam etmenin önemini göstermektedir.

3.5.4.3. Meslek Mensuplarının Unvanı ile Muhasebe Bilgi Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

Varyansların homojenliği testinde anlamlılık değerinin 0,330 ile 0,05'ten büyük olduğu dolayısı ile ANOVA testine uygun olduğu anlaşılmaktadır. ANOVA testinin anlamlılık seviyesinin ise 0,000 ile 0,05'ten küçük olması sebebi ile muhasebe meslek mensubunun unvanı ile muhasebe bilgi düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 6: Unvan ile Ticari Alacaklara Yönelik Muhasebe Bilgi Düzeyi Arasındaki Ortalamalar Arası Farklar Tablosu (ANOVA Tablosu)

Unvan	Kişi Sayısı	Ortalama	(I) Unvan	(J) Unvan	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Önemlilik Dereceleri sig. (p)
Stajyer	12	3,2228	Stajyer	Diğer	-,04333	,11367	,923
Diğer	74	3,2661		SMMM	-,41010*	,11490	,001
SMMM	64	3,6329	Diğer	Stajyer	,04333	,11367	,923
Toplam	150	3,4191		SMMM	-,36676*	,06235	,000
			SMMM	Stajyer	,41010*	,11490	,001
				Diğer	,36676*	,06235	,000
* Önemlilik derecesi 0,05'ten küçüktür.					F: 19,186	p: 0,000	

Tablo 6'da ikili gruplar halinde anlamlılık düzeyi 0,05'in altında olanlar arasında anlamlı farklılık vardır. Bu farklılıkların kaynaklandığı gruplar Tablo 6'ya bakılarak sıralanabilir. SMMM ile diğer gruplar arasındaki farklılığın anlamlı ($p:0,000$) olduğu, SMMM unvanına sahip olanların ortalama olarak muhasebe bilgi düzeyi daha yüksek olduğu ve ortalama farkının 0,36676 olduğu anlaşılmaktadır. SMMM ile stajyerler arasındaki farklılığın anlamlı ($p:0,001$) olduğu, SMMM unvanına sahip olanların ortalama olarak muhasebe bilgi düzeyi daha yüksek olduğu ve aralarındaki ortalama farkın 0,41010 olduğu anlaşılmaktadır.

Muhasebe meslek mensubunun unvanı ile ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyi arasındaki tablo ve grafik incelendiğinde sıralamayı; en düşük bilgi düzeyinde stajyerlerin yer aldığı, daha sonra genellikle SMMM'den bir alt kademede olan, muhasebe bürolarının genel işlerini yapan muhasebe elemanlarından oluşan diğer grubunun yer aldığı, son olarak ise çoğunlukla işyerinin sahibi olan SMMM'lerin yer aldığı anlaşılmaktadır. Verilen cevaplar da bu sıralamayı doğrular niteliktedir. Nitekim SMMM olan bir kişi stajyerlik başta olmak üzere diğer kademelerden de geçmesi gerekir. SMMM'lerin uygulamada yaşadığı tecrübeler, SMMM olabilmek için lisans mezunu olması sorulara verdikleri cevapların doğruluk düzeyinin diğer unvanlara göre yüksek olmasının sebebi olabilir.

3.5.4.4. Meslek Mensuplarının Meslekteki Deneyim Süreleri ile Muhasebe Bilgi Düzeyleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Sonuçlar

Muhasebe meslek mensubunun meslekteki deneyimi ile muhasebe bilgi düzeyi arasındaki ilişki One-way ANOVA analizi ile değerlendirilmiştir. Post hoc çoklu karşılaştırma tekniklerinden LSD tekniği kullanılmıştır. Varyansların homojenliği testinde anlamlılık değerinin 0,434 ile 0,05'ten büyük olduğu dolayısı ANOVA analizine uygun olduğu anlaşılmaktadır. ANOVA testinin anlamlılık seviyesinin ise 0,021 ile 0,05'ten küçük olduğu, muhasebe meslek mensubunun meslekteki deneyim süresi ile ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyi arasında anlamlı bir farklılık olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 7: Deneyim Süresi ile Ticari Alacaklara Yönelik Muhasebe Bilgi Düzeyi Arasındaki Ortalamalar Arası Farklar Tablosu (ANOVA Tablosu)

Mesleki deneyim süresi	Kişi Sayısı	Ortalama	(I) Mesleki deneyim süresi	(J) Mesleki deneyim süresi	Ortalama Farkı (I-J)	Standart Hata	Önemlilik Dereceleri sig. (p)	
1-5 yıl	49	3,2807	1-5 yıl	6-10 yıl	-,17160	,09086	,061	
6-10 yıl	31	3,4522		11-15 yıl	-,09504	,09490	,318	
11-15 yıl	27	3,3757		16-20 yıl	-,30137*	,10506	<u>,005</u>	
16-20 yıl	20	3,5820		21-25 yıl	-,32147*	,12352	<u>,010</u>	
21-25 yıl	13	3,6021		26 ve üzeri	-,26763	,13739	,053	
26 ve üzeri	10	3,5483		6-10 yıl	1-5 yıl	,17160	,09086	,061
Toplam	150	3,4191	LSD analizi yapılmıştır.	11-15 yıl	,07655	,10423	,464	
				16-20 yıl	-,12977	,11356	,255	
				21-25 yıl	-,14987	,13083	,254	
				26 ve üzeri	-,09603	,14399	,506	
				11-15 yıl	1-5 yıl	,09504	,09490	,318
				6-10 yıl	-,07655	,10423	,464	
				16-20 yıl	-,20632	,11681	,079	
				21-25 yıl	-,22643	,13366	,092	

		26 ve üzeri	-,17258	,14657	,241
16-20 yıl	1-5 yıl	,30137*	,10506	,005	
	6-10 yıl	,12977	,11356	,255	
	11-15 yıl	,20632	,11681	,079	
	21-25 yıl	-,02010	,14106	,887	
	26 ve üzeri	,03374	,15334	,826	
21-25 yıl	1-5 yıl	,32147*	,12352	,010	
	6-10 yıl	,14987	,13083	,254	
	11-15 yıl	,22643	,13366	,092	
	16-20 yıl	,02010	,14106	,887	
	26 ve üzeri	,05385	,16654	,747	
26 ve üzeri	1-5 yıl	,26763	,13739	,053	
	6-10 yıl	,09603	,14399	,506	
	11-15 yıl	,17258	,14657	,241	
	16-20 yıl	-,03374	,15334	,826	
	21-25 yıl	-,05385	,16654	,747	
* Önemlilik derecesi 0,05'ten küçüktür.			F: 2,752	p: 0,021	

Tablo 7'de ikili gruplar halinde anlamlılık düzeyi 0,05'in altında olanlar arasında anlamlı farklılık vardır. 1-5 yıl ile 16-20 yıl deneyim süresi arasındaki farklılığın anlamlı (0,005) olduğu, 16-20 yıl mesleki deneyime sahip olanların ortalama olarak ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu ve ortalama farkının 30.137 olduğu anlaşılmaktadır. 1-5 yıl ile 21-25 yıl deneyim süresi arasındaki farklılığın anlamlı (0,010) olduğu, 21-25 yıl mesleki deneyime sahip olanların ortalama olarak ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyinin daha yüksek olduğu ve ortalama farkının 32.147 olduğu anlaşılmaktadır.

Muhasebe meslek mensubunun meslekteki deneyim süresi ile ticari alacaklara yönelik muhasebe bilgi düzeyi arasındaki tablo incelendiğinde sıralamayı; en düşük bilgi düzeyinde 1-5 yıl mesleki deneyime sahip olanların olduğu, genel olarak ise deneyim süresi arttığında bilgi düzeyinin arttığı anlaşılmaktadır. Ancak 11-15 yıl ve 26 yıl ve üzeri deneyime sahip olan meslek mensuplarının bilgi düzeylerinin kendisinden bir önceki deneyim süresi aralığına göre düşük olduğu görülmektedir. Bu düşüklüğün sebebinin almış oldukları eğitim düzeyinden kaynaklandığı düşünülmektedir.

4. SONUÇ

Sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde muhasebe meslek mensuplarının ticari alacaklara yönelik muhasebe açısından bilgi seviyesinin artırılması gerekliliğinin olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Yapılan bu araştırmada; muhasebe meslek mensuplarının ticari alacaklar ile ilgili sorunlar yaşadığı, muhasebe bilgi seviyelerinde düşüklüğün

olduğu, muhasebe bilgi düzeyi ile yaş, mezuniyet, unvan ve deneyim süresi arasında anlamlı bir farklılığın olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Alanına hâkim bilgi düzeyi yüksek muhasebe meslek mensubunun başarısına almış olduğu eğitimin, deneyiminin dolayısıyla yaşının ve unvanın etkisi olduğu düşünülmektedir. Muhasebe meslek mensuplarının muhasebe bilgi düzeyini yükseltebilmek için aşağıdaki önerilerde bulunulabilir.

- Meslek odaları ile üniversiteler arasında yapılan protokoller ile meslek mensuplarına akademik eğitim verilebilir.
- Lisans mezunu meslek mensuplarının yüksek lisans yapması için üniversiteler ile meslek odaları arasında protokol imzalanabilir.
- Lise ve ön lisans mezunlarının lisans eğitimini tamamlamaları için SMMM'ler tarafından yönlendirme yapılabilir.
- SMMM Odası bünyesinde alanında uzman vergi denetmenleri tarafından düzenli ve planlı bir şekilde, uygulamada karşılaşılan yanlışlar doğrultusunda eğitim verilebilir.
- Eğitimler planlanırken, süreklilik arz etmeyen sadece dönem sonlarında yapılacak işlemlere yönelik eğitim verilmesi faydalı olacaktır.
- SMMM adaylarına yönelik periyodik olarak meslek odalarında alanında deneyimli eğitimciler tarafından akademik eğitim verilebilir.
- Meslek odaları bu konularda yardımcı olabilecek, gerektiğinde her an başvurulabilecek, alanında yetkin ve bilgili meslek mensuplarını kendi bünyelerinde istihdam edebilirler.
- Alacağın zamanında tahsil edilememe durumunda yapılacak işlemler hakkında deneyimli bir avukat tarafından eğitim verilebilir.

KAYNAKÇA

- Arpacı, Ö.A. (2015). "Kamudan Olan Alacakların Şüphelilik Durumu". Mali Çözüm Dergisi. Ocak-Şubat, 155-163.
- Ateş, K. (2014). "Yurt Dışı Alacaklara Şüpheli Karşılık Ayrılmasının Şartları". Erişim:25 Aralık 2018, http://www.muhasabetr.com/sorucevap/haber_oku.php?haber_id=1435.
- Bıyık, M. (2016). "Tahsil Edilemeyen Alacaklar Hangi Koşullarda Giderleştirilebilir?" Erişim: 30 Aralık 2018, <https://www.dunya.com/kose-yazisi/tahsil-edilemeyen-alacaklar-hangi-kosullada-giderlestirilebilir/328660>.
- Danıştay 4.Dairesinin 27/05/2010 tarih 2008/399 Esas ve K.2010/3271 sayılı kararı
- Ege, F. (2016). "Şüpheli Alacak Karşılığı ve Özellikli Hususlar". Mali Çözüm Dergisi. Mayıs-Haziran 2016, 243-253.

- Elele, O. (2018). “Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı”, Erişim: 25 Aralık 2018, <http://www.toprakdenetim.com/index.php/yeni-menu/149-suepheli-alacak-karsiligi>
- GİB 06/04/2015 tarih ve 62030549-125[6-2013/354]-627 sayılı özelge
- GİB 02.11.2009 tarih ve B.07.1.GİB.0.01.29/2978-322-68-102537 sayılı özelgesi.
- GİB 04/04/2011 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.19.02-019.01-230 sayılı özelge
- GİB 21/02/2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.06.18.02-32323-7986-282 sayılı özelge
- GİB Bursa VDB 23.08.2011 tarih B.07.1.GİB.4.16.17.02VUK1125183 sayılı özelge
- GİB Büyük Mükellef Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 22.04.2015 tarih ve 64597866-105[323-2015]-11212 sayılı özelgesi.
- GİB Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 24.02.2016 tarih ve 64597866-105[280-2016]-3601 sayılı özelgesi
- GİB Eskişehir Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 02.01.2018 tarih ve B.07.1.GİB.4.26.15.02-105[323-2017/2]-8 sayılı özelgesi
- GİB İzmir VDB 12/05/2016 tarih ve 67854564-105[1741]-274 sayılı özelge
- Korhan, G. (2014). “Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı Uygulamasında Özellikli Durumlar”, Erişim: 9 Şubat 2018. <http://www.muhasabetr.com/yazarlarimiz/gokhankorhan/003/>
- Tokat, Y. (2014). “Şüpheli Alacaklara İlişkin Özel Durumlar”. Yaklaşım Dergisi, 254.
- Uçan, R. ve Güner, Ü. (2017). “Zamanaşımına Uğrayan Alacak Değersiz Alacak Ya Da Şüpheli Alacak Kabul Edilir Mi?”. Yaklaşım Dergisi. 292, 292-295.
- Yavuz, M. (2018). “Son Düzenlemeler Işığında Mahkemelerce Verilen Konkordato Mühletinin Alacaklılar ve Borçlu Bakımından Sonuçları”. Mali Çözüm Dergisi. 147, 159-169.
- Yüce, M. (2017). “Şüpheli Alacaklar Karşılığı”. Erişim: 30 Aralık 2018, <http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/mehmet-yuce-91/supheli-alacaklar-karsiligi-5562.html>
- Yüce, M. (2017). Şüpheli alacaklar karşılığı. Erişim: 30 Aralık 2018, <http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/mehmet-yuce-91/supheli-alacaklar-karsiligi-5562.html>